

MALAYSIA

**PENYATA RASMI PARLIMEN
DEWAN RAKYAT**

**PARLIMEN KEEMPAT BELAS
PENGKAL KEDUA
MESYUARAT PERTAMA**

K A N D U N G A N

JAWAPAN-JAWAPAN LISAN BAGI PERTANYAAN-PERTANYAAN	(Halaman 1)
USUL: Waktu Mesyuarat dan Urusan Dibebaskan Daripada Peraturan Mesyuarat	(Halaman 24)
USUL PERDANA MENTERI DI BAWAH P.M. 27(3): ■ Perintah Perlembagaan Persekutuan (Persempadanan Bahagian-bahagian Pilihan Raya) (Negeri Sabah) 2019	(Halaman 46)

AHLI-AHLI DEWAN RAKYAT

1. Yang Berhormat Tuan Yang di-Pertua, Dato' Mohamad Ariff bin Md Yusof
2. “ Timbalan Yang di-Pertua, Dato' Mohd Rashid Hasnon [Batu Pahat] –
PKR
3. “ Timbalan Yang di-Pertua, Tuan Nga Kor Ming [Teluk Intan] – DAP

MENTERI

1. Yang Amat Berhormat Perdana Menteri Tun Dr. Mahathir bin Mohamad [Langkawi] – PPBM
2. “ Timbalan Perdana Menteri dan Menteri Pembangunan Wanita, Keluarga dan Masyarakat, Dato' Seri Dr. Wan Azizah Wan Ismail, D.P.P.N. [Pandan] – PKR
3. Yang Berhormat Menteri Dalam Negeri, Tan Sri Dato' Sri Muhyiddin bin Mohd Yassin, P.S.M., S.P.M.P., S.P.M.J., S.M.J., P.I.S., B.S.I., S.H.M.S., S.P.S.A., S.P.M.P., S.U.N.S., S.P.D.K., D.P., P.N.B.S. [Pagoh] – PPBM
4. “ Menteri Kewangan, Tuan Lim Guan Eng [Bagan] – DAP
5. “ Menteri Pertahanan, Tuan Mohamad bin Sabu [Kota Raja] – AMANAH
6. “ Menteri Pendidikan, Dr. Maszlee bin Malik [Simpang Renggam] – PPBM
7. “ Menteri Pembangunan Luar Bandar, Datuk Seri Rina binti Mohd Harun, D.G.S.M. [Titiwangsa] – PPBM
8. “ Menteri Hal Ehwal Ekonomi, Dato' Seri Mohamed Azmin bin Ali, S.P.M.S, D.S.M.S. [Gombak] – PKR
9. “ Menteri Perumahan dan Kerajaan Tempatan, Puan Hajah Zuraida binti Kamaruddin [Ampang] – PKR
10. “ Menteri Pengangkutan, Tuan Loke Siew Fook [Seremban] – DAP
11. “ Menteri Komunikasi dan Multimedia, Tuan Gobind Singh Deo [Puchong] – DAP
12. “ Menteri Sumber Manusia, Tuan M. Kulasegaran [Ipoh Barat] – DAP
13. “ Menteri Pertanian dan Industri Asas Tani, Dato' Haji Salahuddin bin Ayub, D.S.P.N. [Pulai] – AMANAH
14. “ Menteri Kesihatan, Datuk Seri Dr. Haji Dzulkefly bin Ahmad, D.G.S.M. [Kuala Selangor] – AMANAH
15. “ Menteri Belia dan Sukan, Tuan Syed Saddiq bin Syed Abdul Rahman [Muar] – PPBM
16. “ Menteri Pembangunan Usahawan, Datuk Seri Mohd Redzuan Yusof, D.G.S.M. [Alor Gajah] – PPBM
17. “ Menteri Air, Tanah dan Sumber Asli, Dr. Xavier Jayakumar [Kuala Langat] – PKR

18. Yang Berhormat Menteri Perdagangan Dalam Negeri dan Hal Ehwal Pengguna, Datuk Seri Saifuddin Nasution bin Ismail, D.G.S.M. [Kulim Bandar Baharu] – PKR
19. “ Menteri Kerja Raya, Tuan Baru Bian [Selangau] – PKR
20. “ Menteri Luar Negeri, Dato’ Saifuddin Abdullah [Indera Mahkota] – PKR
21. “ Menteri Industri Utama, Puan Teresa Kok Suh Sim [Seputeh] – DAP
22. “ Menteri Tenaga, Sains, Teknologi, Alam Sekitar dan Perubahan Iklim, Puan Yeo Bee Yin [Bakri] – DAP
23. “ Menteri Di Jabatan Perdana Menteri, Datuk Seri Dr Muzahid Yusof Rawa, D.G.S.M. [Parit Buntar] – AMANAH
24. “ Menteri Wilayah Persekutuan, Tuan Khalid bin Abd Samad [Shah Alam] – AMANAH
25. “ Menteri Di Jabatan Perdana Menteri, Datuk Liew Vui Keong [Batu Sapi] - WARISAN
26. “ Menteri Perdagangan Antarabangsa dan Industri, Datuk Ignatius Dorell Leiking [Penampang] – WARISAN
27. “ Menteri Pelancongan, Seni dan Budaya, Datuk Mohamaddin bin Ketapi [Silam] – WARISAN
28. “ Menteri Di Jabatan Perdana Menteri, Tuan Waytha Moorthy a/ Ponnusamy – *Senator*

TIMBALAN MENTERI

1. Yang Berhormat Timbalan Menteri Wilayah Persekutuan, Datuk Dr. Shahrudin bin Md Salleh [Sri Gading] – PPBM
2. “ Timbalan Menteri Di Jabatan Perdana Menteri, Datuk Wira Dr. Md Farid bin Md Rafik [Tanjong Piai] – PPBM
3. “ Timbalan Menteri Kewangan, Dato’ Haji Amiruddin bin Hamzah [Kubang Pasu] – PPBM
4. “ Timbalan Menteri Komunikasi dan Multimedia, Tuan Eddin Syazlee Shith [Kuala Pilah] – PPBM
5. “ Timbalan Menteri Industri Utama, Datuk Seri Shamsul Iskandar @ Yusre bin Mohd Akin [Hang Tuah Jaya] – PKR
6. “ Timbalan Menteri Pertanian dan Industri Asas Tani, Tuan Sim Tze Tzin [Bayan Baru] – PKR
7. “ Timbalan Menteri Pembangunan Luar Bandar, Tuan Sivarasa Rasiah [Sungai Buloh] – PKR
8. “ Timbalan Menteri Di Jabatan Perdana Menteri, Puan Fuziah binti Salleh [Kuantan] – PKR
9. “ Timbalan Menteri Kesihatan, Dr. Lee Boon Chye [Gopeng] – PKR
10. “ Timbalan Menteri Pelancongan, Seni dan Budaya, Tuan Muhammad Bakhtiar bin Wan Chik [Balik Pulau] – PKR

11. Yang Berhormat Timbalan Menteri Perdagangan Dalam Negeri dan Hal Ehwal Pengguna, Tuan Chong Chieng Jen [Stampin] – DAP
12. “ Timbalan Menteri Air, Tanah dan Sumber Asli, Tengku Zulpuri Shah bin Raja Puji [Raub] – DAP
13. “ Timbalan Menteri Pembangunan Wanita, Keluarga dan Masyarakat, Puan Hannah Yeoh [Segambut] – DAP
14. “ Timbalan Menteri Pendidikan, Puan Teo Nie Ching [Kulai] – DAP
15. “ Timbalan Menteri Belia dan Sukan, Tuan Sim Chee Keong [Bukit Mertajam] – DAP
16. “ Timbalan Menteri Perdagangan Antarabangsa dan Industri, Dr. Ong Kian Ming [Bangi] – DAP
17. “ Timbalan Menteri Sumber Manusia, Dato’ Mahfuz bin Haji Omar, D.S.D.K. [Pokok Sena] – AMANAH
18. “ Timbalan Menteri Kerja Raya, Tuan Haji Mohd. Anuar Mohd. Tahir [Temerloh] – AMANAH
19. “ Timbalan Menteri Pembangunan Usahawan, Datuk Wira Dr. Mohd. Hatta bin Md. Ramli [Lumut] – AMANAH
20. “ Timbalan Menteri Di Jabatan Perdana Menteri, Tuan Mohamed Hanipa bin Maidin [Sepang] – AMANAH
21. “ Timbalan Menteri Pengangkutan, Dato’ Kamarudin Jaffar, D.S.N.S., B.C.M. [Bandar Tun Razak] – PKR
22. “ Timbalan Menteri Dalam Negeri, Datuk Mohd Azis bin Jamman [Sepanggar] – WARISAN
23. “ Timbalan Menteri Tenaga, Sains, Teknologi, Alam Sekitar dan Perubahan Iklim, Puan Isnaraissah Munirah binti Majilis @ Fakharudy [Kota Belud] – WARISAN
24. “ Timbalan Menteri Luar Negeri, Dato’ Haji Marzuki bin Yahya – *Senator*
25. “ Timbalan Menteri Hal Ehwal Ekonomi, Dr. Mohd Radzi bin Md Jidin – *Senator*
26. “ Timbalan Menteri Pertahanan, Tuan Liew Chin Tong – *Senator*
27. “ Timbalan Menteri Perumahan dan Kerajaan Tempatan, Dato’ Raja Kamarul Bahrin Shah bin Raja Ahmad Baharuddin Shah - *Senator*

AHLI-AHLI (PH)

1. Yang Berhormat Dato’ Abdullah Sani bin Abdul Hamid, D.S.P.N. [Kapar] – PKR
2. “ Datuk Dr. Haji Abd. Latiff bin Ahmad, D.M.S.M, S.S.A.P, P.J.N., D.P.M.K. [Mersing] – PPBM
3. “ Datuk Abd Rahim bin Bakri, D.M.S.M., A.S.D.K. [Kudat] - PPBM
4. “ Tuan Ahmad Fahmi bin Mohamed Fadzil [Lembah Pantai] – PKR

5. Yang Berhormat Dato' Seri Ahmad Faizal bin Azumu, S.P.M.P. [Tambun] – PPBM
6. “ Tuan Haji Akmal Nasrullah bin Mohd Nasir [Johor Bahru] – PKR
7. “ Tuan Ali anak Biju [Saratok] – PKR
8. “ Puan Alice Lau Kiong Yieng [Lanang] – DAP
9. “ Dato' Seri Anwar bin Ibrahim [Port Dickson] – PKR
10. “ Tuan Awang Husaini bin Sahari [Putatan] – PKR
11. “ Dato' Hajah Azizah binti Mohd Dun, D.I.M.P., P.G.D.K. [Beaufort] - PPBM
12. “ Dr. Azman bin Ismail [Kuala Kedah] - PKR
13. “ Tuan Cha Kee Chin [Rasah] – DAP
14. “ Tuan Chan Foong Hin [Kota Kinabalu] – DAP
15. “ Tuan Chan Ming Kai [Alor Setar] - PKR
16. “ Tuan Chang Lih Kang [Tanjong Malim] – PKR
17. “ Tuan Charles Anthony Santiago [Klang] – DAP
18. “ Tuan Chow Kon Yeow [Tanjong] – DAP
19. “ Datuk Christina Liew Chin Jin [Tawau] – PKR
20. “ Tuan Fong Kui Lun [Bukit Bintang] – DAP
21. “ Dato' Seri Hamzah bin Zainudin, S.P.M.P., D.P.M.P., D.P.T.J., K.M.N., A.M.P., P.P.T., J.P. [Larut] – PPBM
22. “ Datuk Dr. Hasan bin Bahrom [Tampin] – AMANAH
23. “ Datuk Haji Hasanuddin bin Mohd Yunus [Hulu Langat] – AMANAH
24. “ Tuan Hassan bin Abdul Karim [Pasir Gudang] – PKR
25. “ Dato' Sri Ikmal Hisham bin Abdul Aziz, D.I.M.P, S.S.A.P. [Tanah Merah] – PPBM
26. “ Dato' Johari bin Abdul, D.S.D.K. [Sungai Petani] – PKR
27. “ Tuan Jonathan bin Yasin [Ranau] – PKR
28. “ Tuan Jugah a/k Muiyang @ Tambat [Lubok Antu] – PKR
29. “ Tuan Karupaiya a/l Mutusami [Padang Serai] – PKR
30. “ Puan Kasthuriraani a/p Patto [Batu Kawan] – DAP
31. “ Dr. Kelvin Yii Lee Wuen [Bandar Kuching] – DAP
32. “ Tuan Kesavan a/l Subramaniam [Sungai Siput] – PKR
33. “ Tuan Khoo Poay Tiong [Kota Melaka] – DAP
34. “ Puan June Leow Hsiad Hui [Hulu Selangor] – PKR
35. “ Tuan Larry Soon @ Larry Sng Wei Shien [Julau] – PKR
36. “ Tuan Lim Kit Siang [Iskandar Puteri] – DAP
37. “ Tuan Lim Lip Eng [Kepong] – DAP
38. “ Dato' Mansor bin Othman, D.M.P.N. [Nibong Tebal] – PKR
39. “ Puan Maria Chin binti Abdullah [Petaling Jaya] – PKR

40. Yang Berhormat Datuk Wira Hajah Mas Ermieyati binti Samsudin, D.S.M., B.C.M., A.N.S., P.J.K., P.B.B., D.M.S.M., D.C.S.M., [Masjid Tanah] – PPBM
41. “ Dr. Michael Teo Yu Keng [Miri] – PKR
42. “ Dato’ Haji Mohd Fasih bin Mohd Fakeh, P.J.K., K.M.N. [Sabak Bernam] - PPBM
43. “ Tuan Mordi anak Bimol [Mas Gading] – DAP
44. “ Dato’ Seri Haji Mukhriz Tun Dr. Mahathir [Jerlun] – PPBM
45. “ Tuan Muslimin bin Yahaya [Sungai Besar] – PPBM
46. “ Dato’ Sri Mustapa bin Mohamed, S.J.M.K., S.S.A.P., S.I.M.P., D.P.M.S. [Jeli] - PPBM
47. “ Puan Hajah Natrah Ismail [Sekijang] – PKR
48. “ Dato’ Ngeh Koo Ham, D.P.M.P. [Beruas] – DAP
49. “ Tuan Nik Nazmi bin Nik Ahmad [Setiawangsa] – PKR
50. “ Tuan Noor Amin bin Ahmad [Kangar] – PKR
51. “ Dato’ Dr. Haji Noor Azmi bin Ghazali, D.P.M.P. [Bagan Serai] - PPBM
52. “ Puan Noorita binti Sual [Tenom] – DAP
53. “ Puan Nor Azrina binti Surip [Merbok] – PKR
54. “ Puan Nurul Izzah binti Anwar [Permatang Pauh] – PKR
55. “ Tuan Oscar Ling Chai Yew [Sibu] – DAP
56. “ Tuan Pang Hok Liong [Labis] – DAP
57. “ Tuan P. Prabakaran [Batu] – PKR
58. “ Tuan Ramkarpal Singh a/l Karpal Singh [Bukit Gelugor] – DAP
59. “ Datuk Seri Dr. Ronald Kiandee, S.M.W., P.G.D.K., A.S.D.K. [Beluran] - PPBM
60. “ Dato’ Rosol bin Wahid [Hulu Terengganu] – PPBM
61. “ Puan Rusnah binti Aluai [Tangga Batu] – PKR
62. “ Tuan Sanisvara Nethaji Rayer a/l Rajaji [Jelutong] – DAP
63. “ Dato’ Seri Dr. Santhara [Segamat] – PKR
64. “ Datuk Haji Shabudin Yahaya, P.J.K. [Tasek Gelugor] – PPBM
65. “ Tuan Sivakumar Varatharaju Naidu [Batu Gajah] – DAP
66. “ Tuan Steven Choong Shiau Yoon [Tebrau] – PKR
67. “ Tuan Su Keong Siong [Kampar] – DAP
68. “ Tuan Syed Ibrahim bin Syed Noh [Ledang] – PKR
69. “ Tuan Tan Kok Wai [Cheras] – DAP
70. “ Datin Paduka Dr. Tan Yee Kew [Wangsa Maju] – PKR
71. “ Tuan Teh Kok Lim [Taiping] – DAP
72. “ Tuan Tony Pua Kiam Wee [Damansara] – DAP

73. Yang Berhormat Puan Vivian Wong Shir Yee [Sandakan] – DAP
74. “ Tuan William Leong Jee Keen [Selayang] – PKR
75. “ Tuan Willie anak Mongin [Puncak Borneo] – PKR
76. “ Tuan Wong Chen [Subang] – PKR
77. “ Tuan Wong Hon Wai [Bukit Bendera] – DAP
78. “ Tuan Wong Kah Woh [Ipoh Timur] – DAP
79. “ Tuan Wong Ling Biu [Sarikei] – DAP
80. “ Puan Wong Shu Qi [Kluang] – DAP
81. “ Tuan Wong Tack [Bentong] – DAP
82. “ Datuk Zakaria bin Mohd. Edris @ Tubau [Libaran] - PPBM

AHLI-AHLI (BN)

1. Yang Berhormat Datuk Seri Panglima Abdul Azeez bin Abdul Rahim, P.J.N., D.I.M.P., J.P., S.P.D.K., S.J.M.K., S.S.A.P, D.H.M.S, D.C.S.M., P.J. [Baling] – UMNO
2. “ Dato’ Haji Abdul Rahman bin Mohamad, D.I.M.P., S.M.P., A.M.P. [Lipis] – UMNO
3. “ Datuk Seri Dr. Adham bin Baba [Tenggara] – UMNO
4. “ Datuk Seri Haji Ahmad bin Haji Hamzah, D.C.S.M., D.M.S.M., K.M.N., P.J.K., D.G.S.M., S.S.A.P. [Jasin] – UMNO
5. “ Datuk Seri Haji Ahmad bin Haji Maslan, D.M.S.M., P.J.K. [Pontian] – UMNO
6. “ Datuk Ahmad Jazlan bin Yaakub, P.J.N., K.M.N. [Machang] – UMNO
7. “ Dato’ Haji Ahmad Nazlan bin Idris, D.I.M.P., [Jerantut] – UMNO
8. “ Dato’ Seri Dr. Ahmad Zahid bin Hamidi, S.S.A.P., D.P.M.P., D.M.S.M., A.M.P., P.P.T., P.J.K., J.P., S.P.M.P., S.J.M.K., S.P.S.N., S.P.D.K., D.U.N.M., P.N.B.S., D.P.M.K., [Bagan Datuk] – UMNO
9. “ Tan Sri Datuk Seri Panglima Haji Annuar bin Haji Musa, P.S.M., S.P.D.K., D.G.S.M., S.I.M.P. [Ketereh] – UMNO
10. “ Dato’ Sri Azalina Othman Said, D.P.M.K., S.P.M.P., D.P.M.S., D.G.M.K., P.G.D.K. [Pengerang] – UMNO
11. “ Dato’ Sri Bung Moktar bin Radin, P.G.D.K., A.S.D.K., A.D.K., S.S.A.P. [Kinabatangan] – UMNO
12. “ Datuk Halimah binti Mohamed Sadique, P.J.N., P.I.S. D.C.S.M. [Kota Tinggi] – UMNO
13. “ Dato’ Sri Hasan bin Arifin, D.S.A.P., S.S.A.P. [Rompin] – UMNO
14. “ Dato’ Hasbullah bin Osman, D.P.M.P., A.M.P., J.P. [Gerik] – UMNO
15. “ Dato’ Seri Hishammuddin Tun Hussein, S.P.M.P., S.S.A.P, S.I.M.P., D.P.M.J., D.S.A.P., P.N.B.S., D.G.S.M., S.P.D.K. [Sembrong] – UMNO

16. Yang Berhormat Dato' Seri Haji Idris bin Jusoh, S.S.M.Z., D.P.M.T., P.J.K. [Besut] - UMNO
17. “ Dato' Sri Dr. Haji Ismail bin Haji Abd Muttalib, S.A.P., A.A.P., A.M.P., P.K.C., D.I.M.P., D.S.A.P., S.S.A.P. [Maran] – UMNO
18. “ Dato' Sri Dr. Haji Ismail bin Haji Mohamed Said, D.I.M.P., S.M.P., K.M.N., S.S.A.P. [Kuala Krau] – UMNO
19. “ Dato' Sri Ismail Sabri bin Yaakob, S.S.A.P., D.I.M.P., D.M.S.M., A.D.K. [Bera] – UMNO
20. “ Dato' Jalaluddin bin Alias [Jelebu] – UMNO
21. “ Tuan Khairy Jamaluddin Abu Bakar [Rembau] - UMNO
22. “ Datuk Seri M. Saravanan, D.M.S.M., P.M.W., A.M.N. [Tapah] – MIC
23. “ Dato' Seri Mahdzir bin Khalid, S.H.M.S., S.S.D.K., D.P.M.P., J.P., B.K.M. [Padang Terap] – UMNO
24. “ Datin Mastura binti Mohd Yazid [Kuala Kangsar] – UMNO
25. “ Dato' Seri Mohamed Nazri bin Abdul Aziz, S.S.A.P., S.P.M.P., D.M.S.M., A.M.P., B.K.T., D.J.M.K., [Padang Rengas] – UMNO
26. “ Dato' Mohd Nizar bin Haji Zakaria [Parit] – UMNO
27. “ Tuan Mohd Shahar bin Abdullah [Paya Besar] – UMNO
28. “ Dato' Sri Mohd Najib bin Tun Abd Razak, S.P.D.K., S.S.A.P., S.S.S.J., S.I.M.P., D.P.M.S., D.S.A.P., P.N.B.S., D.K., S.P.M.K., S.P.M.S., D.M.K., S.P.S.A., S.P.N.S., D.U.P.N., D.U.N.M, D.P. [Pekan] – UMNO
29. “ Tan Sri Haji Noh bin Haji Omar, P.S.M, D.P.M.S., D.M.S.M., K.M.N., A.S.A., P.J.K., J.P. [Tanjong Karang] – UMNO
30. “ Dato' Dr. Noraini Ahmad, D.S.A.P., D.M.S.M. [Parit Sulong] – UMNO
31. “ Tuan Ramli bin Dato' Mohd Nor [Cameron Highlands] – UMNO
32. “ Dato' Sri Reezal Merican bin Naina Merican, D.I.M.P., S.S.A.P. [Kepala Batas] – UMNO
33. “ Dato' Haji Salim Sharif [Jempol] – UMNO
34. “ Dato' Seri Dr. Shahidan bin Kassim, S.P.M.P., S.S.A.P., A.M.P [Arau] - UMNO
35. “ Dato' Dr. Shamsul Anuar bin Nasarah, D.P.M.P., S.M.S., P.P.N., P.P.T. [Lenggong] - UMNO
36. “ Dato' Sri Haji Tajuddin bin Abdul Rahman, D.P.M.P., D.M.S.M., K.M.N., A.M.P., J.P. [Pasir Salak] – UMNO
37. “ Datuk Seri Tengku Adnan bin Tengku Mansor, S.S.A.P., D.G.S.M., S.I.M.P., S.J.M.K., D.M.S.M., P.J.N., D.S.D.K., D.S.A.P., K.M.N., D.I.M.P. [Putrajaya] – UMNO
38. “ Tengku Razaleigh Hamzah, D.K., S.P.M.K., P.S.M., S.S.A.P., S.P.M.S. [Gua Musang] – UMNO
39. “ Datuk Seri Ir. Dr. Wee Ka Siong, D.M.S.M., D.G.S.M. [Ayer Hitam] – MCA
40. “ Datuk Zahidi bin Zainul Abidin, D.M.S.M., S.M.P. [Padang Besar] – UMNO

AHLI-AHLI (PAS)

1. Yang Berhormat Dato' Seri Haji Abdul Hadi Awang, S.S.M.T. [Marang]
2. “ Tuan Abdul Latiff bin Abdul Rahman [Kuala Krai]
3. “ Tuan Haji Ahmad Amzad bin Mohamed @ Hashim [Kuala Terengganu]
4. “ Tuan Ahmad Fadhli bin Shaari [Pasir Mas]
5. “ Ustaz Haji Ahmad Marzuk bin Shaary [Pengkalan Chepa]
6. “ Tuan Ahmad Tarmizi bin Sulaiman [Sik]
7. “ Tuan Haji Awang bin Hashim [Pendang]
8. “ Dato' Haji Che Abdullah bin Mat Nawi [Tumpat]
9. “ Tuan Che Alias bin Hamid [Kemaman]
10. “ Dato' Dr. Mohd Khairuddin bin Aman Razali, D.M.P., D.I.M.P. [Kuala Nerus]
11. “ Tuan Nik Mohamad Abduh bin Nik Abdul Aziz [Bachok]
12. “ Dr. Nik Muhammad Zawawi bin Haji Salleh [Pasir Puteh]
13. “ Tuan Sabri bin Azit [Jerai]
14. “ Tuan Shahrizukir bin Abd Kadir [Setiu]
15. “ Puan Hajah Siti Zailah binti Mohd Yusoff [Rantau Panjang]
16. “ Dato' Takiyuddin bin Hassan, D.J.M.K., J.P. [Kota Bharu]
17. “ Dato' Tuan Ibrahim bin Tuan Man [Kubang Kerian]
18. “ Tuan Haji Wan Hassan bin Mohd Ramli [Dungun]

AHLI-AHLI (PBB)

1. Yang Berhormat Tuan Haji Ahmad Johnie bin Zawawi [Igan]
2. “ Datuk Alexander Nanta Linggi, D.P.M.P., D.M.S.M., A.M.P., P.P.T., P.J.K., J.P., P.B.S., A.B.S. [Kapit]
3. “ Dato' Sri Haji Fadillah bin Yusof, P.G.B.K., A.B.S., S.S.A.P., D.G.S.M. [Petrajaya]
4. “ Dato Hajjah Hanifah Hajar Taib [Mukah]
5. “ Tuan Haji Hasbi bin Haji Habibollah [Limbang]
6. “ Dato' Henry Sum Agong, P.B.S., P.S.B.S. [Lawas]
7. “ Tuan Lukanisman bin Awang Sauni [Sibuti]
8. “ Dato' Sri Hajah Nancy Shukri, K.M.N., P.G.B.K., S.S.A.P. [Batang Sadong]

9. Yang Berhormat Datuk Robert Lawson Chuat [Betong]
10. “ Dato’ Sri Hajah Rohani binti Abdul Karim, P.G.B.K., P.B.S., P.P.B., S.S.A.P. [Batang Lupa]
11. “ Puan Rubiah binti Wang [Kota Samarahan]
12. “ Dato’ Sri Dr. Haji Wan Junaidi bin Tuanku Jaafar, P.J.N., P.B.S., J.B.S., J.S.M., P.N.B.S. [Santubong]
13. “ Tuan Yusuf bin Abd Wahab [Tanjong Manis]

AHLI-AHLI (BEBAS)

1. Yang Berhormat Dato’ Sri Anifah bin Aman, S.S.A.P., D.I.M.P., P.G.D.K., A.S.D.K., J.P., S.P.D.K. [Kimanis]
2. “ Dato’ Syed Abu Hussin bin Hafiz Syed Abdul Fasal [Bukit Gantang]
3. “ Tuan Haji Yamani Hafez bin Musa [Sipitang]

AHLI-AHLI (PRS)

1. Yang Berhormat Datuk Aaron Ago Dagang, P.J.N. [Kanowit]
2. “ Datuk Ugak anak Kumbong, P.J.N. [Hulu Rajang]

AHLI-AHLI (WARISAN)

1. Yang Berhormat Tuan Haji Ahmad bin Hassan [Papar]
2. “ Tuan Ma’mun bin Sulaiman [Kalabakan]
3. “ Datuk Seri Panglima Haji Mohd Shafie bin Haji Apdal, P.G.D.K., D.S.A.P., D.M.S.M., J.P., S.P.M.P., S.P.D.K., P.G.D.K. [Semporna]
4. “ Datuk Rozman bin Isli, K.M.W., P.P.N. [Labuan]

AHLI-AHLI (PDP)

1. Yang Berhormat Tuan Anyi Ngau [Baram]
2. “ Dato’ Seri Tiong King Sing, S.S.S.A., D.S.S.A., J.P., P.J.N. [Bintulu]

AHLI-AHLI (PBS)

1. Yang Berhormat Datuk Seri Panglima Dr. Maximus Johnity Ongkili, P.G.D.K., A.S.D.K., J.P., S.P.D.K., D.G.S.M., [Kota Marudu]

AHLI-AHLI (PBRs)

1. Yang Berhormat Tuan Arthur Joseph Kurup [Pensiangan]

AHLI-AHLI (UPKO)

1. Yang Berhormat Datuk Seri Panglima Wilfred Madius Tangau, J.S.M., P.G.D.K., J.P., A.D.K., S.P.D.K. [Tuaran]

AHLI-AHLI (SUPP)

1. Yang Berhormat Dato' Sri Dr. Richard Riot anak Jaem, P.J.N., J.B.S., K.M.N., S.S.A.P. [Serian]

AHLI-AHLI (STAR)

1. Yang Berhormat Datuk Dr. Jeffrey Kitingan [Keningau]

AHLI-AHLI (PSB)

1. Yang Berhormat Dato' Masir anak Kujat, P.P.B., D.I.M.P., J.M.N. [Sri Aman]

DEWAN RAKYAT**Ketua Pentadbir Parlimen**

Datuk Kamis bin Samin

Setiausaha Dewan Rakyat

Datuk Roosme binti Hamzah

Setiausaha Bahagian (Pengurusan Dewan)

Amisyahrizan bin Amir Khan

PETUGAS-PETUGAS**CAWANGAN PENYATA RASMI (HANSARD)**

Azhari bin Hamzah

Monarita binti Mohd Hassan

Rosna binti Bujairomi

Alzian binti Baharudin

Halijah binti Mat Sin @ Mt Zain

Muhammad Qhidir bin Mat Isa

Siti Norlina binti Ahmad

Noraidah binti Manaf

Nor Hamizah binti Haji Hassan

Nor Liyana binti Ahmad
Sharifah Nor Asilah binti Syed Basir
Nik Nor Ashikin binti Nik Hassan
Hafilah binti Hamid
Nor Faraliza binti Murad @ Nordin Alli
Sherliza Maya binti Talkah
Tengku Sofia Dora binti Tengku
Mohamad
Nor Effazimmah binti Maliki
Nur Annisa binti Hamid
Sharifah Nazurah binti Wan Sahdi
Herdawati binti Mohd Amir Abbu
Hasnah Sakinah binti Mohd Hashim
Nor Sakinah binti Samat
Nurammarah binti Md Isa
Nur Hazwanie binti Mohd Rozali
Mohd Salleh bin Ak Atoh

Azmir bin Mohd Salleh
Mohd. Izwan bin Mohd. Esa
Nor Kamsiah binti Asmad
Siti Zubaidah binti Karim
Aifarina binti Azaman
Noorfazilah binti Talib
Farah Asyraf binti Khairul
Anuar
Julia binti Mohd. Johari
Ismalinda binti Ismail
Syahila binti Ab Mohd Khalid
Hazliana binti Yahaya
Amir Arshad bin Ab Samad
Hizamihatim Maggisa bin
Juarah
Muhammad Firdaus bin Ahmad
Izzul Syazwan bin Abdul Halim
Maryam binti Azinuddin
Mohd Aizuddin bin Pahrol Laili

MALAYSIA
DEWAN RAKYAT
PARLIMEN KEEMPAT BELAS
PENGGAL KEDUA
MESYUARAT KEDUA
Rabu, 17 Julai 2019

Mesyuarat dimulakan pada pukul 10.00 pagi

DOA

*[Timbalan Yang di-Pertua (Tuan Nga Kor Ming)
mempengerusikan Mesyuarat]*

JAWAPAN-JAWAPAN LISAN BAGI PERTANYAAN-PERTANYAAN

Timbalan Yang di-Pertua [Tuan Nga Kor Ming]: Salam sejahtera Ahli-ahli Yang Berhormat. Sebagai tanda syabas kepada Ahli Dewan yang telah berjaya meminda Perlembagaan Persekutuan untuk memperkasakan belia mengundi pada umur 18 tahun, saya hadiahkan serangkap pantun sebagai pembuka tirai Majlis Mesyuarat pada pagi ini.

*Pokok manggis di tanah rata,
Buahnya manis sedap dirasa,
Undi belia kini intan permata,
Pengindah cahaya negara bangsa.*

1. Tuan Chan Foong Hin [Kota Kinabalu] minta Menteri Kewangan menyatakan setelah membatalkan Trans-Sabah Gas Pipeline (TSGP), apakah usaha kerajaan dalam menuntut kembali jumlah RM3.54 bilion bayaran yang telah dibuat kerajaan terdahulu bagi TSGP, serta apakah rancangan alternatif kerajaan bagi menjana kuasa di Pantai Timur Sabah.

Menteri Kewangan [Tuan Lim Guan Eng]: Terima kasih Tuan Yang di-Pertua. Untuk makluman Ahli Yang Berhormat, sesi rundingan antara entiti komersial kedua-dua negara iaitu syarikat Suria Strategic Energy Resources Sdn. Bhd. (SSER) dengan kontraktor projek iaitu China Petroleum Pipeline Bureau dan pembiayaan projek iaitu China Exim Bank masih berlangsung.

Pada masa yang sama, rundingan antara Kerajaan Malaysia yang diketuai oleh Jabatan Peguam Negara dan wakil kementerian berkaitan dengan Kerajaan Republik Rakyat China turut berlangsung bagi memastikan kepentingan dan hubungan erat antara kedua-dua negara terus kekal utuh. Dalam hal ini, pasukan rundingan telah diberi mandat untuk merunding terma, pampasan dan syarat pembatalan kontrak dan pinjaman berdasarkan prinsip bayaran ke atas kos kerja yang telah siap. Walau bagaimanapun, segala tawaran adalah tertakluk kepada pengesahan atau *due diligence* bagi menentukan kos sebenar yang ditanggung dan sebarang kos yang telah komited.

Memandangkan sesi rundingan masih berjalan, jumlah pampasan dan sebarang lebihan bayaran yang telah dibuat masih belum dapat dimuktamadkan. Sebaik sahaja ia dimuktamadkan, Jabatan Peguam Negara akan mengesyorkan langkah terbaik bagi menuntut sebarang lebihan bayaran. Dalam pada itu, kerajaan menyedari terdapat keadaan atau situasi ketidakseimbangan dalam permintaan dan penawaran bekalan elektrik di Pantai Barat dan Pantai Timur Sabah. Bagi menangannya, Kementerian Tenaga, Sains, Teknologi, Alam Sekitar dan Perubahan Iklim dan Kerajaan Negeri Sabah sedang dalam proses memuktamadkan pelan pembangunan penjanaan bagi Pantai Timur Sabah. Sekian, terima kasih.

Tuan Chan Foong Hin [Kota Kinabalu]: Ya, masalah yang TSGP ini bersama dengan Multi-Product Pipeline (MPP) memang sesuatu yang diwarisi daripada kerajaan terdahulu di mana kita bayar 80 peratus, cuma kerja dibuat setakat 13 peratus. Memang hak kita untuk menuntut balik wang kita daripada syarikat yang berkenaan. Akan tetapi berikutan dengan rampasan RM1 bilion daripada bank syarikat berkenaan, apakah rancangan kerajaan untuk meneruskan rundingan secara damai dan *friendly*, tanpa menjejaskan hubungan diplomatik dengan luar negara?

Tuan Lim Guan Eng: Terima kasih atas soalan tambahan Yang Berhormat dari Kota Kinabalu. Tuan Yang di-Pertua, kita perlu nyatakan dengan jelas bahawa tindakan yang diambil adalah ke atas sebuah syarikat dan bukan ke atas sebuah negara. So, sekiranya tindakan diambil, ini adalah apa yang saya sebut sebagai kompeni spesifik dan bukanlah *country* spesifik dengan izin. Iaitu mana-mana syarikat yang kita rasa menjalankan kerja yang tidak memberikan manfaat atau mementingkan kepentingan hak rakyat, maka pihak kerajaan ada tanggungjawab untuk membela kepentingan negara.

So, dalam perkara ini, ia bukan ditujukan semata-mata kepada sesebuah negara tetapi hanya kepada sesebuah syarikat. Saya ingin memberikan contoh seperti tindakan yang akan diambil ke atas Goldman Sachs di mana kita hendak menuntut apa bon yang mereka telah terbitkan dalam kadar faedah yang agak tinggi dan kemudian wang ini disalurkan untuk tujuan-tujuan lain. Untuk tujuan-tujuan yang tidak dinyatakan dalam terbitan bon di mana kebanyakan wang ini telah pun kita tahu disalahgunakan dan diselewengkan.

■1010

So, apabila kita membuat tuntutan ke atas Goldman Sachs Tuan Yang di-Pertua, ia bukanlah diambil terhadap negara Amerika Syarikat tetapi ke atas syarikat tersebut. So, sekiranya kita boleh lihat, saya percaya negara-negara tersebut akan faham ini adalah ke atas syarikat itu, bukan ke atas sesebuah negara.

Seperti yang diumumkan oleh Yang Amat Berhormat Perdana Menteri atau Yang Amat Berhormat Langkawi, wang yang terlibat dalam projek ini yang telah disita adalah sebanyak RM1.1 bilion. Ini atas arahan oleh SPRM yang mengarahkan ia dikembalikan kepada syarikat Suria Strategic Energy Resources Sdn Bhd.

Di sini jumlah yang dipulangkan adalah sebanyak RM1,146,711,148.56 dan tentulah itu adalah wang yang dirasai dimiliki oleh syarikat tersebut. Kita masih akan meneruskan rundingan kerana seperti yang disebutkan oleh Yang Berhormat, 88 peratus wang telah dibayar walaupun hanya 13 peratus kerja dijalankan. Ini adalah satu keadaan yang kita tidak faham langsung macam mana wang sebegitu banyak boleh dibelanjakan. Pada tanggapan ramai pihak, ini adalah sesuatu yang amat salah sekali.

Sehingga sekarang, kita tidak dapat mendapat penjelasan langsung daripada mantan Perdana Menteri atau Yang Berhormat Pekan, ataupun mana-mana pihak daripada kerajaan zaman lama. So, itulah sesuatu yang kita masih tidak

faham mengapa 88 peratus nilai projek boleh dikeluarkan. Sedangkan hanya 13 peratus di mana ia belum diaudit, kita pun tidak tahu sama ada 13 peratus dijalankan, itu sesuatu kemusykilan di mana kita tidak dapat pencerahan lagi. Sekian, terima kasih.

Timbalan Yang di-Pertua [Tuan Nga Kor Ming]: Tidak ada soalan tambahan yang kedua, bermaksud jawapan sudah komprehensif.

2. Dato' Sri Reezal Merican bin Naina Merican [Kepala Batas] minta Menteri Luar Negeri menyatakan berkenaan isu Rohingya yang telah dibangkitkan sewaktu *OIC Ad Hoc Committee on Accountability for Human Rights Violations Against Rohingya* sewaktu *Islamic Summit ke-14*.

Menteri Luar Negeri [Dato' Saifuddin Abdullah]: *Assalamualaikum warahmatullahi wabarakatuh*. Terima kasih Tuan Yang di-Pertua dan terima kasih sahabat saya Yang Berhormat Kepala Batas.

Di peringkat OIC, terdapat sebuah jawatankuasa sementara OIC mengenai akauntabiliti terhadap pencabulan hak asasi manusia ke atas etnik minoriti Rohingya di Myanmar. Dianggotai oleh 10 buah negara dan Malaysia salah daripadanya, diberi mandat untuk beroperasi selama dua tahun dari Mei 2018 hingga Mei 2020 dan dipengerusikan oleh Gambia. Jawatankuasa sementara ini ditubuhkan dengan tujuan untuk meneliti isu-isu pencabulan hak asasi kemanusiaan dan kekejaman yang telah dilakukan ke atas etnik minoriti Rohingya. Seterusnya mengenakan tindakan sewajarnya pihak yang bertanggungjawab dengan menggunakan instrumen undang-undang antarabangsa.

Jawatankuasa sementara ini telah mengadakan mesyuarat keduanya pada 29 Mei 2019 di 'Sela-sela' Ke-14, Sidang Kemuncak OIC di Arab Saudi bagi membincangkan pelan tindakan jawatankuasa sementara ini termasuk cadangan daripada Gambia untuk membawa isu Rohingya ke Mahkamah Keadilan Antarabangsa, *International Court of Justice* (ICJ) dengan izin. Dalam kenyataan Sidang Kemuncak OIC, ia telah menggesa Gambia untuk mengambil tindakan segera dengan membawa isu Rohingya ke ICJ. Perkara ini seperti saya katakan digariskan dalam *communique* atau kenyataan akhir sidang kemuncak.

Semasa mesyuarat jawatankuasa ini berlangsung, ada dua buah negara ASEAN yang terlibat selain daripada Malaysia ialah Indonesia. Kedua-dua buah negara Malaysia dan Indonesia menyatakan bahawa adalah lebih baik sekiranya mekanisme ASEAN digunakan untuk menangani isu Rohingya ini, sebelum Myanmar dibawa ke ICJ. Akan tetapi itu adalah suara daripada buah negara tetapi seperti saya laporkan tadi kenyataan akhir ataupun *communique* OIC itu menggesa Gambia mengerakkan usaha membawa Myanmar ke ICJ.

Namun dalam mesyuarat yang sama dan seperti dalam mesyuarat-mesyuarat yang lain, pendirian Malaysia terhadap isu Rohingya adalah konsisten. Biasanya ada tiga perkara yang kita sentiasa ulang di mana-mana, ini termasuk daripada pentadbiran yang lepas juga iaitu:

- (i) isu ini mesti dilihat dari sudut perundangannya yang melibatkan soal membawa penjenayah-penjenayah ke muka pengadilan dan melibatkan isu kewarganegaraan orang-orang Rohingya;
- (ii) memastikan repatriasi atau penghantaran balik dibuat secara sukarela, selamat dan bermaruah; dan
- (iii) kita sebagai sebuah negara, kita sentiasa menghulurkan bantuan kemanusiaan kepada Rohingya sama ada di Cox's

Bazar atau dalam Myanmar dan terutamanya dalam negara kita.

Terima kasih.

Dato' Sri Reezal Merican bin Naina Merican [Kepala Batas]: Terima kasih Tuan Yang di-Pertua, terima kasih Yang Berhormat Menteri. Saya sebenarnya ingin memuji kesungguhan dan komitmen Yang Berhormat Menteri dan Wisma Putra secara berterusan membela nasib etnik Rohingya. Walaupun hakikatnya memang kita tahu ia menemui banyak kesukaran dan kepayahan dan boleh dikatakan *almost* semua platform menyaksikan seakan-seakan *deadlock* di ASEAN. Hatta di *United Nations Security Council* sendiri pun, tidak ada satu resolusi yang dikeluarkan. Kalau adapun *presidential statement*, *it will be watered down*, kalau ada cubaan-cubaan akan *blocked* oleh salah satu daripada P5 Yang Berhormat Menteri pun sedia maklum, saya tidak perlu maklumkan di sini.

Cuma saya setuju tadi dengan apa yang disebutkan oleh Yang Berhormat Menteri sebagaimana yang diusahakan oleh Gambia iaitu menggunakan ICJ. Ini kerana kalau hendak menggunakan ICC, *Myanmar is not signatory to Rome Statute*. So, *it will be limited*. Akan tetapi Myanmar adalah *signatory* kepada ICJ dan juga dipanggil satu lagi, *Genocide Convention*. Kedua-dua ini memungkinkan laluan ini diambil secara lebih jelas. Apakah Yang Berhormat Menteri setuju mungkin pendekatan ini boleh digunakan oleh ASEAN juga? Selain daripada mungkin kita melobi salah satu daripada P5 itu untuk bersama dengan ASEAN. Terima kasih.

Dato' Saifuddin Abdullah: Terima kasih Yang Berhormat. Ada beberapa pertimbangan yang harus kita lakukan. Memang kita amat prihatin dan kita mahu membawa penjenayah-penjenayah ini ke muka pengadilan. Kaedah yang paling lurus ialah melalui ICC. Akan tetapi pertama, Myanmar bukan negara pihak walaupun pihak ICC telah menghantar satu delegasi. Sekarang ini delegasi itu berada di Bangladesh untuk bertemu dengan pelarian-pelarian Rohingya, tetapi itu mengambil masa yang lama dan belum tentu boleh bawa pun kerana Myanmar bukan negara pihak.

Bagi ASEAN, sekurang-kurangnya ada dua isu. Satu, Malaysia mungkin satu-satunya negara yang masih konsisten dalam hal ini. Saya tidak berani hendak menyebut lebih daripada itu, Ahli-ahli Yang Berhormat dalam Dewan yang mulia ini sendiri boleh mengagak keadaan itu. Jadi, itu satu. Apabila Malaysia satu-satunya negara yang masih konsisten dalam hal ini, sebagai contoh, apabila ada *preliminary assessment report* tentang repatriasi, Malaysia satu-satunya negara yang *objected*, dengan izin kepada *report* itu kerana *report* itu seakan-akan *whitewash*, dengan izin kesalahan-kesalahan. Ia cuma cerita repatriasi. Itu sudah menandakan, satu.

■1020

Keduanya ialah sebagai sebuah pemain kecil, kita juga harus menyeimbangkan antara kegagahan untuk membawa penjenayah-penjenayah Myanmar ke muka pengadilan, dengan pada waktu yang sama, mengambil kira kepentingan-kepentingan lain yang kita ada di Myanmar. Jadi, itu adalah dengan izin, *balancing act* yang harus kita lakukan. Kita terus akan meyakinkan negara ASEAN dan saya yakin, mereka faham apa yang cuba kita lakukan.

Saya bersetuju dengan Yang Berhormat Kepala Batas, kita sentiasa mencari jalan lah untuk memastikan yang terbaik dapat kita lakukan untuk sahabat-sahabat kita daripada Rohingya. Terima kasih.

Datuk Seri Dr. Ronald Kiandee [Beluran]: Terima kasih Tuan Yang di-Pertua. Saya melihat dan mengamati jawapan daripada Yang Berhormat Menteri, yang membayangkan bahawa Malaysia merupakan negara dalam ASEAN yang konsisten. Kita lihat, isu Rohingya ini merupakan isu yang telah lama dibincangkan di peringkat ASEAN. Adakah disebabkan oleh Piagam ASEAN itu sendiri yang tidak

mengizinkan campur tangan dalam urusan negara masing-masing, merupakan penghalang kepada satu penyelesaian konkrit bagi masalah ataupun isu Rohingya ini untuk ditangani di peringkat ASEAN? Adakah perlu Malaysia mencadangkan untuk melihat piagam ini untuk mencari penyelesaian yang konkrit dalam apa juga isu yang melibatkan negara anggota dalam ASEAN?

Dato' Saifuddin Abdullah: Terima kasih Yang Berhormat Beluran. ASEAN ini kalau dilihat dari segi kekuatannya, ia mungkin satu-satunya badan *regional* yang efektif dalam hal-hal yang tertentu walaupun kalau hendak dilihat dari segi kelemahannya juga kita boleh mencungkil beberapa kelemahan. Prinsip utama dalam ASEAN ialah, yang satu dipanggil *consensus* dalam membuat keputusan. Semua 10 negara kena bersetuju. Satu lagi ialah soal *ASEAN centrality*, dengan izin.

Dengan Myanmar, kita pernah ada suatu cara dan kaedah yang dipanggil *constructive engagement*. Ini bermakna, negara-negara ASEAN yang lain, bukan campur tangan tetapi dengan konsultasi dengan Yangon, kita boleh mengambil bahagian dalam hal-hal dalaman. Begitu juga yang saya katakan soal repatriasi Rohingya balik ke Bangladesh dari Cox's Bazar balik kepada Rakhine, itu juga adalah bentuk *constructive engagement*. Sama ada kita ingin menukar kaedah membuat keputusan, ini akan mengambil suatu jalan yang lagi panjang.

Tuan Yang di-Pertua, sebelum ini pernah ada dengan izin, ringkas sahaja, cadangan untuk keputusan ASEAN tidak lagi dibuat secara *consensus* tetapi ialah 8+2, sebagai contoh. Maaf, dengan izin, X+Y. Maknanya, dia bukan 10 tetapi mencari suatu angka. Hendak cari angka itu pun tidak jumpa, jadi akhirnya berbalik kepada *consensus*.

Saya cuma boleh sebutkan di sini bahawa Malaysia akan konsisten dalam bab ini dan saya ingin melaporkan 30 saat sahaja. Kita sedang menyediakan kertas strategik untuk melihat sebenarnya di mana yang Malaysia boleh mainkan peranan paling optimum dalam membantu masyarakat Rohingya ini. Terima kasih.

3. Tuan Willie anak Mongin [Puncak Borneo] minta Menteri Pembangunan Usahawan menyatakan:

- (a) langkah kementerian untuk memperkasakan Tabung Ekonomi Kumpulan Usaha Niaga (TEKUN Nasional) supaya boleh memanfaatkan lebih banyak usahawan khasnya daripada Sabah dan Sarawak. Setakat ini, berapa ramai kah usahawan dari Sabah dan Sarawak yang telah dibantu berbanding usahawan dari Semenanjung; dan
- (b) apakah strategi kementerian untuk melahirkan lebih banyak usahawan muda dari Sabah dan Sarawak yang agak terpinggir daripada negeri-negeri lain.

Menteri Pembangunan Usahawan [Datuk Seri Mohd Redzuan Yusof]:
Assalamualaikum warahmatullahi wabarakatuh, salam sejahtera dan selamat pagi. Terima kasih Yang Berhormat Puncak Borneo.

Tuan Yang di-Pertua, melalui Belanjawan 2019, peruntukan sebanyak RM100 juta kepada TEKUN Nasional telah disediakan oleh kerajaan untuk merencanakan pembangunan usahawan mikro dan seterusnya menyumbang kepada pertumbuhan ekonomi negara termasuk Sabah dan Sarawak. Pelbagai usaha dan penambahbaikan telah dilaksanakan dalam memastikan pembiayaan kewangan yang diberikan kepada usahawan dilaksanakan secara berfokus serta optimum.

Sejak penubuhan TEKUN dari tahun 1998 sehingga bulan Mei 2019, sebanyak RM504.7 juta pinjaman telah disalurkan kepada seramai 45,992 orang usahawan dari negeri Sabah dan RM286.3 juta kepada seramai 31,897 orang usahawan daripada negeri Sarawak. Berbanding dengan Semenanjung, TEKUN telah menyalurkan pembiayaan sejumlah RM4.68 bilion kepada seramai 351,805 orang usahawan. Manakala pada tahun 2019, TEKUN telah menyalurkan pembiayaan sebanyak RM16.9 juta kepada seramai 1,951 orang usahawan dari negeri Sabah dan RM18.9 juta kepada seramai 1,173 orang usahawan dari negeri Sarawak. Manakala di Semenanjung Malaysia pula, TEKUN telah menyalurkan pembiayaan sebanyak RM144.2 juta kepada seramai 11,916 orang usahawan.

Sarawak merupakan negeri kedua tertinggi menerima pembiayaan bagi tahun 2019, diikuti oleh Sabah di tempat ketiga. Negeri yang tertinggi adalah negeri Selangor. TEKUN menasaskan bagi tahun 2019, seramai 2,613 orang usahawan di negeri Sabah. Di Sabah dijangka akan menerima peruntukan sebanyak RM50.7 juta. Manakala bagi negeri Sarawak, seramai 1,871 orang usahawan dengan peruntukan sejumlah RM25 juta.

Mengenai pembangunan ataupun mengenai melahirkan lebih banyak usahawan muda daripada Sabah dan Sarawak yang dinyatakan di sini terpinggir, sukacitanya dimaklumkan Kementerian Pembangunan Usahawan amat prihatin terhadap kesejahteraan usahawan muda dalam mengharungi cabaran ekonomi masa kini.

Beberapa inisiatif telah dilaksanakan oleh MED dalam pembangunan lebih banyak usahawan muda dari Sabah dan Sarawak. Antaranya, program usahawan MaGIC, yang mana kita mengadakan satu program, telah pun dilaksanakan iaitu contoh Borneo 744 di Bintawa Kuching yang memberi tumpuan kepada bidang usahawan kesenian dan kebudayaan. Di samping itu, program *Pre-Accelerator*, Tabung Ekonomi Gagasan Anak Bumiputera Sarawak (TEGAS) melalui kerjasama dengan Koperasi Belia Inovatif Sarawak (KOBIS) yang bertujuan menjana inovasi dan memberi pendedahan *startup* berinovatif.

Inisiatif yang telah dijalankan ini telah melahirkan seramai 4,496 orang usahawan muda di Sarawak. Bagi negeri Sabah pula, MaGIC telah bekerjasama dengan Lean in Sabah bagi melaksanakan program *Borneo Re-Alliance a Venue for Entrepreneurs* (BRAVE) bagi melahirkan lebih banyak usahawan muda di Sabah. Sehingga kini, seramai 1,703 orang usahawan muda dari Sabah telah melibatkan diri dalam program ini.

Banyak lagi program-program lain seperti yang kita lakukan di Semenanjung Malaysia termasuk TUBE di bawah SME Corp. dan juga Program Pembangunan Usahawan Siswazah (PPUS) di bawah TEKUN. Program Agropreneur Muda yang saya hendak beri maklumat di sini— Program Agropreneur Muda (PAM) di bawah TEKUN, program ini khusus untuk golongan belia berumur 18 ke 40 tahun.

Pendekatan program ini adalah bagi membantu dan menggalakkan penglibatan golongan belia dalam bidang keusahawanan berasaskan aktiviti pertanian seperti tanaman, ternakan, perikanan dan industri asas tani termasuk pemasaran, khidmat sokongan dan agropelancongan. Bagi program ini, TEKUN telah mengeluarkan sebanyak RM17 juta kepada seramai 459 orang usahawan. Dari jumlah tersebut, seramai 25 orang usahawan telah— dengan nilai pembiayaan RM338,000 adalah dari Sarawak dan seramai 12 orang usahawan dengan nilai pembiayaan RM355,000 dari Sabah. Sekian, terima kasih.

Tuan Willie anak Mongin [Puncak Borneo]: Terima kasih Yang Berhormat Menteri di atas jawapan yang cukup lengkap dan juga komprehensif. Akan tetapi, baru-baru ini kita melihat Yang Berhormat Menteri ada melancarkan Dasar Keusahawanan Nasional, di mana di dalam DKN ini, tersenarai juga isu dan

cabaran yang dihadapi oleh kementerian. Salah satu daripada isu dan cabaran itu adalah, isu cara pemikiran belia dan juga cara kemahiran yang mereka ada pada ketika ini. Apakah langkah-langkah komprehensif pihak kementerian untuk menangani isu-isu dan cabaran ini? Ini kerana, saya menyelidiki DKN ini dan saya tidak melihat langkah-langkah dan strategi yang begitu komprehensif.

■1030

Selain daripada itu, saya mendengar tadi daripada Yang Berhormat Menteri bahawa ramai usahawan TEKUN telah dibantu dan diberikan dana untuk melakukan perniagaan mereka. Akan tetapi, sejauh manakah mereka ini relevan di *marketplace*? Ini disebabkan kadang-kadang usahawan kita khasnya golongan bumiputera ini dia '*hangat-hangat tahi ayam*'. Kadang-kadang mereka diberikan dana dan diberikan kepakaran tetapi *the sustainability* mereka di *marketplace* itu, dengan izin, tidak begitu mampan.

Jadi, bagaimanakah kita sebagai kementerian dan sebagai kerajaan baharu ini kita hendak memastikan usahawan kita bukan sahaja memulakan perniagaan tetapi kelestarian dan juga kemapanan mereka di dalam *marketplace* ini? Terima kasih.

Timbalan Yang di-Pertua [Tuan Nga Kor Ming]: Sebelum Yang Berhormat Menteri menjawab, saya mohon kerjasama semua pihak. Memandangkan setiap soalan hanya diperuntukkan sebanyak enam minit, saya pohon kerjasama supaya soalan ringkas dan jawapan padat. Silakan Yang Berhormat Menteri.

Datuk Seri Mohd Redzuan Yusof: Terima kasih Tuan Yang di-Pertua. Dalam usaha kita untuk merakamkan dalam bentuk Buku KDN 2030, kalau kita mengkaji, antara kelemahan yang kita perlu perbaiki adalah dari sudut latihan dan juga untuk anak-anak muda usahawan ini memahami pasaran. Dari situlah peranan kita Kementerian Pembangunan Usahawan untuk memastikan mereka ini dilatih dari segi disebutkan pemikiran. Mereka juga diberikan keyakinan.

Contohnya, kalau disebutkan di sini, kalau kita memberikan bantuan untuk mereka menanam nanas tetapi kita tidak memberikan kefahaman apakah *the downstream*, aliran ataupun huluan yang mereka kena fahami. Contohnya, kalau dia sudah berusaha, kita memberikan dana— ini contoh ya. Dia menanam 10 ekar, nanaslah katakan, maka ada kalangan mereka tidak boleh menjual disebabkan mereka tiada fahaman pasaran.

Jadi, di situlah antara peranan kita untuk memberikan fahaman dan memberikan keyakinan untuk mereka berfikir lebih jauh bukan saja dari tanaman tetapi apakah *the downstream*, apakah *the last mile* untuk mereka boleh dilestarikan tadi, boleh *sustain* tanaman yang dibuat itu. Sebagai contoh. Terima kasih.

Dato' Haji Salim Sharif [Jempol]: Terima kasih, Tuan Yang di-Pertua. Jadi, saya tertarik dengan jawapan daripada Yang Berhormat Menteri sebentar tadi. Saya tahu bahawa TEKUN ini ditubuhkan bagi kita mengelakkan usahawan kecil dan peniaga untuk meminjam alang. Asasnya dahulu. Jadi, hari ini TEKUN dilihat telah berjaya memberikan pinjaman peluang perniagaan.

Jadi, saya hendak tahu, sejauh manakah pinjaman, contohnya di Semenanjung Malaysia sebanyak RM46 bilion yang dikatakan Yang Berhormat Menteri tadi. Jadi, sejauh manakah bayaran balik kepada peminjam ini untuk membayar semula? Kemampuan, kalau menanam nanas dan sebagainya, soal pasaran. Adakah FAMA bersama-sama dalam soal ini?

Keduanya, saya tengok di luar bandar ini, apakah *business* ataupun perniagaan menjadi teras utama? Kalau TEKUN buat, orang yang berniaga ini

berjaya. Sejauh manakah pencapaian dari segi pinjaman TEKUN di atas perniagaan yang dimaksudkan?

Datuk Seri Mohd Redzuan Yusof: TEKUN diwujudkan oleh pemerintahan kerajaan yang lepas. Kita tengok di situ ada penambahbaikan yang kita boleh buat. Kalau kita melihat dari sudut pungutan dan juga mengenal pasti hala tuju sasaran yang kita hendak tujukan, kita lebih fokus kepada usahawan yang mahu betul-betul berusaha. Akan tetapi, kita tidak hanya berhenti di situ. Kita membukakan ruang dan peluang kepada mereka supaya mereka lebih *sustainable*.

Contohnya, antara inisiatif yang kita buat, kita akan melancarkan satu pusat pembedaan untuk lebih 450,000 usahawan di seluruh Semenanjung Malaysia untuk kita membeli barangan buatan mereka dan kita pun menyalurkan kepada rangkaian *retail* tadi supaya mereka ada keyakinan untuk terus berusaha dengan lebih tinggi lagi. Contohnya, barangan-barangan yang telah kita kumpulkan, kita bawa kepada eksport. Kalau dahulu, kalau dibuat di pinggir ini boleh membuat satu kontena kerepek, contohnya, kita boleh membuat 10 kontena untuk dieksport ke luar negara.

Itulah antara usaha-usaha kita membuka peluang pasaran dan juga memberikan keyakinan, bukan sahaja keyakinan itu kepada diri mereka malahan keyakinan kepada kita sendiri supaya memberikan lebih lagi bantuan untuk *capacity building*, dengan izin. Terima kasih Tuan Yang di-Pertua.

4. Dato' Sri Azalina Othman Said [Pengerang] minta Menteri Kesihatan menyatakan statistik terkini kanak-kanak di Malaysia yang dijangkiti virus HIV/AIDS dan berapakah rumah perlindungan HIV/AIDS yang dikendalikan masing-masing oleh pihak kerajaan dan pihak swasta serta apakah jenis bantuan yang disediakan oleh kementerian untuk mereka.

Timbalan Menteri Kesihatan [Dr. Lee Boon Chye]: Terima kasih Tuan Yang di-Pertua. Sebelum saya menjawab soalan Yang Berhormat Pengerang, ingin saya mewakili Ahli-ahli Parlimen di Dewan Rakyat ini, khususnya Yang Berhormat Menteri Luar Negeri, Yang Berhormat Indera Mahkota, untuk mengalu-alukan kehadiran pimpinan Pakatan Harapan Parlimen Indera Mahkota. *[Tepuk]*

Tuan Yang di-Pertua, bilangan kes HIV baharu yang dilaporkan di Malaysia adalah sebanyak 3,293 kes atau pada kadar 10 kes bagi setiap 100,000 penduduk pada tahun 2018. Daripada jumlah ini, seramai 47 orang merupakan kanak-kanak berumur bawah 18 tahun.

Mengikut maklumat dari Majlis AIDS Malaysia, pihak Majlis AIDS Malaysia telah memberikan bantuan kewangan untuk kos pengurusan kepada 13 buah rumah perlindungan yang turut menerima pesakit HIV. Antaranya seperti Rumah Solehah, Kuala Lumpur dan Casa Harapan, Pahang yang turut mempunyai penghuni kanak-kanak pesakit HIV.

Adalah dimaklumkan bahawa skop fungsi Kementerian Kesihatan Malaysia ialah pencegahan penyakit, jagaan serta rawatan pesakit di hospital atau di jagaan asas tetapi tidak termasuk penyediaan rumah perlindungan sementara. Sebelum ini, kos pengendalian rumah perlindungan adalah di bawah Kementerian Pembangunan Wanita, Keluarga dan Masyarakat. Akan tetapi, pada tahun 2017, KPWK telah memberhentikan bantuan kos pengendalian dan meminta Kementerian Kesihatan mengambil alih kos pengendalian.

Walaupun Kementerian Kesihatan tidak mempunyai peruntukan khas untuk tujuan ini, namun atas dasar perikemanusiaan, sebahagian kos pengendalian rumah perlindungan tersebut telah dibiayai menggunakan dana bantuan kerajaan di bawah Kementerian Kesihatan untuk NGO. Ini telah memberikan kesan kepada

program pencegahan kerana peruntukan NGO amat terhad dan ia seharusnya dikhususkan untuk pencegahan dan kawalan HIV. Sekian, terima kasih.

Dato' Sri Azalina Othman Said [Pengerang]: Terima kasih Yang Berhormat Timbalan Menteri. Saya ucapkan terima kasih atas pengakuan Yang Berhormat Timbalan Menteri bahawa Kementerian Kesihatan mengambil alih daripada Jabatan Kebajikan dalam isu rumah perlindungan untuk mereka yang menghadapi penyakit AIDS.

Jadi, soalan saya. Yang Berhormat Timbalan Menteri tahu bahawa setakat ini negara kita tidak mempunyai undang-undang untuk melindungi mereka yang mempunyai penyakit HIV terutama sekali kanak-kanak di mana wujudnya diskriminasi kadang-kadang terhadap mereka. Jadi, adakah kementerian bercadang mewujudkan undang-undang supaya dapat memberikan mereka perlindungan yang lebih terutama sekali kanak-kanak ini yang mendapat penyakit AIDS selalunya penyakit AIDS ini adalah seumur hidup? Terima kasih.

Dr. Lee Boon Chye: Terima kasih atas cadangan tersebut. Mungkin kementerian boleh pertimbangkan cadangan tersebut. Akan tetapi, setakat ini, apa yang dilakukan oleh kementerian ialah untuk mencegah dari segi jangkitan HIV di kalangan kanak-kanak, khususnya *mother-to-child transmission* di mana setiap ibu yang mengandung telah dibuat saringan HIV dan diberikan rawatan supaya mereka tidak merebak jangkitan tersebut kepada kanak-kanak mereka. Setiap kanak-kanak yang dijangkiti juga menerima rawatan *antiretroviral therapy* (ART) supaya kehidupan mereka boleh seperti biasa.

Kalau kita lihat dari segi kebajikan kanak-kanak, sepatutnya mereka dilindungi di bawah *Child Act 2001* dan tidak ada kaitan dengan Kementerian Kesihatan. Ini mengikut data yang diberikan. Sekian.

■1040

Dato' Dr. Haji Noor Azmi bin Ghazali [Bagan Serai]: Terima kasih Tuan Yang di-Pertua. Kadar jangkitan HIV turun dengan banyaknya dengan Program *Harm Reduction* yang telah dilaksanakan oleh kerajaan dan 75 peratus daripada HIV adalah berkaitan dengan *people who inject drug*, dengan izin.

Apakah kerajaan akan meningkatkan lagi, memperkasakan lagi *harm reduction*, meningkatkan lagi dana terutamanya MAT dan juga NACP dan juga menggalakkan lebih lagi GP-GP untuk terlibat dalam *methadone programme*? Terima kasih, Tuan Yang di-Pertua.

Timbalan Yang di-Pertua [Tuan Nga Kor Ming]: Ini doktor bertanya kepada doktor.

Dr. Lee Boon Chye: Terima kasih, Yang Berhormat Bagan Serai. Kalau kita lihat dari segi *harm reduction*, kebetulan ini satu kejayaan, satu usaha yang bermula sejak 2005. Kalau sebelum ini kita gunakan *methadone* sebagai *harm reduction*, jangkitan HIV di kalangan masyarakat, sebanyak tujuh hingga 80 peratus adalah di kalangan mereka yang gunakan IV *drugs*. Jadi sekarang kadar jangkitan melalui IV *drugs* adalah sekadar 3.4 peratus sahaja di kalangan keseluruhan pesakit HIV.

Kita juga berjaya menurunkan kadar HIV daripada 28.5 per 100,000 penduduk pada tahun 2002 ke sekarang, 10 kes bagi setiap 100,000 penduduk. Jadi ini satu kejayaan besar dan kita akan teruskan usaha kita untuk memberi *methadone* sebagai *harm reduction therapy* untuk mereka yang IV *drugs user*. Sekian.

5. Tuan Muslimin bin Yahaya [Sungai Besar] minta Menteri Pembangunan Luar Bandar menyatakan apakah insentif dan bantuan untuk membantu usahawan-usahawan luar bandar.

Timbalan Menteri Pembangunan Luar Bandar [Tuan Sivarasa Rasiah]: Terima kasih, Tuan Yang di-Pertua. Terima kasih kepada Yang Berhormat Sungai Besar atas soalan yang bertanya berkenaan dengan insentif dan bantuan untuk membantu usahawan-usahawan luar bandar. Melalui Pelan Hadapan Pembangunan Luar Bandar 2018 ke 2023, kementerian ini telah memberikan penekanan khusus kepada para usahawan di luar bandar, di mana salah satu teras utama pelan hadapan ini merupakan teras keusahawanan. Manakala satu lagi teras iaitu teras ekonomi juga sangat berkait rapat dengan program keusahawanan.

Di bawah teras keusahawanan, terdapat sebanyak lima strategi yang merangkumi sebanyak 15 program atau projek yang akan memberikan manfaat kepada para usahawan. Antara lain ialah seperti:

- (i) program *Rural Business Challenge* yang merupakan satu pertandingan antara para usahawan;
- (ii) perluasan *Desa Mall Online* iaitu merupakan satu program untuk membantu mereka dalam pasaran melalui *online*;
- (iii) Skim Pembiayaan Usahawan Tekno iaitu melalui agensi kita MARA dalam bentuk pinjaman untuk membantu usahawan yang ada perniagaan-perniagaan yang berasaskan teknologi; dan
- (iv) promosi usahawan dan penyertaan dalam ekspo serta pameran perniagaan;

Pada masa yang sama, kita juga ada program-program seperti sekarang dijalankan seperti Program Latihan Kemahiran dan Kerjaya (PLKK) di dalam bentuk kursus untuk membantu mereka. Program Peningkatan Pendapatan (PPP) ini juga untuk membantu usahawan di luar bandar dan juga melalui MARA, ada program ADAPT. Ini adalah untuk membantu usahawan dalam kelas menengah atau utama.

Manakala berkaitan dengan teras ekonomi pula mengandungi enam strategi di mana strategi keenam membangunkan persekitaran perniagaan yang kondusif juga banyak merangkumi program-program atau projek berkaitan keusahawanan seperti *rural business outlet*, *rural to global* dan pemerkasaan premis usahawan luar bandar.

Masa tidak mengizinkan Yang Berhormat untuk menerangkan semua perincian program-program ini ataupun projek ini tetapi kita sedia bagi butiran lanjut secara bertulis. Secara keseluruhannya berdasarkan program dan projek yang terkandung dalam pelan hadapan yang saya sebut tadi, usahawan luar bandar yang layak dan memenuhi syarat adalah berpeluang untuk menerima insentif ataupun bantuan daripada KPLB melalui semua jabatan dan agensinya dalam semua aspek sokongan dan perniagaan iaitu modal kewangan, latihan, sokongan teknikal dan teknologi, khidmat nasihat dan pengembangan kapasiti, lokasi dan kemudahan premis, pemasaran, kajian dan pembangunan R&D serta sokongan maklumat. Sekian, terima kasih.

Tuan Muslimin bin Yahaya [Sungai Besar]: Terima kasih, Tuan Yang di-Pertua. Terima kasih kepada Yang Berhormat Timbalan Menteri atas jawapan yang diberikan. Yang Berhormat Timbalan Menteri, dalam data, ada 83,934 usahawan luar bandar yang memang kita tahu sukar mendapat bantuan dan dana.

Dalam pembentangan bajet yang lepas, kita tahu dalam teras ketiga, kita hendak memupuk budaya negara keusahawanan dalam strategi yang kesepuluh berkaitan IKS. Cuma soalan saya Yang Berhormat Timbalan Menteri, apakah

usaha kementerian untuk menubuhkan Majlis Pembangunan Usahawan Luar Bandar di setiap Parlimen dan apakah usaha untuk membawa usahawan desa ini ke peringkat lebih tinggi iaitu peringkat global. Terima kasih Yang Berhormat Timbalan Menteri. Terima kasih, Tuan Yang di-Pertua.

Tuan Sivarasa Rasiah: Terima kasih Yang Berhormat atas soalan tambahan itu. Idea Yang Berhormat untuk menubuhkan majlis ini, saya akan bawalah untuk perbincangan. Memang kita belum bercadang untuk menubuhkan majlis begitu tetapi saya terbuka untuk membawa kepada perbincangan di mana kita akan meneliti idea itu dari segi kelebihan dan sebagainya.

Berkaitan dengan pemasaran global memang, itulah antara hasrat kementerian untuk membantu usahawan luar bandar membawa produk-produk mereka ke pasaran global dan memang sudah ada usaha sekarang untuk hubung kait mereka dengan pasaran di Singapura sebagai contoh dan di negara-negara lain. Sekian.

Datuk Seri Panglima Abdul Azeez bin Abdul Rahim [Baling]: Terima kasih, Tuan Yang di-Pertua, terima kasih banyak-banyak.. Yang Berhormat Timbalan Menteri, pada 11 Julai yang lalu, Yang Amat Berhormat Perdana Menteri telah melancarkan Dasar Keusahawanan Negara 2030 yang telah digubal oleh Kementerian Pembangunan Usahawan. Objektif Dasar Keusahawanan Nasional itu antara lain mewujudkan ekosistem keusahawanan yang holistik dan kondusif bagi menyokong agenda pembangunan ekonomi negara yang inklusif, seimbang dan mampan.

Soalan tambahan saya kepada Yang Berhormat Timbalan Menteri, sejauh manakah integrasi dan kerjasama di antara Kementerian Pembangunan Luar Bandar dan Kementerian Pembangunan Usahawan terutama dalam usaha jangka masa pendek untuk membantu usahawan-usahawan muda seperti kita sebulat suara semalam telah meluluskan rang undang-undang untuk meraikan generasi muda tanpa mengira kaum, agama, latar belakang.

Saya hendak tanya, apakah *inter-ministry* itu lebih-lebih lagi dengan keadaan ekonomi semasa. Adakah program, saya dengar tadi Yang Berhormat Timbalan Menteri sudah sebut bermacam-macam, adakah *integration* di antara Kementerian Pembangunan Usahawan untuk membantu anak-anak muda, khususnya di kawasan luar bandar seperti Baling. Terima kasih, terima kasih, Tuan Yang di-Pertua.

Tuan Sivarasa Rasiah: Terima kasih, Yang Berhormat Baling atas soalan tambahan itu juga. Dasar luar bandar Yang Berhormat sebut tadi yang dilancarkan oleh Perdana Menteri pada 11 Julai adalah untuk merangkumi perancangan KPLB untuk tempoh 10 tahun yang akan datang ini. Ia akan meliputi dua RMK yang akan datang RMK-12 dan RMK-13 dan itulah tempoh kita pandang dari sudut 10 tahun.

Saya terima memang cadangan Yang Berhormat berkaitan dengan penyelarasan kerja KPLB dengan Kementerian Pembangunan Usahawan. Kementerian Pembangunan Usahawan adalah satu kementerian yang baru, baru ditubuhkan dengan kerajaan baru pada tahun lepas dan mereka adalah bertanggungjawab untuk perkembangan dasar-dasar menyeluruh untuk membangunkan para usahawan secara menyeluruh di seluruh negara, di bandar dan di luar bandar.

Kita dikhususkan untuk membantu mereka di kawasan luar bandar sahaja tetapi penyelarasan secara khusus *inter-ministry*, perbincangan secara khusus belum bermula tetapi kita menerima cadangan yang baik itu dan kita akan berbincang dengan Menteri yang berkenaan. Sekian.

■1050

6. Tan Sri Haji Noh bin Haji Omar [Tanjong Karang] minta Menteri Kerja Raya menyatakan adakah Projek Lebuhraya Persisiran Pantai Barat yang melalui kawasan Parlimen Tanjong Karang akan mengikut jajaran asal melalui kampung atau cadangan kedua laluan melalui pekan Tanjong Karang.

Menteri Kerja Raya [Tuan Baru Bian]: Terima kasih Tuan Yang di-Pertua dan juga terima kasih kepada Yang Berhormat Tanjong Karang atas soalan. Tuan Yang di-Pertua, untuk maklumat Ahli Yang Berhormat, Projek Lebuhraya Persisiran Pantai Barat yang melalui kawasan Parlimen Tanjong Karang iaitu Seksyen 7 akan mengikut jajaran asal melalui kampung sebagaimana jajaran di dalam perjanjian konsesi.

Penetapan jajaran Seksyen 7 ini telah dipersetujui oleh Majlis Mesyuarat Kerajaan Negeri Selangor selepas Kajian Impak Penilaian Sosial (SIA) dibentangkan kepada Majlis Tindakan Ekonomi Selangor (MTES) yang mengesyorkan opsyen pembinaan jajaran Seksyen 7 dilaksanakan seperti mana di dalam perjanjian konsesi. Sekian, terima kasih.

Tan Sri Haji Noh bin Haji Omar [Tanjong Karang]: Terima kasih Yang Berhormat Menteri. Kalau jajaran asal itu dikekalkan, saya mewakili rakyat Tanjong Karang merakamkan rasa dukacitalah kerana rancangan asal ini pada dasarnya walaupun Yang Berhormat Menteri kata Kerajaan Negeri Selangor tetapi di peringkat *Federal* pada dasarnya kita telah bersetuju untuk mengikut jajaran baru yang dicadangkan melalui Pekan Tanjong Karang hingga ke simpang Hospital Tanjong Karang yang sedang dibina.

Alasan yang kita beri pada masa itu ialah untuk mengelakkan pekan Tanjong Karang daripada jadi pekan mati dan jajaran asal ini seperti Yang Berhormat Menteri kata tadi ia melibatkan pengambilan tanah orang kampung dan akan menyebabkan beberapa buah rumah akan diruntuhkan juga beberapa kampung akan terbelah dua apabila jajaran ini dibuat. Jadi kalau kerajaan telah putuskan untuk membuat jajaran asal, boleh tak saya nak tahu bilakah projek Seksyen 7 ini akan bermula dan bilakah rundingan dengan orang kampung akan diadakan supaya projek tersebut yang selama ini dapat bantahan boleh dijalankan dengan baik, supaya tidak berlaku kekecohan di Tanjong Karang nanti. Terima kasih.

Tuan Baru Bian: Terima kasih Yang Berhormat Tanjong Karang atas soalan tambahannya. Sebagaimana yang saya sudah katakan tadi, berdasarkan dengan kajian yang telah dibuat oleh kerajaan, opsyen asal itu diambil kira dan mengenai isu-isu yang dihadapi oleh masyarakat di kawasan itu, kita *expect* dengan izin, akan diselesaikan pada penghujung tahun 2020 dan *construction* kawasan ini akan bermula pada permulaan tahun 2021. Terima kasih.

Tuan Abdul Latiff bin Abdul Rahman [Kuala Krai]: Terima kasih Tuan Yang di-Pertua. Saya mengambil kesempatan untuk mengalu-alukan kehadiran Yang Berhormat Datuk Timbalan Speaker Kelantan dan Ahli Dewan Undangan Negeri Kelantan ke Parlimen pada hari ini. *[Tepuk]* Soalan saya ialah dalam pelan kementerian Yang Berhormat Menteri, bilakah kesudahan ataupun bilakah keseluruhan Lebuhraya CSR dapat disiapkan ?

Kedua ialah apakah Yang Berhormat telah mengenal pasti isu permukaan LPT II yang membahayakan pengguna dan apakah penyelesaian? Minggu lepas, kereta Yang Berhormat Kuala Terengganu terlibat dalam kemalangan dan dalam masa yang sama beberapa lagi kemalangan yang melibatkan tempat yang sama. Terima kasih Yang Berhormat Menteri.

Timbalan Yang di-Pertua [Tuan Nga Kor Ming]: Soalan memang jauh daripada soalan asal. Tak apa, Yang Berhormat Menteri.

Tuan Baru Bian: Terima kasih. *It's okay*, Yang Berhormat Kuala Krai. Jajaran WCE ini dijangka akan siap dalam tahun 2024. Terima kasih.

Dato' Dr. Haji Noor Azmi bin Ghazali [Bagan Serai]: Ada soalan yang berkaitan, boleh tanya? Tuan Yang di-Pertua, soalan berkaitan WCE.

Tuan Abdul Latiff bin Abdul Rahman [Kuala Krai]: LPT II tak jawab tadi.

7. Tuan Sivakumar Varatharaju Naidu [Batu Gajah] minta Menteri Perumahan dan Kerajaan Tempatan menyatakan usaha-usaha kementerian untuk memastikan pihak berkuasa tempatan (PBT) di seluruh negara mencapai piawaian perkhidmatan antarabangsa. Sejauh manakah agenda global seperti '*Sustainable Development Goals 2030*' dilaksanakan sebagai inisiatif penambahan pihak berkuasa tempatan.

Timbalan Menteri Perumahan dan Kerajaan Tempatan [Dato' Raja Kamarul Bahrin Shah bin Raja Ahmad Baharuddin Shah]: Terima kasih Tuan Yang di-Pertua. *Assalamualaikum warahmatullahi wabarakatauh* dan salam sejahtera. Untuk makluman Yang Berhormat, dalam usaha untuk memastikan pihak berkuasa tempatan di Malaysia sentiasa meningkatkan tahap kecekapan dan keberkesanan penyampaian perkhidmatan, Kementerian Perumahan dan Kerajaan Tempatan telah menjalankan penilaian melalui Sistem Penarafan Bintang Pihak Berkuasa Tempatan (SPB PBT) sejak tahun 2008.

Antara objektif utama SPB-PBT adalah untuk mengukur tahap pencapaian setiap PBT supaya mereka sentiasa memastikan perkhidmatan yang diberikan adalah berkesan dan memenuhi keperluan rakyat setempat. Di bawah Rancangan Malaysia Kesebelas, kerajaan telah menyasarkan supaya 90 peratus daripada 155 PBT Malaysia mencapai penarafan sekurang-kurangnya lima bintang.

Sehingga akhir tahun 2018, sejumlah 119 daripada 151 atau 78.8 peratus PBT di Malaysia telah mencapai penarafan empat bintang dan ke atas. Daripada 351 indikator sedia ada yang diguna pakai dalam SPB-PBT, sebanyak 50 indikator penilaian adalah selari dengan 17 matlamat yang digariskan dalam SDG 2030. Pencapaian PBT seluruh Malaysia melalui indikator penilaian SPB-PBT yang selari dengan SDG antaranya adalah:

- (i) membasmi kemiskinan dalam apa jua bentuk di semua tempat;
- (ii) memastikan akses kepada air dan sanitasi untuk semua; dan
- (iii) SDG 11 memastikan bandar dan penempatan manusia yang inklusif, selamat, berdaya tahan dan lestari.

Ini adalah di antara daripada 17 keseluruhannya. Bagi memastikan kawasan seliaan PBT bebas penyakit dan pencemaran selaras dengan SDG 3 iaitu memastikan kesihatan dan kesejahteraan bagi semua umur dipromosikan serta SDG 6 memastikan akses kepada air dan sanitasi untuk semua. KPKT melalui Jabatan Kerajaan Tempatan telah membentuk beberapa garis panduan (GP) untuk digunakan oleh PBT. Antaranya ialah GP penggredan premis makanan, pengurusan pasar malam/pasar harian di PBT.

Sama juga di dalam program di bawah *Urbanice Malaysia*, selaku salah satu agensi di bawah Kementerian Perumahan dan Kerajaan Tempatan juga telah melaksanakan beberapa sesi taklimat kesedaran kepada 96 PBT di Malaysia berhubung kepentingan dan kaedah untuk melaksanakan pembangunan lestari menerusi matlamat pembangunan lestari sehingga tahun 2030 dan Agenda Perbandaran Baharu (*New Urban Agenda*).

Laporan yang disediakan oleh *Urbanice Malaysia* menekankan keperluan SDG dalam menyediakan kerangka kerja untuk Dasar Pembangunan Tempatan serta untuk menilai tahap prestasi sesebuah bandar. Laporan ini akan memperkenalkan aktiviti-aktiviti tiga bandar utama di Malaysia iaitu Bandaraya Kuala Lumpur, Bandar Raya Shah Alam dan Bandar Alor Gajah. Pihak DBKL, MBSA dan MPAG terlibat secara langsung dalam pelaksanaan SDG dan akan melaksanakan lebih banyak inisiatif pembangunan bandar secara mapan dengan berlandaskan SDG ke-11 iaitu *sustainable cities and communities* yang lebih berkesan pada masa hadapan.

Akhirnya, draf awal laporan tersebut yang diharapkan membantu menangani isu-isu tempatan dijangka disiapkan menjelang akhir tahun ini. Sekian, terima kasih.

Tan Sri Haji Noh bin Haji Omar [Tanjong Karang]: Tuan Yang di-Pertua, peraturan mesyuarat. Peraturan mesyuarat.

Timbalan Yang di-Pertua [Tuan Nga Kor Ming]: Mana? Yang mana satu?

Tan Sri Haji Noh bin Haji Omar [Tanjong Karang]: Peraturan Mesyuarat 21 iaitu menetapkan kerusi Ahli-ahli. Mengikut Peraturan 21 ini, Ahli-ahli yang telah ditetapkan kerusi kena duduk di tempat masing-masing melainkan dengan kebenaran Setiausaha. Yang Berhormat Damansara ini dah berapa lama dah duduk di kerusi Yang Berhormat Pagoh ini. *[Dewan riuh]* Ini peraturan mesyuarat, ini peraturan mesyuarat! Kita kena menghormati peraturan mesyuarat.

Timbalan Yang di-Pertua [Tuan Nga Kor Ming]: Ya, ya. Okey, okey.

Tuan Wong Kah Woh [Ipoh Timur]: Ini bazirkan masa lah.

Tuan Charles Anthony Santiago [Klang]: Yang Berhormat Tanjong Karang, tak ada kerja lain kah *you*?

Beberapa Ahli: *[Berucap tanpa menggunakan pembesar suara]*

Timbalan Yang di-Pertua [Tuan Nga Kor Ming]: Okey, terima kasih Yang Berhormat Tanjong Karang. Saya minta kerjasamalah, Yang Berhormat Damansara ada kusyen yang selesa. Nanti buat mesyuarat di luar. *[Dewan riuh]* Sila, sila. Tak apa, tapi ini bukan isulah. Dia ada buat perbincangan.

Tuan Sivakumar Varatharaju Naidu [Batu Gajah]: Terima kasih diucapkan kepada Timbalan Menteri KPKT kerana memberi satu jawapan yang mendalam dan komprehensif. Tuan Yang di-Pertua, sebagai soalan tambahan, saya mohon kepada Yang Berhormat Timbalan Menteri untuk menyatakan usaha-usaha kementerian untuk menambah baik pelaksanaan Sistem Penarafan Bintang Pihak Berkuasa Tempatan (SPB-PBT) pada masa hadapan. Sekian, terima kasih.

■1100

Dato' Raja Kamarul Bahrin Shah bin Raja Ahmad Baharuddin Shah: Terima kasih Yang Berhormat. Untuk maklumat Yang Berhormat, dalam usaha untuk memastikan pihak berkuasa di Malaysia sentiasa meningkatkan tahap kecekapan dan keberkesanan penyampaian perkhidmatan, KPKT telah mengambil inisiatif menambah baik pelaksanaan Sistem Penarafan Bintang Pihak Berkuasa Tempatan melalui penggunaan indikator yang telah dikemas kini melalui pengayaan input hasil daripada sesi sumbangan saran oleh pihak berkuasa negeri dan juga pihak berkuasa tempatan iaitu di peringkat majlis daerah, majlis perbandaran dan majlis bandar raya.

Selain daripada itu, pelaksanaan SPB dan PBT dimantapkan melalui penilaian lebih telus. Antaranya semakan secara *online* melalui laman web portal PBT, temu bual dengan penjawat awam di PBT, semakan ke atas fail rekod dan dokumen-dokumen berkenaan, pemerhatian dan pemeriksaan di pejabat PBT

termasuk kaunter-kaunter dan persekitaran PBT. Di antaranya yang lain adalah membuat lawatan tapak dan premis-premis di bawah bidang kuasa PBT. Akhirnya, menilai penglibatan Ahli Parlimen dan ADUN di dalam setiap kawasan dan program PBT khususnya melibatkan kebajikan rakyat. Ini adalah di antara penilaian sistem untuk meningkatkan lagi taraf yang dihajatkan. Sekian, terima kasih.

Dato' Jalaluddin bin Alias [Jelebu]: Terima kasih Tuan Yang di-Pertua atas keputusan yang adil dan saksama. Walaupun ada yang tidak ikut keputusan Tuan Yang di-Pertua. Tuan Yang di-Pertua, PBT ini kita tidak boleh nafi. Ada yang degil. *[Disampuk]* Berdegil-degil tetapi Yang Berhormat Jelebu kan akur kepada...

Timbalan Yang di-Pertua [Tuan Nga Kor Ming]: Soalan, soalan.

Dato' Jalaluddin bin Alias [Jelebu]: Soalan. *[Ketawa]* PBT ini Tuan Yang di-Pertua, kita tidak boleh nafi ia punya *front image* kepada satu-satu kerajaan ataupun majlis perbandaran ataupun majlis daerah. Saya selalu sudah timbulkan supaya kementerian selaraskan dalam soal pentadbiran PBT. Ada PBT melaksanakan undang-undang kecil yang sudah lapuk dan ia tidak selaras, dia tidak *synchronize* antara satu PBT dengan PBT yang lain. Ada kerajaan negeri tidak hendak *support*, dia tidak mahu *support* dasar yang dibawa oleh kementerian.

Jadi soalan saya Tuan Yang di-Pertua, sekali dalam Kerajaan Malaysia baharu, ada tidak atau boleh tidak buat satu perancangan untuk menyelaraskan semua undang-undang kecil PBT di bawah kementerian? Baik dalam soal peruntukan, baik dalam soal bajet, baik dalam soal kuasa ahli-ahli majlis perbandaran dan juga majlis daerah. Terima kasih Tuan Yang di-Pertua yang adil.

Dato' Raja Kamarul Bahrin Shah bin Raja Ahmad Baharuddin Shah: Ya, terima kasih Yang Berhormat. Memanglah *consistency*, apa yang disebutkan oleh Yang Berhormat tadi merupakan salah satu daripada cabaran yang kita hadapi. Inilah proses yang kita mesti lalui, *it is ongoing process*, dengan izin. Di mana perbincangan dan mesyuarat melalui Kerajaan Pusat, peringkat Persekutuan yang diadakan selalunya dipengerusikan oleh Jabatan Perdana Menteri sendiri untuk menyelaraskan supaya ada *consistency* dan tidak berlaku kekeliruan. Kita mengambil baik teguran dan juga cadangan Yang Berhormat. Ini adalah di antara matlamat yang kita harap untuk dapat dicapai, *insya-Allah* dalam waktu yang terdekat di bawah Kerajaan Pakatan Harapan. Terima kasih.

Dato' Tuan Ibrahim bin Tuan Man [Kubang Kerian]: Terima kasih. Saya ingin mendapat penjelasan berhubung dengan cadangan untuk wujudkan Suruhanjaya Perkhidmatan PBT suatu masa dahulu. Sejauh mana perkembangan cadangan tersebut? Apakah halangan-halangan yang berlaku? Oleh sebab kita tengok di antara isu besar PBT ialah ketidakseimbangan dari segi hasil di antara PBT yang menyebabkan kerancakan pembangunan terjejas di antara satu PBT dengan PBT yang lain. Mohon penjelasan.

Dato' Raja Kamarul Bahrin Shah bin Raja Ahmad Baharuddin Shah: Terima kasih Yang Berhormat atas soalan tersebut. Seperti yang disebutkan tadi konsistensi ini di dalam proses untuk kita mendapat satu persetujuan di antara kerajaan-kerajaan negeri dan juga kerajaan tempatan di mana formula perlu dicari dan di dalam rundingan untuk mengadakan satu kesepakatan supaya apakah formula yang boleh diterima oleh semua pihak termasuk juga dari segi pendapatan setiap PBT dan juga penduduk dan sebagainya. *Insya-Allah*, kita akan membuat ini salah satu daripada *priority* untuk menyelaraskan melalui suruhanjaya yang dicadangkan, yang telah juga mengadakan beberapa perbincangan dan mesyuarat di peringkat awal. Sekian, terima kasih.

Datin Mastura binti Mohd Yazid [Kuala Kangsar]: Terima kasih Tuan Yang di-Pertua. Sebelum itu, izinkan saya untuk mengumumkan kehadiran penghulu dan ahli-ahli majlis dari Sungai Petani. *[Tepuk]*

Timbalan Yang di-Pertua [Tuan Nga Kor Ming]: Selamat datang kepada semua.

Dato' Sri Dr. Haji Ismail bin Haji Mohamed Said [Kuala Krau]: Sungai Petani ini bakal Menteri Besar Kedah, tahu?

Dato' Dr. Haji Noor Azmi bin Ghazali [Bagan Serai]: Maybank punya *chairman* ini.

8. Datin Mastura binti Mohd Yazid [Kuala Kangsar] minta Menteri Kesihatan menyatakan apakah penyakit-penyakit kronik yang paling mendadak di kalangan generasi muda negara dan peratusannya.

Timbalan Menteri Kesihatan [Dr. Lee Boon Chye]: Terima kasih Tuan Yang di-Pertua dan terima kasih Yang Berhormat Kuala Kangsar. *Survey* Kesihatan dan Morbiditi Kebangsaan (*National Health Morbidity Survey*), dengan izin yang terkini pada tahun 2015 menganggarkan beban penyakit kronik ataupun NCD seperti diabetes, *hypertension* dan *hyperlipidemia* dalam kalangan rakyat Malaysia berumur 18 tahun ke atas adalah sangat tinggi. Walaupun risiko penyakit NCD bertambah dengan faktor umur, namun generasi muda Malaysia turut tidak terkecuali.

Sebanyak 17.5 peratus atau 3.6 juta rakyat Malaysia menghadapi diabetes. Peratusan golongan muda yang menghadapi penyakit diabetes mengikut kategori umur adalah seperti berikut:

Julat Umur	Prevalens (Peratus)
18 tahun hingga 19 tahun	5.5
20 tahun hingga 24 tahun	5.9
25 tahun hingga 29 tahun	8.9

Survey ini juga menganggarkan sebanyak 30.3 peratus rakyat Malaysia menghadapi penyakit *hypertension*. Beban penyakit *hypertension* dalam kalangan golongan muda mengikut kategori umur adalah seperti berikut:

Julat Umur	Prevalens (Peratus)
18 tahun hingga 19 tahun	6.7
20 tahun hingga 24 tahun	9.4
25 tahun hingga 29 tahun	13.2

Sebanyak 47.7 peratus rakyat Malaysia juga menghadapi *hypercholesterolemia* ataupun *hyperlipidemia*. Beban penyakit *hypercholesterolemia* dalam golongan muda mengikut kategori umur adalah seperti berikut:

Julat Umur	Prevalens (Peratus)
18 tahun hingga 19 tahun	22
20 tahun hingga 24 tahun	26.5
25 tahun hingga 29 tahun	33.7

Survey ini juga menganggarkan sebanyak 17.75 peratus rakyat Malaysia mempunyai *body mass index* melebihi 30 kilogram *per meter square* ataupun *obese*. Peratusan generasi muda yang *obese* mengikut kategori umur adalah seperti berikut:

Julat Umur	Prevalens (Peratus)
18 tahun hingga 19 tahun	11.7
20 tahun hingga 24 tahun	12
25 tahun hingga 29 tahun	18.3

Kementerian Kesihatan menyedari bahawa beban penyakit NCD dalam golongan muda amat membimbangkan dan memberi fokus terhadap strategi pencegahan dan kawalan NCD pada peringkat awal mengikut *life-cost approach* berdasarkan Pelan Strategik Kebangsaan Penyakit Tidak Berjangkit 2016-2025. Sekian, terima kasih.

Datin Mastura binti Mohd Yazid [Kuala Kangsar]: Terima kasih Yang Berhormat Menteri. Yang Berhormat Menteri, adakah Yang Berhormat setuju dua perkara. Komplikasi akibat penyakit kronik di kalangan orang muda secara umumnya akan timbul bukan dalam masa terdekat ini, tetapi dalam tempoh 10 tahun hingga 15 tahun yang akan datang.

Kedua, kajian ada menunjukkan penyakit kronik mempunyai risiko menyebabkan gangguan psikiatri atau lebih teruk, penyakit mental di kalangan orang muda. Mohon Yang Berhormat Menteri nyatakan apakah persediaan awal? Kita lihat daripada semua statistik yang Yang Berhormat Menteri beri, ia sangat mengganggu fikiran kita semua.

■1110

Bagi mengatasi kedua-dua dapatan ini supaya kos pengendaliannya nanti dapat dianggarkan dan mungkin juga dikurangkan dengan langkah-langkah proaktif kementerian dari sekarang. Terima kasih.

Dr. Lee Boon Chye: Terima kasih Yang Berhormat Kuala Kangsar. Memang kita setuju bahawa pencegahan lebih baik daripada rawatan. Apabila kita adakan intervensi yang awal, ini dari segi jangka masa yang panjang akan mengurangkan kos untuk rawatan.

Untuk dua soalan yang dibangkitkan, memang saya setuju komplikasi itu akan muncul apabila mereka ada NCD sekarang dalam 20 tahun atau 30 tahun yang akan datang. Sekiranya kita *intervene* lebih awal, jadi kos untuk rawatan penyakit-penyakit tersebut akan kurang dan ini juga menyumbang kepada tekanan mental seperti mana yang disebutkan tadi.

Jadi, kementerian telah mengadakan beberapa perkara untuk yang pertama, melalui galakan cara hidup sihat dengan aktif, pemakanan yang sihat dan

juga kurangkan merokok yang menjadi satu komplikasi sampingan daripada semua penyakit yang berkaitan. Jadi kita harap menerusi langkah-langkah tersebut, beban NCD ini akan kurang di masa hadapan. Sekian.

Tuan Ahmad Tarmizi bin Sulaiman [Sik]: Mohon.

Timbalan Yang di-Pertua [Tuan Nga Kor Ming]: Yang Berhormat Beaufort, sila.

Dato' Hajah Azizah binti Mohd Dun [Beaufort]: Terima kasih Tuan Yang di-Pertua. Kita dengar tadi bahawa statistik itu daripada *certain* umur itu semakin bertambah, semakin bertambah. Kita juga difahamkan bahawa negara kita Malaysia ini merupakan yang mempunyai insiden obesiti yang tertinggi di dalam Asia. Jadi ini sesuatu perkara yang sepatutnya kita berikan perhatian apabila kita melihat orang-orang muda kita sudah terlalu besar badan mereka, berjalan pun susah dan sebagainya ini.

Apakah tindakan proaktif kita untuk memastikan perkara ini dapat kita kekang di peringkat yang awal ini supaya rakyat Malaysia ini adalah rakyat yang bebas daripada penyakit-penyakit yang tidak berjangkit ini dan mereka ini merupakan orang-orang sihat walafiat?

Timbalan Yang di-Pertua [Tuan Nga Kor Ming]: Kita kurangkan makan, tambahkan *exercise* lah. Sila Yang Berhormat.

Dr. Lee Boon Chye: Terima kasih Tuan Yang di-Pertua kerana telah simpulkan jawapan saya. Cuma saya hendak tambah sebab apabila kita hendak menangani masalah NCD ini di kalangan remaja dan kemudian di kalangan seluruh rakyat Malaysia, kita bermula di peringkat awal. Khususnya dari segi menggalakkan amalan pemakanan bayi yang sihat dan seterusnya di peringkat remaja supaya ada mengikuti *active lifestyle*. Dari segi pemakanan, kurangkan gula, kurangkan garam dan kurangkan berat badan dan juga kita galakkan supaya elakkan daripada merokok. Jadi ini cara-cara yang kita lakukan supaya beban NCD boleh dikurangkan pada masa akan datang. Sekian.

9. Tuan Wong Kah Woh [Ipoh Timur] minta Menteri Kewangan menyatakan jumlah RPGT yang telah dikutip untuk pelupusan hartanah melebihi lima tahun sejak pelaksanaannya pada 1 Januari 2019 sehingga sekarang. Apakah taraf pencapaian kutipan cukai ini berbanding dengan jumlah yang disasarkan dalam Belanjawan 2019.

Menteri Kewangan [Tuan Lim Guan Eng]: Terima kasih atas soalan daripada Yang Berhormat Ipoh Timur. Tuan Yang di-Pertua, untuk makluman Dewan yang mulia ini, kerajaan dalam Belanjawan 2019 telah menaikkan kadar Cukai Keuntungan Harta Tanah (CKHT) bagi pelupusan hartanah dan saham dalam syarikat hartanah yang dibuat dalam tahun keenam dan tahun seterusnya seperti berikut:

- (i) bagi syarikat dan individu bukan warganegara, kadar CKHT dinaikkan daripada lima peratus kepada 10 peratus; dan
- (ii) bagi individu warganegara Malaysia dan pemastautin tetap, kadar CKHT dinaikkan daripada 0 peratus kepada lima peratus.

Setakat 9 Julai 2019, kerajaan telah memperoleh sebanyak RM91.9 juta bagi CKHT melalui aktiviti pelupusan hartanah untuk tempoh pegangan yang melebihi lima tahun.

Pecahan kutipan CKHT mengikut kategori adalah seperti berikut:

- (i) untuk syarikat, bilangan pelupusan adalah sebanyak RM60,636,373.17;
- (ii) kategori pelupusan individu warganegara dan pemastautin tetap, 3,760 bilangan pelupusan, kutipan sebanyak RM29,143,264.95; dan
- (iii) kategori individu bukan warganegara dan bukan pemastautin tetap, sebanyak 211 bilangan pelupusan, kutipannya ialah RM2,088,239.40.

Jumlah pelupusan adalah sebanyak 4,524, kutipan cukai CKHT adalah RM91,867,877.52. Pada masa ini, tambahan hasil sebanyak RM91.87 juta melalui kutipan CKHT telah membantu mencapai hasrat kerajaan untuk meningkatkan hasil negara. Namun begitu, jumlah kutipan ini pada masa hadapan turut bergantung kepada kestabilan dan prestasi pasaran hartanah negara. Sekian, terima kasih.

Datuk Seri Haji Ahmad bin Haji Maslan [Pontian]: Pontian juga.

Tuan Wong Kah Woh [Ipoh Timur]: Ipoh Timur, Yang Berhormat Pontian. Terima kasih Tuan Yang di-Pertua. Tuan Yang di-Pertua, kita sedia maklum bahawa menjual hartanah ataupun pelupusan hartanah boleh mendapat pengecualian CKHT untuk penjualan satu unit rumah kediaman yang pertama. Ini sememangnya adalah amat bermakna untuk golongan yang berusia yang hendak melupuskan hartanah mereka untuk penggunaan apabila mereka bersara.

Soalan saya adalah sama ada kementerian bersedia untuk mengkaji, untuk melanjutkan pengecualian ini kepada penjualan satu unit hartanah komersial dan tidak menghadkan kepada rumah kediaman sahaja.

Tuan Lim Guan Eng: Pihak kementerian telah pun menerima banyak cadangan daripada pelbagai pihak. Tentunya ini akan diambil kira sekiranya ada sebarang pindaan termasuk juga cadangan yang dibuat oleh Yang Berhormat daripada Ipoh Timur, ia akan diumumkan pada belanjawan tahun 2020, pada 11 Oktober ini. Sekian, terima kasih.

Timbalan Yang di-Pertua [Tuan Nga Kor Ming]: Ramai yang bertanya, yang saya pandang, Yang Berhormat Jasin. Sila.

Datuk Seri Haji Ahmad bin Haji Hamzah [Jasin]: Terima kasih Tuan Yang di-Pertua, terima kasih Yang Berhormat Menteri. Jadi, setakat manakah sebenarnya kadar baru RPGT yang diperkenalkan pada Januari 2019 ini telah mengurangkan pelaburan dalam hartanah pada rakyat tempatan dan juga daripada pelabur-pelabur asing ataupun daripada *foreign property investors*?

Keduanya, adakah pihak kerajaan akan mengkaji semula kadar RPGT ini yang dikenakan kepada hartanah yang dibeli sebelum tahun 2000, misalnya tahun 1990? Akan tetapi apabila LHDN membuat pengiraan, ia berasaskan daripada harga pasaran tahun 2000, ditolakkan dengan harga semasa pasaran. Ini adalah sangat membebankan dan merugikan kepada pemilik-pemilik. Terima kasih Tuan Yang di-Pertua.

Tuan Lim Guan Eng: Terima kasih Yang Berhormat daripada Jasin. Tentu bila kita sebut tentang cukai, pihak kerajaan faham, tidak ada sesiapa yang suka bayar cukai tambahan. Ini memang sesuatu dilema tetapi sekiranya kita tidak ada sumber cukai baharu ini, maka susah untuk kita dapat hasil yang sewajarnya.

Kita perlu ingat bahawa satu masa, cukai serupa ini pernah diwujudkan tetapi untuk pihak kerajaan, kita faham bahawa bila kita sebut tentang tarikh yang ditetapkan iaitu tahun 2000, kita kena ingat jumlah pelupusan, tolak nilai pembelian pada tahun 2000. Sekiranya ada keuntungan, maka hanya ambil lima peratus daripada keuntungan itu, bukanlah keseluruhan jumlah penjualan. So, hanya bila

ada untung, baru angkat lima peratus. Akan tetapi walau bagaimanapun, kita faham maksud yang ditujukan oleh Yang Berhormat Jasin dan ini juga akan diambil kira.

■1120

Seperti yang saya sebut tadi apabila menjawab Yang Berhormat daripada Ipoh Timur, pihak kerajaan akan menilai dan juga menyemak semua cadangan dan syor-syor yang diberikan oleh pelbagai pihak. Seperti yang saya sebut tadi, memang tidak ada orang yang suka bayar cukai tambahan tetapi ini adalah satu langkah yang kita rasa amat perlu. Ini kerana ada lagi satu pihak yang cadangkan kita perkenalkan cukai warisan atau *inheritance tax*. Itu lagi dahsyat, lagi berat lagi. Itulah sebabnya pihak kementerian telah menolak syor untuk mengenakan cukai warisan dan tidak bercadang untuk memperkenalkan cukai warisan atau *inheritance tax* dalam Belanjawan 2020. Itu saya rasa sesuatu yang boleh melegakan hati banyak pemegang hartanah dan juga keluarga-keluarga yang hendak wariskan kepada anak-anak mereka.

Tentang spekulasi, apakah kesan ke atas pembelian. Itu tidak boleh ditentukan lagi tetapi apa yang kita lihat ialah ia bergantung pada keadaan ekonomi dan juga pasaran. Sekiranya keadaan ekonomi dan pasaran memberangsangkan, saya rasa mereka tidak akan menjejaskan ataupun mempengaruhi keputusan mereka hanya kerana ada lima peratus ini. Ini hanya untuk keuntungan. Akan tetapi, lebih melihat kedudukan ekonomi global ekoran daripada perang perdagangan di antara Amerika Syarikat dan juga negara China dan negara lain. Sekiranya masalah perang perdagangan ini dapatlah diselesaikan, maka saya yakin bahawa keadaan ekonomi dan sentimennya akan naik dengan lebih optimis lagi. Sekian, terima kasih.

10. Datuk Seri Panglima Dr. Maximus Johnity Ongkili [Kota Marudu] minta Menteri Pembangunan Luar Bandar menyatakan status terkini pembinaan Jalan Kota Marudu-Samparita-Sungai Magandai, Kota Marudu yang telah diluluskan sebelum ini. Bilakah projek ini akan dimulakan pelaksanaannya.

Timbalan Menteri Pembangunan Luar Bandar [Tuan Sivarasa Rasiah]: Terima kasih Tuan Yang di-Pertua dan terima kasih juga kepada Yang Berhormat Kota Marudu atas soalnya berkaitan dengan status terkini pembinaan Jalan Kota Marudu-Samparita-Sungai Magandai.

Untuk makluman Yang Berhormat, Projek Jalan Samparita–Jalan Sonsogon Magandai, Kota Marudu, Sabah telah disenaraikan dan diluluskan dalam permohonan pelaksanaan projek jalan luar bandar di bawah RMKe-11 RPT 3 tahun 2018 dengan kos sebanyak RM279 juta. Skop menaik taraf dan membina jalan sepanjang 40 kilometer dengan lebar jalan berturap 6.0 meter serta membina jambatan sepanjang 40 meter dengan lebarnya 10.9 meter. Status terkini projek adalah di peringkat reka bentuk. Projek dijangka tender pada bulan November 2019 iaitu tahun ini dan pelaksanaan projek dijangka siap pada tahun 2023. Projek ini juga dijangkakan dapat memberi manfaat kepada lebih kurang 27 buah kampung dan sembilan orang penduduk. Sekian, terima kasih.

Datuk Seri Panglima Dr. Maximus Johnity Ongkili [Kota Marudu]: Terima kasih Tuan Yang di-Pertua dan terima kasih pihak kementerian atas laporan terkini seperti mana yang telah pun disampaikan tadi. Kita berharap bahawa proses tender dan seterusnya dapat dipercepatkan memandangkan sebenarnya, kalau saya ingat, konsultan telah pun dilantik hampir satu tahun sebelum PRU-14 itu.

Saya ingin bertanya, jalan ini sangat penting kerana menghubungkan, seperti mana dikatakan tadi, 27 buah kampung. Masyarakat ini masyarakat Sonsogon di Tandek, Parlimen saya, dan mereka di antara yang begitu *depressed* dan perlu perhubungan yang begitu asas sekali.

[Tuan Yang di-Pertua **mempengerusikan Mesyuarat**]

Soalan saya adalah bolehkah proses itu dipercepatkan khususnya dari segi *consultant report*? Keduanya, dalam soal nanti pengambilan tanah, ia sangat penting kerana banyak kampung-kampung yang dilintasi ini belum ada geran tanah. Jadi, *claim communal lands* perlu berbincang dengan kerajaan negeri, pejabat tanah negeri dan JKR negeri untuk memastikan pembinaan itu prosesnya cepat dan sempurna. Terima kasih.

Tuan Sivarasa Rasiah: Terima kasih atas soalan tambahan itu. Berkaitan dengan pelantikan konsultan, sebab tadi dalam jawapan pertama tadi saya sudah sebut status terkini projek adalah di peringkat reka bentuk, ia bermaksud konsultan untuk itu sudah dilantik dan proses reka bentuk sekarang berlangsung. Kita jangkakan tender pada bulan November.

Memang ada kelambatan sedikit pada tahun lepas tetapi itu berlaku kepada semua projek besar khususnya kepada projek-projek yang harganya lebih daripada RM50 juta sebab ada arahan daripada Kementerian Kewangan untuk kaji semula semua projek. Dulu juga dengan kerajaan baharu bila kerajaan baharu ambil alih tahun lepas, kita juga ada dasar baharu di mana semua pelantikan perunding juga mesti dibuat melalui tender terbuka.

Bukan macam cara dulu. Cara dulu banyak perunding dan kontraktor dilantik secara *direct nego* atau *limited tender*. Jadi, itu telah diberhentikan dan sebab itu ada kelambatan sedikit tetapi sekarang proses telah balik kepada proses biasa iaitu dalam proses reka bentuk dan seperti yang saya sebut tadi, akan ditender pada bulan November.

Berkaitan dengan isu tanah, biasanya di peringkat ini, isu-isu tanah sepatutnya telah diselesaikan sebab sudah masuk kepada reka bentuk dan tender pada tahun ini. Akan tetapi, katakan ada isu-isu tanah yang muncul, memang KPLB akan berbincang dengan kerajaan negeri untuk selesaikannya secepat mungkin. Sekian, terima kasih.

11. Tuan Chan Ming Kai [Alor Setar] minta Menteri Perumahan dan Kerajaan Tempatan menyatakan lot bumiputera dan bukan bumiputera bagi rumah kos rendah dan rumah mampu milik yang telah dijual dan masih kosong di setiap negeri.

Timbalan Menteri Perumahan dan Kerajaan Tempatan [Dato' Raja Kamarul Bahrin Shah bin Raja Ahmad Baharuddin Shah]: Terima kasih Tuan Yang di-Pertua. Untuk makluman Yang Berhormat, buat masa ini, Kementerian Perumahan dan Kerajaan Tempatan tiada maklumat yang komprehensif mengenai statistik lot bumiputera dan bukan bumiputera bagi rumah kos rendah dan rumah mampu milik yang telah dijual dan masih kosong. Kami hanya ada maklumat pembangunan pemaju yang berlesen dengan KPKT sahaja. Jadi, maklumat tidak lengkap dan tidak akan *tally* dengan apa yang data dipunyai oleh NAPIC.

Walau bagaimanapun, melalui Jabatan Perumahan Negara (JPN), KPKT sedang membangunkan sistem pengumpulan maklumat bumiputera iaitu *Housing Integrated Management System* (HIMS) bagi mengkoordinasikan maklumat perumahan secara menyeluruh.

Untuk makluman Yang Berhormat juga, melalui pelaksanaan rumah mampu milik kepada semua kategori masyarakat terutamanya kepada golongan bumiputera di bawah Program Perumahan Rakyat (PPR), status penjualan dan kekosongan PPR dimiliki sehingga Jun 2019 adalah seperti berikut:

- (i) 7,162 unit rumah atau 90.92 peratus PPR dimiliki telah dijual kepada pemohon yang layak; dan

- (ii) bagi 715 unit rumah atau 9.08 peratus belum dijual di seluruh negara di mana unit ini masih dalam peringkat pengisian dan juga pembeli dalam proses permohonan pinjaman perumahan.

Sedikit pecahan untuk memberi gambaran status penjualan dan kekosongan PPR sehingga Jun mengikut negeri adalah seperti berikut:

Negeri		Peratusan dijual
Wilayah Persekutuan Kuala Lumpur		89.13
Selangor		100.00
Melaka		100.00
Pahang		94.38
Sarawak	Lambir	99.6
	Samarahan	89.44
	Sungai Tengah	99.54
Perak (Seri Iskandar)		100.00

■1130

Itulah gambaran yang kita boleh beri setakat maklumat yang berdaftar dengan KPKT buat masa ini. Terima kasih.

Tuan Chan Ming Kai [Alor Setar]: Terima kasih Tuan Yang di-Pertua. Terima kasih Yang Berhormat Timbalan Menteri. Ada dua perkara yang ingin saya tanya. Pertama, sebelum ini zaman dahulu ada rumah kos rendah ini dijual di bawah pinjaman kerajaan. Maksudnya, kerajaan yang beri pinjaman dan terdapat ada banyak tunggakan dan ada juga langsung tidak pernah bayar.

Maka, saya hendak tanya adakah dari segi undang-undang, mampu kah kerajaan ambil balik rumah tersebut untuk jual semula kepada mereka yang layak. Yang kedua adalah, sekarang pada zaman ini ada banyak kita bawa pinjaman *private bank*. Adakah kemampuan dari segi pihak kerajaan dari segi undang-undang di mana kita boleh beli balik rumah tersebut kerana memandangkan rumah mampu milik rumah kos rendah ini di bawah subsidi kerajaan.

Adakah kita ada undang-undang membenarkan bahawa kita letakkan syarat, apabila rumah tersebut dijual, kena jual balik kepada kerajaan supaya kerajaan boleh beli dengan harga yang kurang dari pasaran untuk kita agihkan semula atau jual kepada pemohon yang lain. Sekian, terima kasih.

Dato' Raja Kamarul Bahrin Shah bin Raja Ahmad Baharuddin Shah: Terima kasih. Untuk makluman Yang Berhormat, PPR dimiliki adalah inisiatif kerajaan dalam memberi peluang kepada masyarakat B40. Sudah tentu untuk setingan miliki rumah kediaman dengan harga yang rendah. Pemohon secara kebiasaannya akan mendapat pinjaman perumahan dengan institusi kewangan seperti pihak bank atau Lembaga Pinjaman Perumahan Sektor Awam.

Bagi penjawat awam, untuk membiayai pembelian rumah PPR ini yang mana kontrak perjanjian pinjaman adalah di antara pemohon PPR berkenaan dengan institusi kewangan berkenaan. Justeru, sekiranya berlaku apa-apa pelanggaran syarat pinjaman perumahan seperti ketidakmampuan peminjam

menjelaskan bayaran bulanan kepada pihak bank atau institusi kewangan, maka pihak pemberi pinjam boleh mengambil tindakan berdasarkan apa yang termaktub di dalam perjanjian. Termasuk menyita atau melelong unit-unit tersebut.

Hak pihak bank atau institusi kewangan untuk melaksanakan tindakan akibat kegagalan peminjam adalah termaktub di dalam perjanjian tersebut. Oleh itu, sekiranya tindakan menyita ataupun melelong diambil, ia perlu mengikut garis panduan dan peraturan sedia ada. Untuk makluman Yang Berhormat, Kementerian dengan kerjasama rapat Pejabat Setiausaha Kerajaan Negeri sentiasa memantau dan juga memandang serius isu tunggakan sewa bagi unit-unit rumah di bawah PPR yang disewa.

Antara tindakan yang diambil adalah pengeluaran notis tunggakan dan sekiranya tunggakan ini masih juga belum dijelaskan, maka penamatan kontrak serta penarikan balik unit akan diambil daripada penghuni. Bagi menambah baik aspek pengurusan PPR, Kementerian sedang dalam penelitian untuk menubuhkan Perbadanan Perumahan Awam yang akan memiliki kuasa penguatkuasaan yang boleh mengambil tindakan tegas terhadap penghuni yang tidak menjelaskan tunggakan sewaan serta tidak mematuhi peraturan PPR yang telah ditetapkan.

Cadangan membeli balik seperti disebut oleh Yang Berhormat tadi, rumah PPR yang dilelong juga adalah salah satu daripada elemen yang dipertimbangkan dalam penubuhan 3P bagi memastikan unit PPR ini tidak ditawarkan di pasaran terbuka supaya boleh dikembalikan kepada golongan B40.

Walau bagaimanapun, faktor bebanan kewangan khususnya yang melibatkan kos pembaikan serta pembelian semula rumah unit ini, perlu dipertimbangkan dengan lebih mendalam. Ini adalah di dalam proses kajian untuk pelaksanaan. Sekian, terima kasih

Tuan Yang di-Pertua: Soalan tambahan kedua dan yang terakhir. Yang Berhormat Jempol bangun dahulu. Silakan Yang Berhormat Jempol.

Datuk Seri Haji Ahmad bin Haji Maslan [Pontian]: Dia sudah dapat dah.

Dato' Haji Salim Sharif [Jempol]: Jangan iri hati. Jangan iri hati.

Tuan Yang di-Pertua: Secara ringkas.

Dato' Haji Salim Sharif [Jempol]: Yang Berhormat Pontian selalu cakap. Ini Yang Berhormat Jempol jarang cakap.

Datuk Seri Haji Ahmad bin Haji Maslan [Pontian]: Hari ini dia sudah dua kali bertanya.

Dato' Haji Salim Sharif [Jempol]: Saya hendak tanya. Terima kasih Tuan Yang di-Pertua. Jadi saya hendak merujuk kepada lot bumiputera yang tidak terjual. Jadi, seperti mana kebanyakan untuk mendapatkan perumahan ataupun lot rumah mampu milik dalam setiap negeri selalunya akan dibuat cabutan untuk memiliki perumahan tersebut.

Akan tetapi bila mereka ini telah dapat cabutan tetapi pihak bank tidak mahu menerima ia sebagai pinjaman kepada beliau. Jadi, adakah pihak Kementerian bercadang supaya mereka-mereka yang layak ini disaring awal dahulu? Tidak mereka kecewa. Bila sudah dapat cabutan tetapi tidak boleh memiliki rumah kerana mereka ini tidak ada slip, penjaja dan sebagainya. Apakah tindakan Kementerian bagi membolehkan golongan B40 ini untuk memiliki rumah?

Dato' Raja Kamarul Bahrin Shah bin Raja Ahmad Baharuddin Shah: Terima kasih Yang Berhormat atas soalan tersebut. Ya, memang salah satu daripada masalah yang dihadapi apabila ditawarkan rumah PPR ini untuk dibeli, adalah kelayakan pinjaman. Jadi di antara usaha yang telah kami adakan, adalah untuk berbincang dengan pihak bank untuk memberi kelonggaran.

Di antara perkara terbaharu yang telah kami kemukakan adalah untuk beberapa institusi kewangan selain daripada bank, ialah *finance company* yang boleh memberi pinjaman dengan syarat yang lebih longgar bagi membolehkan mereka yang tidak layak di bawah skim bank, memberi pinjaman kepada mereka yang berhasrat. Itulah di antara usaha-usaha kita untuk melaksanakan kepada mereka yang berhasrat untuk mengambil alih unit-unit yang tidak dibeli oleh mereka.

Bagi PPR, kita akan tawarkan *rent to own* sebagai salah satu daripada alternatif untuk pembelian rumah sekiranya tidak dapat *loan*. Itu adalah skim yang kita harap dapat menyelesaikan masalah tidak layaknya pembelian tersebut. Sekian, terima kasih.

Tuan Yang di-Pertua: Dengan itu tamatlah sesi pertanyaan-pertanyaan bagi jawab lisan. Usul.

[Masa Pertanyaan-pertanyaan Jawab Lisan tamat]

USUL

WAKTU MESYUARAT DAN URUSAN DIBEBAHKAN DARIPADA PERATURAN MESYUARAT

11.37 pg.

Menteri di Jabatan Perdana Menteri [Datuk Liew Vui Keong]: Tuan Yang di-Pertua, saya mohon mencadangkan:

“Bahawa mengikut Peraturan Mesyuarat 12(1), Majlis Mesyuarat pada hari ini tidak akan ditangguhkan sehingga selesai dibahas dan diputuskan Usul Yang Amat Berhormat Perdana Menteri di nombor 1 seperti yang tertera dalam Aturan Urusan Mesyuarat pada hari ini dan selepas itu Majlis Mesyuarat akan ditangguhkan sehingga jam 10.00 pagi hari Khamis, 18 Julai 2019.”

Tuan Yang di-Pertua: Penyokong?

Timbalan Menteri di Jabatan Perdana Menteri [Tuan Mohamed Hanipa bin Maidin]: Saya menyokong.

Tuan Yang di-Pertua: Ahli-ahli Yang Berhormat, sekarang saya kemukakan masalah kepada Majlis untuk diputuskan. Masalahnya ialah usul seperti yang dikemukakan tadi hendaklah disetujui.

[Usul dikemuka bagi diputuskan; dan disetujui]

[Aturan Urusan Mesyuarat dan Usul-usul dibacakan oleh Setiausaha Dewan Rakyat]

Tuan Yang di-Pertua: Sebelum itu.

Dato' Sri Ismail Sabri bin Yaakob [Bera]: Sebelum Yang Amat Berhormat Perdana Menteri membentangkan Usul. Semalam Tuan Yang di-Pertua menjanjikan untuk membuat *ruling* mengenai usul daripada pihak pembangkang di bawah Perkara 36(12).

Tuan Yang di-Pertua: Saya akan beri keputusan sayalah. Seperti yang dijanjikan. Ya? Apa dia? Ya sekaranglah. Sekarang. **[Ketawa]** Ya sekarang. Bagi saya bernafas sedikit.

Jadi Ahli-ahli Yang Berhormat, khususnya kepada Yang Berhormat Ketua Pembangkang yang telah menulis surat kepada saya mengemukakan usul ini. Pada hari Isnin, 15 Julai 2019 saya telah menerima suatu pemberitahu usul di bawah Peraturan Mesyuarat 36(2) daripada Yang Berhormat Bera bagi merujuk Yang Berhormat Bagan kepada Jawatankuasa Hak dan Kebebasan.

Berdasarkan kepada usul di dalam pemberitahu itu, pada hemat saya, maksud daripada Yang Berhormat Bera sebenarnya ingin merujuk terus kepada Peraturan Mesyuarat 36(12) kerana Yang Berhormat Bagan dikatakan telah membuat suatu kenyataan yang mengelirukan Dewan.

Saya telah meneliti ucapan Yang Berhormat Bagan yang dibuat pada Selasa, 7 Ogos 2018 yang lalu. Isi kandungan laporan Jawatankuasa Kira-kira Wang Negara (PAC) seperti mana berikut:

- (i) pertama perenggan 5.1, kegagalan memasukkan kutipan GST ke dalam Kumpulan Wang bagi pembayaran balik Cukai Barang dan Perkhidmatan (GST), khususnya perenggan 5.1.1 sehingga 5.1.5;

■1140

- (ii) perenggan 5.5 – kemampuan kerajaan untuk membayar tuntutan RM19.4 bilion pada pembayar cukai;
- (iii) perenggan 5.6 – pengurusan aliran tunai negara khususnya perenggan 5.6.2;
- (iv) perenggan 5.8 – status tuntutan GST belum bayar, khususnya perenggan 5.8.6;
- (v) perenggan 6 – pandangan peguam negara khususnya perenggan 6.1, perenggan 6.2 dan perenggan 6.5;
- (vi) perenggan 7 – pengesahan Ketua Audit Negara terhadap kesahihan tunggakan tuntutan bayaran balik GST berjumlah RM19.4 bilion khususnya perenggan 7.2;
- (vii) perenggan 8.0 – penjelasan akauntan negara khususnya perenggan 8.3, perenggan 8.4 dan perenggan 8.5;
- (viii) keseluruhan rumusan PAC khususnya keseluruhan perenggan 4; dan
- (ix) Laporan prosiding Bil.12, Rabu, 14 November 2018, khususnya muka surat 4.

Maka, saya mendapati tidak terdapat unsur *prima facie* Yang Berhormat Bagan, merangkap Menteri Kewangan telah mengelirukan Dewan dan oleh itu, tidak terjatuh di bawah Peraturan Mesyuarat 36(12).

Dato' Sri Ismail Sabri bin Yaakob [Bera]: Tuan Yang di-Pertua, isu...

Dato' Sri Dr. Haji Ismail bin Haji Mohamed Said [Kuala Krau]: Tuan Yang di-Pertua. Ya...

Dato' Sri Ismail Sabri bin Yaakob [Bera]: Tuan Yang di-Pertua.

Tuan Yang di-Pertua: Ya.

Dato' Sri Ismail Sabri bin Yaakob [Bera]: Isu yang berbangkit bukan soal prosedur dan sebagainya. Akan tetapi, isu yang berbangkit adalah soal tuduhan “merompak” itu dan juga “mencuri”. Di dalam Kanun Keseksaan, sebagai hakim, ini adalah perbuatan jenayah yang jelas tuduhan ini adalah tidak benar kerana apabila kes ini dibawa ke PAC, PAC mengatakan tidak adapun kehilangan wang tersebut.

Wang tersebut tidak digunakan untuk kepentingan-kepentingan lain yang tidak berkaitan dengan kerajaan. Ini jelas mengikut keputusan yang dibuat oleh PAC. Ini bermakna, tuduhan “merompak” adalah salah kerana wang masih berada di dalam akaun. Cuma, wang tidak berada di dalam akaun amanah GST... *[Dewan riuh]* Akan tetapi berada di dalam... *[Dewan riuh]* Wait, wait. Berada di dalam akaun yang disatukan. Sabar, kalau hendak berbahas, boleh berbahas. Berada di dalam akaun disatukan. Ini bermakna, mungkin ini merupakan kesalahan dari segi sistem perakaunan dan prosedur.

Bukan soal “rompak” dan sebagainya. “Rompak” bermakna duit hilang dan sebagainya, digunakan untuk kepentingan diri dan sebagainya.

Tuan Khairy Jamaluddin Abu Bakar [Rembau]: *[Bangun]*

Tuan Sanisvara Nethaji Rayer a/l Rajaji [Jelutong]: No, no, Tuan Yang di-Pertua? Tuan Yang di-Pertua?

Dato’ Sri Ismail Sabri bin Yaakob [Bera]: Akan tetapi perkara ini tidak berlaku. Sabar. Kalaulah ramai yang hendak berbahas macam ini, elok buka kepada perbahasan.

Tuan Sanisvara Nethaji Rayer a/l Rajaji [Jelutong]: No, Tuan Yang di-Pertua sudah buat *ruling*. Tuan Yang di-Pertua sudah buat *ruling*.

Dato’ Sri Ismail Sabri bin Yaakob [Bera]: Kita tidak...

Tuan Yang di-Pertua: Ya, ya, duduk dulu Yang Berhormat Jelutong.

Dato’ Sri Ismail Sabri bin Yaakob [Bera]: Kita tidak terus merujuk kepada Jawatankuasa Hak terus macam itu. Kita boleh berbahas, Menteri boleh menjawab, selepas itu kita mengundi, mungkin kerana *numbers* yang besar di kalangan pihak kerajaan, kita pun kalah mengundi. Cuma, yang pentingnya beri peluang untuk kita berbahas dan mengemukakan alasan-alasan kita kenapa “rompakan” tidak berlaku seperti yang diputuskan Tuan Yang di-Pertua. Itu sahaja.

Tuan Khairy Jamaluddin Abu Bakar [Rembau]: Tuan Yang di-Pertua, saya hendak tambah sedikit hujah kepada Yang Berhormat Bera...

Tuan Yang di-Pertua: Ya, Yang Berhormat Jelutong, silakan.

Tuan Sanisvara Nethaji Rayer a/l Rajaji [Jelutong]: Terima kasih Tuan Yang di-Pertua. Tuan Yang di-Pertua telah dalam *ruling* merujuk kepada laporan-laporan oleh Jabatan Peguam Negara yang jelas telah menyatakan bahawa berlakunya perkara yang lebih teruk. Pecah amanah! Daripada pengakuan Yang Berhormat Bera, Ketua Pembangkang tadi, beliau telah bersetuju, memang... *[Disampuk]* Tidak perlu bahas.

Beberapa Ahli: *[Berucap tanpa menggunakan pembesar suara]*

Dato’ Sri Reezal Merican bin Naina Merican [Kepala Batas]: Tidak perlu bahas? Eloklah tu.

Dato’ Dr. Mohd Khairuddin bin Aman Razali [Kuala Nerus]: Lari tajuk, lari tajuk.

Tuan Sanisvara Nethaji Rayer a/l Rajaji [Jelutong]: Tidak perlu bahas. *Ruling* telah dibuat, *ruling* telah dibuat.

Dato’ Dr. Mohd Khairuddin bin Aman Razali [Kuala Nerus]: Lari tajuk tu Yang Berhormat Jelutong.

Tuan Sanisvara Nethaji Rayer a/l Rajaji [Jelutong]: So, saya rasa perkara ini tidak perlu dibahas Tuan Yang di-Pertua.

Tuan Yang di-Pertua: Berikan kesempatan bagi Yang Berhormat Jelutong untuk berhujah.

Tuan Sanisvara Nethaji Rayer a/l Rajaji [Jelutong]: Ya, berikan saya kesempatan.

Tuan Yang di-Pertua: Ya, silakan.

Tuan Khairy Jamaluddin Abu Bakar [Rembau]: Tuan Yang di-Pertua...

Tuan Sanisvara Nethaji Rayer a/l Rajaji [Jelutong]: Beri saya kesempatan, Yang Berhormat Rembau. Saya telah membuat satu laporan polis, perkara itu sedang disiasat. Perkara-perkara yang dinyatakan oleh Peguam Negara adalah perkara yang begitu serius. Ini di mana beliau mendapati bahawa berlakunya perkara seperti pecah amanah.

Dato' Sri Haji Tajuddin bin Abdul Rahman [Pasir Salak]: Bahaslah, bahas.

Tuan Sanisvara Nethaji Rayer a/l Rajaji [Jelutong]: So...

Dato' Sri Haji Tajuddin bin Abdul Rahman [Pasir Salak]: Minta Tuan Yang di-Pertua bagi *ruling* bahas.

Tuan Sanisvara Nethaji Rayer a/l Rajaji [Jelutong]: So, memang rompak telah berlaku... *[Dewan riuh]*

Tuan Mohd Shahar bin Abdullah [Paya Besar]: *Point of order!* Mana ada rompak?

Tuan Yang di-Pertua: Beginilah, sebelum saya membenarkan...

Beberapa Ahli: *[Bangun] [Berucap tanpa menggunakan pembesar suara]*

Tuan Yang di-Pertua: Ramai bangun untuk berbahas.

Tuan Mohd Shahar bin Abdullah [Paya Besar]: Tuan Yang di-Pertua...

Tuan Yang di-Pertua: Yang dipohonkan...

Dato' Sri Bung Moktar bin Radin [Kinabatangan]: *[Berucap tanpa menggunakan pembesar suara]* Kalau rompak duit hilang, ini...

Datuk Seri Haji Ahmad bin Haji Maslan [Pontian]: *[Berucap tanpa menggunakan pembesar suara]*

Tuan Mohd Shahar bin Abdullah [Paya Besar]: Bahaslah.

Dato' Sri Dr. Haji Ismail bin Haji Mohamed Said [Kuala Krau]: *[Berucap tanpa menggunakan pembesar suara]* Bahaslah, bahas. Bahaslah.

Tuan Mohd Shahar bin Abdullah [Paya Besar]: Tuan Yang di-Pertua, AGC hanya merujuk kepada seksyen 54(1), perenggan 3... *[Pembesar suara dimatikan]*

Tuan Yang di-Pertua: Dengar, dengar saya dulu ya. Dari segi acaranya. Permohonan yang saya terima ialah untuk merujuk Yang Berhormat Bagan ke Jawatankuasa Hak dan Kebebasan, susulan daripada surat yang ditulis oleh Yang Berhormat Bera.

Jadi, saya selaku Tuan Yang di-Pertua seperti biasa, perlu membuat keputusan sama ada terdapat *prima facie case*, keadaan *prima facie* untuk merujuk. Jadi, saya membuat keputusan. Kalau... *[Dewan riuh]*

Dato' Seri Dr. Shahidan bin Kassim [Arau]: Tuan Yang di-Pertua, Tuan Yang di-Pertua...

Tan Sri Haji Noh bin Haji Omar [Tanjong Karang]: Tuan Yang di-Pertua?

Tuan Khairy Jamaluddin Abu Bakar [Rembau]: Tuan Yang di-Pertua...

Tuan Yang di-Pertua: Keputusan saya, sudah saya buat. *[Dewan riuh]*

Beberapa Ahli: *[Berucap tanpa menggunakan pembesar suara]*

Tuan Yang di-Pertua: Kalau Ahli-ahli Yang Berhormat sekalian hendak membincangkan PAC secara menyeluruh, buat usul untuk membincangkan laporan itu.

Datuk Seri Haji Ahmad bin Haji Maslan [Pontian]: *[Berucap tanpa menggunakan pembesar suara]* ...Ini duit tidak hilang.

Tuan Mohd Shahar bin Abdullah [Paya Besar]: Tuan Yang di-Pertua? Tuan Yang di-Pertua?

Dato' Jalaluddin bin Alias [Jelebu]: Usul sudah buat Tuan Yang di-Pertua, laporan sudah buat. Kita buka sahaja, buka sahaja Tuan Yang di-Pertua...

Tuan Mohd Shahar bin Abdullah [Paya Besar]: Laporan AGC, tafsiran AGC hanya merujuk kepada seksyen 54(1), (2) dan (3).

Dato' Seri Dr. Shahidan bin Kassim [Arau]: Tuan Yang di-Pertua, saya mahu sokong Tuan Yang di-Pertua. Tuan Yang di-Pertua? Saya mahu sokong, Tuan Yang di-Pertua...

Tuan Mohd Shahar bin Abdullah [Paya Besar]: Kenapa ia tidak merujuk kepada seksyen 54(4) dan seksyen 54 (5)? Jelas... *[Pembesar suara dimatikan]*

Tuan Yang di-Pertua: Ahli-ahli Yang Berhormat, dalam keputusan yang saya buat tadi, saya telah merujuk kepada pelbagai perenggan dalam PAC. Saya kena bersikap adil kepada semua. Jadi, saya merujuk kepada semua bahagian yang relevan yang diajukan kepada saya, hanya satu ayat dalam perenggan. Jadi, saya melihat keseluruhan laporan. *[Dewan riuh]*

Tuan Khairy Jamaluddin Abu Bakar [Rembau]: Tuan Yang di-Pertua. Saya mahu tanya Tuan Yang di-Pertua, saya mahu tanya... *[Dewan riuh]*

Tuan Yang di-Pertua: Saya sudah buat keputusan.

Dato' Sri Ismail Sabri bin Yaakob [Bera]: Tuan Yang di-Pertua, adakah Tuan Yang di-Pertua hari ini bersetuju bahawa duit itu dirompak?

Tuan Khairy Jamaluddin Abu Bakar [Rembau]: Bersetuju kita rompak? Berlakunya rompakan?

Dato' Sri Ismail Sabri bin Yaakob [Bera]: Itu sahaja. Oleh sebab itu, isu saya adalah "rompak". *[Dewan riuh]* Isunya "rompak". Kalau Tuan Yang di-Pertua setuju ia dirompak, Tuan Yang di-Pertua boleh beritahu sekarang bahawa setuju ia dirompak. Jangan *create* kan *precedent* yang salah di dalam Dewan ini.

Tuan Khairy Jamaluddin Abu Bakar [Rembau]: Tuan Yang di-Pertua, saya hendak tanya...

Dato' Sri Ismail Sabri bin Yaakob [Bera]: Tuan Yang di-Pertua memberikan signal yang salah kepada Dewan iaitu Ahli-ahli Yang Berhormat selepas ini tidak perlu lagi ikut peraturan yang ada. Kalau kita lihat keputusan Tuan Yang di-Pertua yang lepas, dihalau keluar.

Tan Sri Haji Noh bin Haji Omar [Tanjong Karang]: Sayalah orangnya.

Dato' Sri Ismail Sabri bin Yaakob [Bera]: Ahli Parlimen daripada pembangkang, hanya kerana mengatakan "pondan". Yang Berhormat Pasir Salak dihalau keluar hanya kerana menegur Yang Berhormat Menteri dan sebagainya.

Begitu serius untuk mengendalikan Dewan ini dengan aman. Tiba-tiba soal ini...
[*Pembesar suara dimatikan*]

Tuan Yang di-Pertua: Saya ingin cadangkan kepada semua Ahli-ahli Yang Berhormat yang berdiri, baca perenggan-perenggan yang saya sebutkan tadi. Kalau belum baca PAC *report* jangan berbahas secara *details*. Baca dahulu, kemudian kalau boleh buat usul untuk membincangkan keseluruhan laporan PAC.

Tuan Khairy Jamaluddin Abu Bakar [Rembau]: Tuan Yang di-Pertua, Tuan Yang di-Pertua, saya hendak merujuk sedikit kepada laporan PAC...

Tuan Khoo Poay Tiong [Kota Melaka]: Tuan Yang di-Pertua, peraturan Tuan Yang di-Pertua. Peraturan...

Tuan Khairy Jamaluddin Abu Bakar [Rembau]: Sekejap. Saya hendak rujuk kepada laporan PAC.

Tuan Khoo Poay Tiong [Kota Melaka]: Peraturan, Kota Melaka.

Tuan Khairy Jamaluddin Abu Bakar [Rembau]: Sekejap, sekejap.

Tuan Mohd Shahar bin Abdullah [Paya Besar]: Duduklah! Duduklah!

Tuan Khoo Poay Tiong [Kota Melaka]: Peraturan 99, Tuan Yang di-Pertua...

Tuan Mohd Shahar bin Abdullah [Paya Besar]: Duduk! Duduk! [*Dewan riuh*]

Tuan Yang di-Pertua: Peraturan mesyuarat saya kena dengar. Ya, silakan Yang Berhormat Kota Melaka.

Tuan Khoo Poay Tiong [Kota Melaka]: Tuan Yang di-Pertua, Peraturan Mesyuarat 99. "*Keputusan Tuan Yang di-Pertua berkenaan dengan sebarang perkara tafsir dalam mana-mana jua peraturan mesyuarat ini atau berkenaan dengan kelaziman adalah muktamad.*" [*Dewan riuh*] Tuan Yang di-Pertua, Tuan Yang di-Pertua telah membuat keputusan.

Tan Sri Haji Noh bin Haji Omar [Tanjong Karang]: Tuan Yang di-Pertua...

Tuan Khoo Poay Tiong [Kota Melaka]: Tuan yang di-pertua, itu adalah muktamad Tuan Yang di-Pertua.

Tan Sri Haji Noh bin Haji Omar [Tanjong Karang]: Tuan Yang di-Pertua...

Tuan Khairy Jamaluddin Abu Bakar [Rembau]: Tuan Yang di-Pertua.

Tan Sri Haji Noh bin Haji Omar [Tanjong Karang]: Tuan Yang di-Pertua, dalam sesi yang lepas saya telah— fasal isu rompak ini boleh *check* dalam *Hansard*. Saya bergaduh dengan Timbalan Yang di-Pertua sebab...

Tuan Khoo Poay Tiong [Kota Melaka]: Tuan Yang di-Pertua, '*siapa makan cili dia rasa pedas*'.

Tan Sri Haji Noh bin Haji Omar [Tanjong Karang]: Sebab, soalnya ialah istilah "rompak".

Beberapa Ahli: [*Berucap tanpa menggunakan pembesar suara*]

Tuan Khoo Poay Tiong [Kota Melaka]: Mereka makan cili, sebab itu mereka rasa pedas, Tuan Yang di-Pertua. Tuan Yang di-Pertua, rompakan memang... [*Pembesar suara dimatikan*] [*Dewan riuh*]

Tuan Yang di-Pertua: Saya sudah dengar, saya sudah dengar.

Tuan Khairy Jamaluddin Abu Bakar [Rembau]: Tuan Yang di-Pertua, saya hendak tanya...

Tuan Khoo Poay Tiong [Kota Melaka]: GST yang sepatutnya dikembalikan, tidak dikembalikan. Itu ialah rompak, Tuan Yang di-Pertua.

Tuan Yang di-Pertua: Ya, Yang Berhormat Rembau apa *point* nya? Silakan.

Tuan Khairy Jamaluddin Abu Bakar [Rembau]: Saya rujuk kepada laporan PAC yang disebut oleh Tuan Yang di-Pertua tadi. Di sini berlakunya satu kemusykilan sebab ada laporan daripada Jabatan Audit Negara dan perkara ini diperakukan dalam laporan PAC.

■1150

Di dalam Laporan Jabatan Audit Negara disebutkan bahawa sehingga 10 April 2019, status telah diluluskan tetapi belum dibayar adalah RM6 bilion, bukannya RM19 bilion. Oleh sebab itulah duit itu dikeluarkan daripada akaun GST dan digunakan untuk perkara-perkara pembangunan yang lain. Oleh sebab itu tidak dirompak [*Dewan riuh*] Dengar, dengar. Dengar betul-betul.

Tuan Yang di-Pertua: Biarkan – dengar, dengar.

Tuan Khairy Jamaluddin Abu Bakar [Rembau]: ...*this is material point* ya. Kalau sekiranya dengar ada perakuan daripada Jabatan Audit Negara yang mengatakan bahawa jumlah yang diluluskan, yang di-*verify*, yang *good to pay back input tax credit* hanyalah RM6 bilion. Maka, kenapa duit itu perlu duduk dalam akaun GST dan tidak digunakan untuk *cash flow purposes* yang lain dengan izin?

Oleh sebab itu, apabila Yang Berhormat Menteri Kewangan sebut dalam perbincangan dengan saya bahawa semuanya sudah *verified, it is in Hansard. He said all are verified*. Itu sudah tidak betul, ini Jabatan Audit Negara punya laporan. So, sebab itu kita minta dirujuk kerana jumlah tersebut *as of April 2019*, dengan izin masih lagi belum diluluskan untuk bayar balik.

Dato' Sri Reezal Merican bin Naina Merican [Kepala Batas]: Tuan Yang di-Pertua, itu *prima facie*.

Tuan Khairy Jamaluddin Abu Bakar [Rembau]: Oleh sebab itu kita minta dia rujuk. Jikalau Tuan Yang di-Pertua rujuk kepada Laporan PAC, *I will verified as well Sir, and that is material point* yang perlu dirujuk Yang Berhormat Menteri kepada Jawatankuasa Hak dan Kebebasan.

[*Pembesar suara dimatikan*]

Tuan Yang di-Pertua: Baik. Oleh sebab itu saya cadangkan, kalau perkara ini hendak dibahaskan secara teliti, buat usul untuk membincangkan keseluruhan Laporan PAC. [*Dewan riuh*].

Dato' Sri Dr. Haji Ismail bin Haji Mohamed Said [Kuala Krau]: Peraturan Mesyuarat Tuan Yang di-Pertua.

Tuan Yang di-Pertua: Ya, sila.

Dato' Sri Dr. Haji Ismail bin Haji Mohamed Said [Kuala Krau]: Peraturan Mesyuarat. Kuala Krau ya, terima kasih.

Tuan Yang di-Pertua, saya ingin merujuk kepada Peraturan Mesyuarat 36(4), "*Adalah menjadi kesalahan bagi Ahli-ahli Dewan yang menggunakan bahasa kurang sopan atau biadab*". Yang Berhormat Bagan telah beberapa kali mengulangi perkataan-perkataan "perompak", "merompak". Adakah tafsiran Tuan Yang di-Pertua perkataan "perompak", "merompak" ini dibolehkan atau digunakan di dalam Dewan selagi sesuatu kes itu tidak terbukti dia adalah perompak atau merompak? Ia tidak pernah ditarik balik. Apabila kita menggunakan perkataan "DAP perompak",

“DAP merompak”, “DAP perogol”. [Disampuk] Ini perkataan-perkataan yang boleh mengundang bersakit-sakit hati di kalangan Ahli-ahli Dewan.

Adakah Tuan Yang di-Pertua, ketika ini membenarkan perkataan-perkataan kurang sopan yang digunakan di dalam Dewan ini? Ini yang kita pertikaikan mengenai Tuan Yang di-Pertua cadangkan untuk perbahasan. Ini adalah satu cara untuk kita berbahas mengenai Laporan PAC ini.

Datuk Seri Haji Ahmad bin Haji Maslan [Pontian]: [Bangun].

Dato’ Sri Dr. Haji Ismail bin Haji Mohamed Said [Kuala Krau]: Di dalam Peraturan Mesyuarat 36(12) ini Tuan Yang di-Pertua, memberikan peluang Ahli-ahli Dewan untuk berbahas. Saya percaya peluang ini dapat digunakan Ahli-ahli Dewan dengan baik apabila Tuan Yang di-Pertua membenarkan untuk kita berbahas mengenai Peraturan Mesyuarat 36(12) ini, Tuan Yang di-Pertua.

Jadi, saya merayulah kepada Tuan Yang di-Pertua, rujuk kepada Peraturan Mesyuarat 36(4), Peraturan Mesyuarat 36(6) iaitu sangkaan jahat kepada seorang ahli yang lain.

Tan Sri Haji Noh bin Haji Omar [Tanjong Karang]: Tadi kalau Yang Berhormat Kuala Krau bangkitkan Peraturan 36(4)...

Tuan Yang di-Pertua: Peraturan Mesyuarat, ya silakan.

Tan Sri Haji Noh bin Haji Omar [Tanjong Karang]: Saya hendak bangkitkan Peraturan Mesyuarat 36(6).

Tuan Yang di-Pertua: Peraturan Mesyuarat 36(5)?

Tan Sri Haji Noh bin Haji Omar [Tanjong Karang]: Peraturan Mesyuarat 36(6), sangkaan jahat. Oleh sebab apabila dia kata merompak, Menteri Kewangan ketika itu ialah Yang Berhormat Pekan dan Yang Berhormat Pekan ialah Ahli Dewan. Apabila di menuduh Yang Berhormat Pekan itu merompak, bermakna dia sudah ada sangkaan jahat di bawah Peraturan Mesyuarat 36(6).

Oleh sebab itu, dalam sesi yang lepas, saya sudah bangkitkan perkara ini. Akan tetapi Timbalan Tuan Yang di-Pertua tidak adil dan juga Yang Berhormat Menteri Kewangan pun tidak mahu tarik balik. Kita minta tarik balik sahaja, jangan tuduh merompak, itu sahaja.

Tuan Yang di-Pertua: Itu sahaja?

Tan Sri Haji Noh bin Haji Omar [Tanjong Karang]: Itu sahaja yang kita minta. Kalau misal kata Yang Berhormat Menteri Kewangan dan Timbalan Tuan Yang di-Pertua ketika itu berlaku adil, tidak akan berpanjangan kisah ini. Kita suruh tarik balik “merompak” itu sahaja. Itu sahaja yang kita minta, jangan membuat tuduhan “*Innocent until proven guilty*”. Ini tidak boleh, satu dunia kata kita merompak.

Tan Sri Datuk Seri Panglima Haji Annuar bin Haji Musa [Ketereh]: Tuan Yang di-Pertua...

Dato’ Sri Ismail Sabri bin Yaakob [Bera]: Tuan Yang di-Pertua.

Tuan Khoo Poay Tiong [Kota Melaka]: Tuan Yang di-Pertua.

Tan Sri Datuk Seri Panglima Haji Annuar bin Haji Musa [Ketereh]: Tuan Yang di-Pertua, mengizinkan saya Peraturan Mesyuarat 36(6).

Tuan Khoo Poay Tiong [Kota Melaka]: Tuan Yang di-Pertua.

Tuan Yang di-Pertua: Peraturan Mesyuarat?

Tan Sri Datuk Seri Panglima Haji Annuar bin Haji Musa [Ketereh]: Peraturan Mesyuarat 36(6), berkaitan dgn perkataan yang menyakit-nyakitkan dan sebagainya. Boleh saya cadangkan satu jalan keluar kerana kita ada urusan Dewan yang lain?

Tuan Yang di-Pertua: Ya, memang.

Tan Sri Datuk Seri Panglima Haji Annuar bin Haji Musa [Ketereh]: Yang Berhormat Menteri Kewangan pun ada di sini, dia seorang Ahli Parlimen yang lama. Saya percaya dia faham, mungkin waktu itu ada sedikit emosi. Saya mengesyorkan supaya Yang Berhormat Menteri Kewangan berbesar hati menarik perkataan itu dan *expunge* daripada *Hansard*. [Dewan riuh].

Dato' Sri Reezal Merican bin Naina Merican [Kepala Batas]: Adil, adil. *Fair, fair, it's a fair.*

Tuan Haji Awang bin Hashim [Pendang]: Minta Peraturan Mesyuarat 36(6).

Dato' Dr. Mohd Khairuddin bin Aman Razali [Kuala Nerus]: Tarik sahaja Yang Berhormat Menteri, senang sahaja.

Tuan Sanisvara Nethaji Rayer a/l Rajaji [Jelutong]: Tuan Yang di-Pertua telah buat *ruling*.

Dato' Dr. Mohd Khairuddin bin Aman Razali [Kuala Nerus]: Tarik sahaja, mudah sahaja.

Tuan Haji Awang bin Hashim [Pendang]: Peraturan Mesyuarat 36(6).

[Pembesar suara dimatikan] [Dewan riuh].

Tuan Yang di-Pertua: Okey, baik, baik. Jadi apa yang dibangkitkan sekarang adalah lain sedikit daripada apa yang terkandung dalam surat Yang Berhormat Ketua Pembangkang. Oleh sebab itu saya merujuk kepada prosiding.

Tuan Haji Awang bin Hashim [Pendang]: Minta Peraturan Mesyuarat 36(6) Tuan Yang di-Pertua.

Tuan Yang di-Pertua: Muka surat empat, prosiding.

Tuan Haji Awang bin Hashim [Pendang]: Tuan Yang di-Pertua, minta sedikit. Sedikit, saya hendak mencelah.

Tuan Yang di-Pertua: Itu yang suruh saya tarik balik itu?

Tuan Haji Awang bin Hashim [Pendang]: Peraturan Mesyuarat 36(6).

Tuan Yang di-Pertua: Akan tetapi saya tidak akan hendak mendengar. Sila, Peraturan Mesyuarat 36(6)?

Tuan Haji Awang bin Hashim [Pendang]: Peraturan Mesyuarat 36(6).

Tuan Yang di-Pertua: Silakan.

Tuan Haji Awang bin Hashim [Pendang]: Kita hendak merujuk kepada kenyataan yang lepas seperti yang disebut oleh rakan-rakan tadi berkenaan dengan "merompak" ataupun "dirompak" ini.

Berdasarkan kepada pertemuan PAC dengan Ketua Akauntan Negara, Datuk Saat bin Esa yang mana dia ini adalah kepakaran dalam bidang *finance* dan *accounting*. Jadi, kita tidak boleh merujuk kepada *conclusion* yang dibuat oleh Peguam Negara dalam bidang undang-undang.

Saya hendak merujuk kata-kata yang ditanya Yang Berhormat Subang, Tuan Wong Chen. Dengan izin, *"So, there is enough money pada 2018 itu untuk*

dibayar balik” dalam bilangan 18 muka surat lima. Datuk Saat menjawab, “*Ya, cukup hendak bayar balik duit yang dituntut oleh refundable GST ini*”. Selepas itu ditanya lagi oleh Yang Berhormat Tuan Wong Chen, “*Cukup?*”, yang dijawab oleh Datuk Saat bin Esa, “*Cukup, memang cukup tetapi dia tidak boleh menampung semua outstanding balances...*”

Tuan Khoo Poay Tiong [Kota Melaka]: Tuan Yang di-Pertua.

Tuan Sanisvara Nethaji Rayer a/l Rajaji [Jelutong]: Tuan Yang di-Pertua telah buat *ruling*.

Tuan Yang di-Pertua: Nanti sekejap.

Tuan Haji Awang bin Hashim [Pendang]: ...ini maknanya tidak ada rompak. Kita hendak minta tarik balik hasil daripada Akauntan Negara.

Tuan Sanisvara Nethaji Rayer a/l Rajaji [Jelutong]: Tuan Yang di-Pertua, itu sudah bahas.

[Pembesar suara dimatikan].

Tuan Yang di-Pertua: Sekali lagi saya ulangi, kalau hendak bangkitkan isu-isu *detail* begini, buat usul untuk membahaskan keseluruhan Laporan PAC.

Tan Sri Haji Noh bin Haji Omar [Tanjong Karang]: Tuan Yang di-Pertua, susahkah hendak tarik balik? Kami kena halau Dewan, saya keluar Dewan. Saya kena suruh keluar Dewan, saya keluar Dewan. Tarik balik sahaja.

[Pembesar suara dimatikan] [Dewan riuh].

Tuan Yang di-Pertua: Ya, ya. Yang Berhormat Menteri apa pendapat?

Dato' Haji Che Abdullah bin Mat Nawi [Tumpat]: Kes rasuah sedang dibicarakan boleh tarik balik, yang ini apa salah tarik balik.

Datuk Seri Haji Ahmad bin Haji Maslan [Pontian]: Tuan Yang di-Pertua.

Dato' Sri Ismail Sabri bin Yaakob [Bera]: Tuan Yang di-Pertua.

[Pembesar suara dimatikan] [Dewan riuh].

Tuan Yang di-Pertua: Sila duduklah, sila duduk semua.

Dato' Sri Ismail Sabri bin Yaakob [Bera]: Tuan Yang di-Pertua.

Ustaz Haji Ahmad Marzuk bin Shaary [Pengkalan Chepa]: Yang Amat Berhormat Langkawi, minta tolong Yang Berhormat Bagan tarik balik. Yang Amat Berhormat Langkawi ada, minta tolong Yang Berhormat Bagan tarik balik.

Dato' Sri Ismail Sabri bin Yaakob [Bera]: Tuan Yang di-Pertua, kita sudah kemukakan cadangan untuk berkompromi. Yang Amat Berhormat Perdana Menteri daripada tadi menunggu masa untuk membentangkan Usul yang penting. *Don't waste time* lagilah, kasihkan Yang Amat Berhormat Perdana Menteri tunggu lama lagi ini. Lama lagi tunggu ini...

Tuan Noor Amin bin Ahmad [Kangar]: Tuan Yang di-Pertua sudah bagi *ruling*, yang *waste time* ini siapa?

Dato' Sri Ismail Sabri bin Yaakob [Bera]: Kita tidak akan berganjak daripada...

Dr. Kelvin Yii Lee Wuen [Bandar Kuching]: Pembangkang yang bazir masa sekarang, *ruling* telah dibuat.

Dato' Sri Ismail Sabri bin Yaakob [Bera]: Minta Menteri tarik balik. Minta maaf, selesai. Selesai kes.

Dr. Kelvin Yii Lee Wuen [Bandar Kuching]: Ikut *ruling* Tuan Yang di-Pertua.

Dato' Sri Ismail Sabri bin Yaakob [Bera]: Berjiwa besarlah sikit.

Tuan Sanisvara Nethaji Rayer a/l Rajaji [Jelutong]: *You are wasting time.* Jangan bazirkan...

[Pembesar suara dimatikan] [Dewan riuh].

Tuan Noor Amin bin Ahmad [Kangar]: Tuan Yang di-Pertua telah buat *ruling*.

Tuan Yang di-Pertua: Duduk, duduk.

Tuan Noor Amin bin Ahmad [Kangar]: Tuan Yang di-Pertua telah buat *ruling*.

Tuan Yang di-Pertua: Sila duduk, tenteram sedikit.

Datuk Seri Dr. Ronald Kiandee [Beluran]: Tuan Yang di-Pertua, Peraturan Mesyuarat.

Tuan Yang di-Pertua: Saya suruh duduk.

Datuk Seri Haji Ahmad bin Haji Maslan [Pontian]: Peraturan Mesyuarat 99, Tuan Yang di-Pertua. Penting ini.

Tuan Yang di-Pertua: Ya. Peraturan Mesyuarat.

Datuk Seri Haji Ahmad bin Haji Maslan [Pontian]: Peraturan Mesyuarat 99, Kuasa Tuan Yang di-Pertua. Akan tetapi apabila Tuan Yang di-Pertua menyebut segala *paragraphs* yang disebut tadi, saya ingin mengingatkan semua ahli dalam Dewan ini kepada Laporan PAC ini, muka surat 50 para 4. Apakah bunyinya, "*Tidak ada kehilangan wang dalam kutipan hasil GST...*"

Tuan Khoo Poay Tiong [Kota Melaka]: Tuan Yang di-Pertua, ini serupa buang masa Tuan Yang di-Pertua.

Datuk Seri Haji Ahmad bin Haji Maslan [Pontian]: "*...tidak ada kehilangan wang*" bererti tidak ada rompak.

Tuan Sanisvara Nethaji Rayer a/l Rajaji [Jelutong]: Yang Berhormat Pontian tidak mengikut peraturan, Tuan Yang di-Pertua telah buat *ruling*. *[Dewan riuh]*

[Pembesar suara dimatikan].

Tuan Willie anak Mongin [Puncak Borneo]: Tuan Yang di-Pertua telah buat *ruling*, apa lagi yang hendak sebut lagi?

Tuan Sanisvara Nethaji Rayer a/l Rajaji [Jelutong]: Tuan Yang di-Pertua.

[Pembesar suara dimatikan].

Tuan Yang di-Pertua: Baik. Saya telah memberi kesempatan kepada semua untuk berhujah, tetapi akhir kata keputusan Tuan Yang di-Pertua adalah muktamad. Ya, silakan *[Dewan riuh]*.

Tuan Noor Amin bin Ahmad [Kangar]: Tuan Yang di-Pertua sudah cadang buat usul.

Dato' Seri Dr. Shahidan bin Kassim [Arau]: Tuan Yang di-Pertua. Tuan Yang di-Pertua, saya sokong.

Tuan Willie anak Mongin [Puncak Borneo]: Keputusan Tuan Yang di-Pertua muktamad. Apa lagi kalau hendak buat usul.

Tuan Yang di-Pertua: Muktamad.

■1200

Tuan Willie anak Mongin [Puncak Borneo]: Sebagai orang lama, kena hormat Tuan Yang di-Pertua. Ini tidak. Blok pembangkang langsung tidak hormat Tuan Yang di-Pertua.

Dato' Sri Dr. Haji Ismail bin Haji Mohamed Said [Kuala Krau]: Malu lah, malu lah, malu. Malu lah macam ini.

Dato' Seri Dr. Shahidan bin Kassim [Arau]: Tuan Yang di-Pertua, saya menghormati keputusan Tuan Yang di-Pertua bahawa Yang Berhormat Bagan tidak akan tarik balik perkataan "*merompak*".

Tuan Yang di-Pertua: Ya, teruskan.

Dato' Sri Dr. Haji Ismail bin Haji Mohamed Said [Kuala Krau]: Tuan Yang di-Pertua, peraturan mesyuarat Tuan Yang di-Pertua.

Dato' Seri Dr. Shahidan bin Kassim [Arau]: Saya juga tidak mahu menarik balik perkataan "*Komunis*" kepada DAP. DAP ialah komunis. Saya tidak hendak tarik balik.

[Pembesar suara dimatikan]

Tuan Yang di-Pertua: Itu semua perkara lain. Kita teruskan dengan agenda kita. Usul seterusnya.

Dato' Seri Dr. Shahidan bin Kassim [Arau]: Saya juga minta dirujuk beberapa orang ke Tanjung Rambutan seperti yang disebut oleh Yang Berhormat Langkawi. Saya minta dirujuk Yang Berhormat Jelutong kepada Tanjung Rambutan, Yang Berhormat Kota Melaka ...

Tuan Mohd Shahr bin Abdullah [Paya Besar]: Tuan Yang di-Pertua, AGC *report* tidak betul Tuan Yang di-Pertua. Taksiran berat sebelah, Tuan Yang di-Pertua. AGC punya *report* berat sebelah. Tengok seksyen 54(4) dan (5).

Dato' Seri Dr. Shahidan bin Kassim [Arau]: So dengan itu, kita isytiharkan DAP ialah Komunis dan saya minta Yang Amat Berhormat pertimbangkan bagaimana Komunis boleh berada dalam kerajaan.

[Aturan Urusan Mesyuarat dan Usul-usul dibaca oleh Setiausaha Dewan Rakyat]

Tuan Pang Hok Liong [Labis]: Jangan masuk selama-lamanya.

Tuan Yang di-Pertua: Itu telah saya putuskan. Saya tidak mahu dengar lagi. Silakan.

Tuan Pang Hok Liong [Labis]: Jangan masuk selama-lamanya.

Perdana Menteri [Tun Dr. Mahathir bin Mohamad]: Tuan Yang di-Pertua... Tuan Yang di-Pertua....

Dato' Sri Dr. Haji Ismail bin Haji Mohamed Said [Kuala Krau]: Peraturan mesyuarat kena dengar, Tuan Yang di-Pertua. Peraturan mesyuarat kena dengar, Tuan Yang di-Pertua. Tidak boleh tidak dengar, Tuan Yang di-Pertua. Peraturan mesyuarat.

Tuan Yang di-Pertua: Baik, saya dengar. *Last* sekali, yang terakhir, peraturan mesyuarat yang terakhir.

Dato' Sri Dr. Haji Ismail bin Haji Mohamed Said [Kuala Krau]: Baik, terima kasih. Saya belum dengar lagi *ruling*. Yang Amat Berhormat Langkawi, minta

peluang saya, Yang Berhormat Langkawi kerana peraturan mesyuarat, Yang Berhormat Langkawi.

Tuan Yang di-Pertua ... [*Dewan riuh*]

Tuan Noor Amin bin Ahmad [Kangar]: Peraturan berapa?

Tuan Yang di-Pertua: Sekejap, sekejap. Kita dengar peraturan mesyuarat. Silakan.

Dato' Sri Dr. Haji Ismail bin Haji Mohamed Said [Kuala Krau]: Saya sudah sebut Peraturan Mesyuarat 36(4). Tidak ada telinga kah? Saya minta dengan cara baik. Tuan Yang di-Pertua buat *ruling* Peraturan Mesyuarat 36(4) dan Peraturan Mesyuarat 36(6) mengenai perkataan "*merompak dan perompak*" tersebut, adakah boleh dibenarkan digunakan di dalam Dewan ini? Itu sahaja saya minta *ruling*.

Tuan Willie anak Mongin [Puncak Borneo]: Yang Berhormat Kuala Krau, kalau hendak sekolahkan blok di sini, sekolahkan juga blok pembangkang di sana. Sekolahkan dahulu blok pembangkang di sana.

Dato' Sri Dr. Haji Ismail bin Haji Mohamed Said [Kuala Krau]: Saya tidak buat urusan dengan Yang Berhormat. Saya buat urusan dengan Tuan Yang di-Pertua.

[*Pembesar suara dimatikan*]

Tuan Yang di-Pertua: Ya, Yang Berhormat Puncak Borneo. Sila duduk.

Dato' Sri Dr. Haji Ismail bin Haji Mohamed Said [Kuala Krau]: Yang Amat Berhormat Langkawi, cukup hebat orangnya, 94 tahun. Berbesar hati boleh menerima perbincangan antara kerajaan dengan pembangkang mengenai usul pindaan Perlembagaan 18 tahun. Kita berbincang cara elok. Akan tetapi apabila kita menggunakan peraturan mesyuarat, perkara yang kecil tetapi besar implikasinya iaitu perkataan-perkataan kurang sopan, perkataan-perkataan yang boleh mengundang perasaan sakit hati. Ini yang saya tanya. Adakah perkataan "*merompak dan perompak*" ini boleh digunakan di dalam Dewan? Itu sahaja. Kalau boleh dibenarkan, kita akan benarkan.

Tuan Willie anak Mongin [Puncak Borneo]: Kenapa Yang Berhormat Kuala Krau hendak tujukan pada Yang Berhormat Bagan sahaja? Kenapa tidak tujukan kepada Yang Berhormat Pasir Salak dengan Yang Berhormat Kinabatangan? Banyak perkataan-perkataan ...

[*Pembesar suara dimatikan*]

Tuan Yang di-Pertua: Ya, duduk. Yang Berhormat Puncak Borneo, sila duduk.

[*Dewan riuh*]

Tuan Yang di-Pertua: *Poodah* pun tidak boleh guna itu. [*Ketawa*]

Dato' Sri Dr. Haji Ismail bin Haji Mohamed Said [Kuala Krau]: Kalau *poodah* marilah keluar. Keluar, kalau berani ...

[*Pembesar suara dimatikan*]

Tuan Yang di-Pertua: Itu pun menyalahi Akta 1952. Itu lagi salah. Baik, baik. Tenteram.

[*Dewan riuh*]

Tuan Yang di-Pertua: Yang Berhormat Kuala Krau, Yang Berhormat Puncak Borneo. Saya amaran ya. Amaran pertama.

Timbalan Menteri Sumber Manusia [Dato' Mahfuz bin Haji Omar]: *Awat lah ustaz kata lagu tu.*

Dato' Sri Dr. Haji Ismail bin Haji Mohamed Said [Kuala Krau]: Saya kena amaran. Kalau saya tanya cara elok, orang mencelah tanpa kebenaran, tidak bagi amaran kah?

Tuan Yang di-Pertua: Siapa?

Dato' Sri Dr. Haji Ismail bin Haji Mohamed Said [Kuala Krau]: Itu, Yang Berhormat Puncak Borneo. Berapa kali dia bercakap dengan saya. Tarik balik.

Tuan Yang di-Pertua: Saya sudah tegur Yang Berhormat Puncak Borneo supaya duduk.

Dato' Sri Dr. Haji Ismail bin Haji Mohamed Said [Kuala Krau]: Tarik balik perkataan saya. Tarik balik.

Tuan Yang di-Pertua: Perkataan "*poodah*" ya?

Dato' Sri Dr. Haji Ismail bin Haji Mohamed Said [Kuala Krau]: Ya, perkataan "*poodah*". Tarik balik.

Tuan Yang di-Pertua: "*Poodah*" kah?

Tuan Willie anak Mongin [Puncak Borneo]: Okey, saya tarik balik perkataan "*poodah*". Akan tetapi kalau hendak ajar sebelah sini, tolong ajar sebelah sana juga. *That is fair. If you are professional, you should do.*

[Pembesar suara dimatikan]

Tuan Yang di-Pertua: Okey, saya arahkan lah. Kita menghabiskan masa sahaja. Yang Berhormat Puncak Borneo tarik balik "*poodah*".

[Dewan riuh]

Tuan Willie anak Mongin [Puncak Borneo]: Saya sudah tarik balik.

Tuan Yang di-Pertua: Baik, sudah. Habis cerita. Yang Berhormat Kuala Krau, tarik balik perkataan "*P*" tadi.

Tan Sri Haji Noh bin Haji Omar [Tanjong Karang]: Kalau Tuan Yang di-Pertua kata perkataan "*rompak*" boleh, ini lagi ...

[Pembesar suara dimatikan]

[Dewan riuh]

Tuan Yang di-Pertua: Saya tidak pernah sebut "*perompak*" boleh digunakan.

Dr. Kelvin Yii Lee Wuen [Bandar Kuching]: Tuan Yang di-Pertua, dia sengaja membazirkan masa kita. Sila hormat.

Tuan Yang di-Pertua: Semua duduk, semua duduk.

[Pembesar suara dimatikan]

Tuan Yang di-Pertua: Sila duduk. Baik, duduk lah. Ya, sila duduk lah.

[Dewan riuh]

Tuan Yang di-Pertua: Sila duduk. Sila duduk.

Dr. Kelvin Yii Lee Wuen [Bandar Kuching]: Tuan Yang di-Pertua, ini pelakon Parlimen terbaik. Ini sandiwara.

Tuan Sanisvara Nethaji Rayer a/l Rajaji [Jelutong]: Tuan Yang di-Pertua, kenapa Yang Berhormat Tanjong Karang tiba-tiba masuk? Ganggu ...

[Pembesar suara dimatikan]

Tuan Yang di-Pertua: Sila duduk. Sila duduk. Tenteram sedikit, ya. Saya tidak pernah sebut sehingga ini lah bahawa perkataan "*perompak*" itu dibenarkan. Malah, banyak perkataan yang digunakan di dalam Dewan ini seharusnya tidak boleh digunakan. Perkataan "*P*" tadi, perkataan "*poodah*" tadi, mengajak orang keluar untuk berbalah, bertumbuk dan sebagainya, semuanya menyalahi peraturan mesyuarat. Jadi baik kalau hendak petua daripada saya *ruling*, boleh saya buat sekarang. Tiga perkataan. "*Poodah*", tidak boleh digunakan. Perkataan "*P*", tidak boleh digunakan. "*Perompak*" pun tidak boleh digunakan. "*Komunis*" pun tidak boleh digunakan. *List* nya, senarainya amat panjang. Jadi untuk meleraikan keadaan, saya buat *ruling* sebab sudah diminta, "*perompak*" tidak boleh digunakan. Apa masalahnya?

Dato' Sri Dr. Haji Ismail bin Haji Mohamed Said [Kuala Krau]: Okey, Tuan Yang di-Pertua. Saya ...

Tan Sri Haji Noh bin Haji Omar [Tanjong Karang]: Kalau tidak boleh digunakan, mintalah.... [Tidak jelas].

Dato' Sri Dr. Haji Ismail bin Haji Mohamed Said [Kuala Krau]: Yang Berhormat Tanjong Karang, bagi saya. Saya sangat berbesar hati dengan *ruling* yang dibuat oleh Tuan Yang di-Pertua. Saya memang emosi bila Yang Berhormat Puncak Borneo ini mencelah tanpa kebenaran daripada Tuan Yang di-Pertua. Saya sedang berhujah. Saya mengeluarkan pandangan dan saya tidak menunjukan Yang Berhormat Tanjong Karang boleh mengeluarkan perkataan "*perompak*", Yang Berhormat Pasir Salak boleh mengeluarkan perkataan "*perompak*". Saya tidak sebut.

Apa yang saya sebut hari ini ialah apa yang ada di hadapan kita sekarang. Di hadapan kita sekarang apa? Usul Yang Berhormat Ketua Pembangkang minta perkataan "*merompak*" itu ditarik balik atau kita rujuk kepada Jawatankuasa Hak dan Kebebasan. Jadi saya tanya di bawah Peraturan Mesyuarat 36(4) dan Peraturan Mesyuarat 36(6). Mudah sahaja. Sama ada Peraturan Mesyuarat 36(4) itu perkataan kurang sopan iaitu "*merompak dan perompak*" boleh digunakan. Peraturan Mesyuarat 36(6) itu perkataan yang boleh menyakitkan hati, sangkaan jahat yang boleh menyakit-nyakitkan hati. Itu sahaja. Apa yang kita terasa panas sangat ini kenapa? Jadi itu sahaja yang saya minta *ruling* dan saya terima kasih. Bila perkataan ...

Tuan Noor Amin bin Ahmad [Kangar]: Tuan Yang di-Pertua sudah buat *ruling*. Sebab itu kita bising sebab Tuan Yang di-Pertua sudah buat *ruling*.

Tuan Yang di-Pertua: Yang Berhormat Kangar, sila tenteram.

Dato' Sri Dr. Haji Ismail bin Haji Mohamed Said [Kuala Krau]: Tidak dibenarkan. Saya berdiri ini kerana dibenarkan saya bercakap. Yang Berhormat Kangar ini bising kenapa? Okey, saya ucap terima kasih dan saya hormat kerusi Tuan Yang di-Pertua yang telah membuat *ruling*. Saya dengar tadi kalau tidak silap, Tuan Yang di-Pertua mencadangkan supaya Yang Berhormat Bagan menarik balik perkataan "*merompak dan perompak*". Adakah Yang Berhormat Bagan bersedia? Itu sahaja.

Tuan Yang di-Pertua: Hanya perkataan itu sahaja?

Dato' Sri Dr. Haji Ismail bin Haji Mohamed Said [Kuala Krau]: Ya, ya. Itu perkataan itu sahaja. Sama ada isi laporan PAC ini diterima atau tidak, terpulang kepada Ahli Dewan.

Tuan Sanisvara Nethaji Rayer a/l Rajaji [Jelutong]: Tuan Yang di-Pertua, Tuan Yang di-Pertua telah buat *ruling*. Saya minta maaf. Tuan Yang di-Pertua telah buat *ruling*.

Dato' Sri Dr. Haji Ismail bin Haji Mohamed Said [Kuala Krau]: Saya sekarang ini sedang berurusan dengan Tuan Yang di-Pertua.

[Pembesar suara dimatikan]

Tuan Yang di-Pertua: Yang Berhormat Jelutong duduk dahulu. Silakan duduk.

Dato' Sri Dr. Haji Ismail bin Haji Mohamed Said [Kuala Krau]: Masalahnya Yang Berhormat Jelutong. Jadi sekarang ini, saya bersetuju dengan pandangan Tuan Yang di-Pertua. Jika hendak dibahaskan sama ada diterima atau tidak laporan PAC ini, kita buat usul yang lain. Saya terima pandangan. Kadang-kadang kita berbahas secara baik. Akan tetapi saya ingin merujuk kepada perkataan "*merompak dan perompak*". Saya terima kasih kepada Tuan Yang di-Pertua kerana memberikan petua yang cukup hebat kepada kita hari ini dan saya minta, saya cadangkan Yang Berhormat Bagan, saya pernah dengar di telinga saya, Tuan Yang di-Pertua telah mencadangkan kepada Yang Berhormat Bagan untuk menarik balik perkataan "*merompak atau perompak*". Adakah Yang Berhormat Bagan bersedia?

■1210

Jadi, bersikap berbesar hati lah, Yang Berhormat Bagan, macam mana berbesar hatinya Yang Amat Berhormat Langkawi menjemput kita untuk berbincang mengenai masa depan negara, Yang Berhormat. Itu sahaja.

Tuan Chan Ming Kai [Alor Setar]: Tuan Yang di-Pertua, Alor Setar.

Tuan Yang di-Pertua: Yang Berhormat, hanya perkataan itu...

Tuan Khoo Poay Tiong [Kota Melaka]: Peraturan mesyuarat, Tuan Yang di-Pertua.

Tuan Chan Ming Kai [Alor Setar]: Tuan Yang di-Pertua, Alor Setar.

Tuan Khoo Poay Tiong [Kota Melaka]: Tuan Yang di-Pertua, peraturan mesyuarat, Tuan Yang di-Pertua.

Tuan Yang di-Pertua: Ya.

Tuan Khoo Poay Tiong [Kota Melaka]: Peraturan Mesyuarat 36(4) ataupun 36(6). Yang Berhormat Bagan tidak sebut pun hari ini perkataan 'rompak' atau 'perompak'. Bagaimana dia hendak tarik balik? Yang Berhormat Bagan telah sebut sebelum ini. Kalau... *[Pembesar suara dimatikan]*

Tuan Yang di-Pertua: Ini merujuk kepada apa yang disebut tahun lalu. Silakan.

Tuan Khoo Poay Tiong [Kota Melaka]: Mana boleh, Tuan Yang di-Pertua.

Tuan Sanisvara Nethaji Rayer a/l Rajaji [Jelutong]: Tuan Yang di-Pertua.

Tuan Khoo Poay Tiong [Kota Melaka]: Kalau mereka hendak suruh tarik balik, pada tahun lepas.

Tuan Sanisvara Nethaji Rayer a/l Rajaji [Jelutong]: Tuan Yang di-Pertua, peraturan.

Tuan Khoo Poay Tiong [Kota Melaka]: Bukan hari ini, Tuan Yang di-Pertua.

Tuan Sanisvara Nethaji Rayer a/l Rajaji [Jelutong]: Tuan Yang di-Pertua, peraturan.

Tan Sri Haji Noh bin Haji Omar [Tanjong Karang]: Mereka... *[Pembesar suara dimatikan]*

Tuan Yang di-Pertua: Yang Berhormat Tanjong Karang, sila duduk. Sila duduk.

Tuan Chan Ming Kai [Alor Setar]: Tuan Yang di-Pertua, Alor Setar.

Tuan Sanisvara Nethaji Rayer a/l Rajaji [Jelutong]: Jadi kita minta *ruling* itu dipatuhi. *Make a ruling*, Tuan Yang di-Pertua.

Tuan Yang di-Pertua: Ya. *Ruling* yang saya buat itu masih kekal. Yang dipohon sekarang ialah *ruling* yang berasingan. Itu perkataan ya? Perkataan ya?

Tuan Chan Ming Kai [Alor Setar]: Tuan Yang di-Pertua.

Tuan Khoo Poay Tiong [Kota Melaka]: Tuan Yang di-Pertua.

Tuan Chan Ming Kai [Alor Setar]: Tuan Yang di-Pertua.

Tuan Khoo Poay Tiong [Kota Melaka]: Tuan Yang di-Pertua, peraturan, Tuan Yang di-Pertua. Peraturan mesyuarat. Perkataan 'rompak', 'perompak' itu perkataan yang biasa yang akan kita gunakan dalam perbahasan.

Tuan Chan Ming Kai [Alor Setar]: Ya, setuju.

Tuan Sanisvara Nethaji Rayer a/l Rajaji [Jelutong]: Betul.

Tuan Chan Ming Kai [Alor Setar]: Tuan Yang di-Pertua.

Tuan Khoo Poay Tiong [Kota Melaka]: Itu adalah satu perkataan...

Tuan Sanisvara Nethaji Rayer a/l Rajaji [Jelutong]: Tiada masalah. Boleh digunakan dalam perbahasan.

Tuan Khoo Poay Tiong [Kota Melaka]: ...Untuk menerangkan perbuatan seseorang.

Tuan Sanisvara Nethaji Rayer a/l Rajaji [Jelutong]: Apa masalahnya?

Tuan Khoo Poay Tiong [Kota Melaka]: Tiada masalah, Tuan Yang di-Pertua.

Tuan Chan Ming Kai [Alor Setar]: Tuan Yang di-Pertua.

Tuan Sanisvara Nethaji Rayer a/l Rajaji [Jelutong]: Kalau memang itulah yang berlaku, apa salahnya gunakan perkataan... [*Pembesar suara dimatikan*]

Tuan Yang di-Pertua: Semua duduk, semua duduk.

Tan Sri Haji Noh bin Haji Omar [Tanjong Karang]: [*Berucap tanpa menggunakan pembesar suara*]

Tuan Yang di-Pertua: Yang Berhormat Tanjong Karang, sila duduk.

Tan Sri Haji Noh bin Haji Omar [Tanjong Karang]: [*Berucap tanpa menggunakan pembesar suara*]

Tuan Yang di-Pertua: Sila duduk. Itu lagi satu perkataan.

Tan Sri Haji Noh bin Haji Omar [Tanjong Karang]: [*Berucap tanpa menggunakan pembesar suara*]

Tuan Yang di-Pertua: Sila duduk. Sila duduk. Yang Berhormat Sungai Petani, ada sesuatu? Peraturan Mesyuarat?

Tan Sri Haji Noh bin Haji Omar [Tanjong Karang]: [*Berucap tanpa menggunakan pembesar suara*]

Tuan Yang di-Pertua: Yang Berhormat Tanjong Karang, sila duduk. Sila duduk.

Tan Sri Haji Noh bin Haji Omar [Tanjong Karang]: *[Berucap tanpa menggunakan pembesar suara]*

Tuan Yang di-Pertua: Sila duduk. Sila duduk. Yang Berhormat Sungai Petani ada *point of order* tadi.

Dato' Sri Haji Tajuddin bin Abdul Rahman [Pasir Salak]: *Why you switch off my mike all the time?*

Tuan Yang di-Pertua: Semua orang hendak bercakap, saya tekanlah. *Nothing personal* ya. Sebab saya tekan, semua tidak dengar ya.

Tuan Chan Ming Kai [Alor Setar]: Tuan Yang di-Pertua, Alor Setar cuma minta sedikit saja. Kita tidak boleh hendak minta Tuan Yang di-Pertua buat *ruling* perkataan itu boleh pakai atau tidak boleh pakai. Dia cuma dalam konteks itu sama ada dia disalah guna. Itulah sebabnya dalam peraturan ada, satu, sama ada mengelirukan Dewan ataupun buruk sangka. Maka, kalau apa-apa perkataan tersebut yang neutral atau tidak neutral kah, apabila digunakan sekali, kita rujuk kepada dua dan Tuan Yang di-Pertua sudah buat *ruling* bahawa tidak ada buruk sangka, tidak ada mengelirukan Dewan. Maka, sudah buat *ruling*, berhenti. Tidak setuju, keluar. Kita sambungkan dengan usul. *[Tepuk]*

Tuan Noor Amin bin Ahmad [Kangar]: Setuju.

Dato' Sri Haji Tajuddin bin Abdul Rahman [Pasir Salak]: Ini hendak buat *rule*...

Tuan Noor Amin bin Ahmad [Kangar]: Kalau tidak, sehari *dok* lawan tarik tali saja.

Dato' Sri Haji Tajuddin bin Abdul Rahman [Pasir Salak]: *Rule of jungle or... [Pembesar suara dimatikan]*

Tuan Yang di-Pertua: Kita telah menghabiskan masa 40 minit. Jadi, kita teruskan.

Dato' Sri Dr. Haji Ismail bin Haji Mohamed Said [Kuala Krau]: Tuan Yang di-Pertua, Tuan Yang di-Pertua.

Tan Sri Haji Noh bin Haji Omar [Tanjong Karang]: Siapa yang habiskan masa ini?

Dato' Sri Dr. Haji Ismail bin Haji Mohamed Said [Kuala Krau]: *Ruling* saya.

Tan Sri Haji Noh bin Haji Omar [Tanjong Karang]: Kami ataupun sebelah sana?

Dato' Sri Dr. Haji Ismail bin Haji Mohamed Said [Kuala Krau]: Tuan Yang di-Pertua, Tuan Yang di-Pertua. Saya punya permintaan tadi belum lagi diselesaikan, Tuan Yang di-Pertua. Adakah Tuan Yang di-Pertua hendak minta supaya Yang Berhormat Bagan tarik balik perkataan 'merompak' dan 'perompak'?

Tuan Chan Ming Kai [Alor Setar]: Tidak ada *ruling* atas perkataan.

Dato' Sri Dr. Haji Ismail bin Haji Mohamed Said [Kuala Krau]: Sekejap, sekejap. Tolong, tolong. Tolong sekejap.

Tan Sri Haji Noh bin Haji Omar [Tanjong Karang]: Apa yang istimewanya Yang Berhormat Bagan ini?

Dato' Sri Dr. Haji Ismail bin Haji Mohamed Said [Kuala Krau]: Permintaan saya tadi P.M. 36(4), P.M. 36(6) ini.

Tuan Sanisvara Nethaji Rayer a/l Rajaji [Jelutong]: No, Yang Berhormat Kuala Krau.

Dato' Sri Dr. Haji Ismail bin Haji Mohamed Said [Kuala Krau]: Adakah...

Tuan Sanisvara Nethaji Rayer a/l Rajaji [Jelutong]: Yang Berhormat Kuala Krau telah minta, Tuan Yang di-Pertua telah buat *ruling*.

Dato' Sri Dr. Haji Ismail bin Haji Mohamed Said [Kuala Krau]: Belum lagi.

Tuan Sanisvara Nethaji Rayer a/l Rajaji [Jelutong]: Patuhi *ruling* itulah...
[*Pembesar suara dimatikan*]

Dato' Sri Dr. Haji Ismail bin Haji Mohamed Said [Kuala Krau]: Tuan Yang di-Pertua baru buat... [*Pembesar suara dimatikan*] [*Berucap tanpa menggunakan pembesar suara*]

Tuan Yang di-Pertua: Itu memang betul. Saya sudah kata perkataan 'perompak' tidak boleh digunakan. Perkataan 'komunis' tidak boleh digunakan. Perkataan 'P' tidak boleh digunakan sebab ditimbulkan hari ini.

Dato' Seri Dr. Shahidan bin Kassim [Arau]: Yang Berhormat.

Dato' Sri Reezal Merican bin Naina Merican [Kepala Batas]: Jadi amat wajar untuk Yang Berhormat Bagan tunjuk, *be magnanimous*, tarik balik.

Dato' Sri Dr. Haji Ismail bin Haji Mohamed Said [Kuala Krau]: Cuma, Tuan Yang di-Pertua, Tuan Yang di-Pertua sudah sebut minta Yang Berhormat Bagan tarik balik perkataan 'merompak', 'perompak'. Jadi, saya hendak tanya, Yang Berhormat Bagan ini bersedia atau tidak tarik balik? Itu sahaja.

Dato' Sri Reezal Merican bin Naina Merican [Kepala Batas]: Perkataan yang tidak boleh disebut.

Dato' Sri Dr. Haji Ismail bin Haji Mohamed Said [Kuala Krau]: Tuan Yang di-Pertua sudah minta Yang Berhormat Bagan untuk tarik balik perkataan 'merompak' dan 'perompak'. Yang Berhormat Bagan, jadilah anak jantan. Bangun... [*Pembesar suara dimatikan*]

Tuan Yang di-Pertua: Sila duduk semua. Sila duduk. Sila duduk. Sila duduk. Memadai saya ingat kalau saya buat *ruling* bahawa perkataan itu tidak perlu digunakan sebab apa yang disebut dulu mempunyai konteksnya dan sudah pun dijelaskan...

Tan Sri Haji Noh bin Haji Omar [Tanjong Karang]: Tak boleh sebab dulu saya sudah bangkit.

Tuan Yang di-Pertua: ...Dalam nota prosiding.

Tan Sri Haji Noh bin Haji Omar [Tanjong Karang]: Saya sudah bangkit masa itu. Masa Yang Berhormat Bagan cakap merompak, saya sudah bangkit bantah. Tetapi hari itu kita tunggu. Kita tunggu laporan PAC sama ada betul atau tidak duit itu hilang. Sebab itu kita tunggu hari ini. Saya sudah bangun sebelum ini. Masa itu saya— betul tak, Yang Berhormat Bagan? Sila tengok *Hansard*. Saya bergaduh dengan Timbalan Yang di-Pertua. Tetapi hari ini terbukti tuduhan pada masa itu tidak betul.

Tuan Sanisvara Nethaji Rayer a/l Rajaji [Jelutong]: Itu betul. Tuduhan betul. Memang wang itu dirompak.

Tan Sri Haji Noh bin Haji Omar [Tanjong Karang]: Apa yang betul? Duit ada hilang?

Tuan Sanisvara Nethaji Rayer a/l Rajaji [Jelutong]: 1MDB... *[Pembesar suara dimatikan]*

[Dewan riuh]

Tuan Yang di-Pertua: Baik, baik, baik. Semua perkataan ada konteksnya ya. Oleh sebab itu saya merujuk kepada prosiding muka surat 4 bilangan 15 pada bulan November. Telah pun dijelaskan di situ apa yang dimaksudkan oleh Yang Berhormat Bagan. Ini rekod ini. Rekod PAC. Jadi, bacalah dulu sebelum kita teruskan perbahasan. Ya, silakan.

Tuan Noor Amin bin Ahmad [Kangar]: Teruskan usul, teruskan usul.

Tuan Sanisvara Nethaji Rayer a/l Rajaji [Jelutong]: Teruskan, teruskan.

Tuan Yang di-Pertua: Kita teruskan sajalah ya. Dipersilakan Yang Amat Berhormat...

Tan Sri Datuk Seri Panglima Haji Annuar bin Haji Musa [Ketereh]: Tuan Yang di-Pertua... *[Pembesar suara dimatikan]*

Tuan Yang di-Pertua: Sudah, sudah. *Ruling* sudah pun dibuat.

Tan Sri Datuk Seri Panglima Haji Annuar bin Haji Musa [Ketereh]: *Point.*

Tuan Yang di-Pertua: Silakan. Silakan Yang Amat Berhormat.

Tan Sri Datuk Seri Panglima Haji Annuar bin Haji Musa [Ketereh]: *Point of order.* Perkara lain, Tuan Yang di-Pertua.

Tuan Yang di-Pertua: Berapa banyak *point of order*?

Dato' Seri Dr. Shahidan bin Kassim [Arau]: Yang Amat Berhormat Langkawi teruskan dengan DAP ialah komunis.

Tuan Yang di-Pertua: Kita akan teruskan.

Tan Sri Datuk Seri Panglima Haji Annuar bin Haji Musa [Ketereh]: Tuan Yang di-Pertua...

Tuan Noor Amin bin Ahmad [Kangar]: Tadi Tuan Yang di-Pertua sudah buat *ruling* tadi. Teruskan.

Tan Sri Haji Noh bin Haji Omar [Tanjong Karang]: Sudah lah. Komunis lah. DAP komunis. *[Pembesar suara dimatikan]*

Tuan Yang di-Pertua: Keputusan Yang di-Pertua adalah muktamad. Sekali lagi. Jadi kalau Ahli-ahli Yang Berhormat tidak ingin mematuhi keputusan itu, buatlah usul, *substantive motion* untuk mencabar keputusan saya. Itu saja. *End of story.* Silakan Yang Amat Berhormat Perdana Menteri.

Tan Sri Datuk Seri Panglima Haji Annuar bin Haji Musa [Ketereh]: Tuan Yang di-Pertua, perkara lain.

Tuan Noor Amin bin Ahmad [Kangar]: Tuan Yang di-Pertua sudah cakap, usul Yang Berhormat Kuala Krau yang terakhir tadi.

Tan Sri Datuk Seri Panglima Haji Annuar bin Haji Musa [Ketereh]: Tuan Yang di-Pertua, perkara yang lain. Pada 9 Julai yang lalu, saya telah bangkit tentang kenyataan yang dibuat oleh Timbalan Menteri Luar dalam Dewan ini yang telah memberikan kenyataan yang salah. Tuan Yang di-Pertua telah meminta saya supaya menulis dan pada 9 hari bulan, saya telah menulis kepada Tuan Yang di-Pertua berhubung dengan kenyataan Timbalan Menteri yang dibuat pada 2 Julai.

Kenyataan itu telah saya semak dengan *Hansard*. Terbukti kenyataan itu adalah salah apabila Timbalan Menteri menyatakan Pulau Batu Putih, kerajaan akan meneruskan tuntutan semakan penghakiman, kemudian di luar Dewan, Timbalan Menteri membuat kenyataan yang berlainan bahawasanya kerajaan tidak akan meneruskan tuntutan semakan kehakiman.

Dari segi peraturan, apabila telah *lapse* 10 tahun dan tempoh itu telah pun *lapse*, Kerajaan Malaysia tidak lagi boleh membuat semakan kehakiman. Oleh sebab *Hansard* telah tertulis dalam bentuk jawapan yang salah dan rekod itu adalah penting kerana dia melibatkan negara lain dan juga melibatkan *International Court of Justice*, saya tidaklah kata semestinya merujuk Yang Berhormat Timbalan Menteri kepada Jawatankuasa Hak di bawah P.M. 36(12) kerana kalau saya tuntutan mungkin jadi sama macam yang tadi. Saya mengesyorkan jalan keluar untuk menjaga kemurnian Dewan ini supaya Timbalan Menteri membuat kenyataan memperbetulkan dan minta *expunge* para yang berkenaan kerana terbukti ia salah. Saya minta petua daripada Tuan Yang di-Pertua.

Tuan Yang di-Pertua: Yang Berhormat Ketereh, sebenarnya satu surat telah pun ditulis. Saya kurang pasti sama ada Yang Berhormat telah menerima ataupun tidak ya.

Tan Sri Datuk Seri Panglima Haji Annuar bin Haji Musa [Ketereh]: Baru sampai.

Tuan Yang di-Pertua: Baru sampai ya.

Tan Sri Datuk Seri Panglima Haji Annuar bin Haji Musa [Ketereh]: Baru hendak mari.

Tuan Yang di-Pertua: Dalam surat itu dilampirkan jawapan oleh Yang Berhormat Timbalan Menteri. Saya syorkan baca dulu. Kalau ingin dibangkitkan apa-apa, bangkitkan esok lah.

Dato' Sri Dr. Haji Ismail bin Haji Mohamed Said [Kuala Krau]: Okey.

Tuan Yang di-Pertua: ...Untuk cari jalan yang terbaik...

Dato' Sri Dr. Haji Ismail bin Haji Mohamed Said [Kuala Krau]: Tuan Yang di-Pertua.

Tuan Yang di-Pertua: ...Untuk membetulkan apa yang telah dilaporkan dalam *Hansard*.

Tan Sri Datuk Seri Panglima Haji Annuar bin Haji Musa [Ketereh]: Tuan Yang di-Pertua, kita ini hendak menjaga *decorum* dan peraturan Dewan. Kalau Yang Berhormat Menteri hendak menjawab, dia tidak boleh jawab pada saya seorang. Dia kena jawab kepada Tuan Yang di-Pertua dan Tuan Yang di-Pertua kena baca kepada semua anggota Dewan.

Tuan Yang di-Pertua: Ya lah, itu yang saya sebutkan tadi.

Tan Sri Datuk Seri Panglima Haji Annuar bin Haji Musa [Ketereh]: Supaya ada *Hansard*..

Tuan Yang di-Pertua: Baca jawapan Menteri dahulu. Kalau perlu jawapan itu boleh dijadikan....

■1220

Tan Sri Datuk Seri Panglima Haji Annuar bin Haji Musa [Ketereh]: Ini baru saya dapat, macam mana saya hendak baca? Saya baru dapat.

Tuan Yang di-Pertua: Ya, bangkitkan besok lah.

Tan Sri Datuk Seri Panglima Haji Annuar bin Haji Musa [Ketereh]: Tengah saya bercakap, surat ini baru datang.

[Dewan Riu]

Tuan Yang di-Pertua: Bangkitkan besok sekali lagi ya. Bangkitkan besok untuk kita cari jalan yang terbaik untuk menyatakan pendirian sebenar tentang kedudukan penarikan balik Batu Putih.

Tan Sri Datuk Seri Panglima Haji Annuar bin Haji Musa [Ketereh]: Jadi apa petua Tuan Yang di-Pertua tentang apa yang saya minta.

Tuan Yang di-Pertua: Besok lah, baca dahulu, baca dahulu.

Tan Sri Datuk Seri Panglima Haji Annuar bin Haji Musa [Ketereh]: Boleh saya baca sekarang?

Tuan Yang di-Pertua: Baca dahulu, baca dahulu. Suratnya panjang.

Tan Sri Datuk Seri Panglima Haji Annuar bin Haji Musa [Ketereh]: Saya tidak tanya untuk diri saya, saya tanya..

Tuan Yang di-Pertua: Surat itu panjang, baca dahulu, lihat kandungannya.

Dato' Sri Reezal Merican bin Naina Merican [Kepala Batas]: Baca sekarang sahaja.

Tuan Yang di-Pertua: Dan kita akan memutuskan besok, apakah cara yang terbaik sama ada hendak *expunge* atau memasukkan kandungan surat itu sebagai sebahagian daripada *Hansard* dan sebagainya.

Tan Sri Datuk Seri Panglima Haji Annuar bin Haji Musa [Ketereh]: Bukan, ini bukan surat, saya belum terima suratnya, ini surat lain. Ini salinan surat saya kepada Tuan Yang di-Pertua.

Tuan Yang di-Pertua: Itu salahlah itu.

Tan Sri Datuk Seri Panglima Haji Annuar bin Haji Musa [Ketereh]: Yang dihantar oleh Bentara kepada saya. Ini surat saya, bukan surat daripada Yang Berhormat Timbalan Menteri.

Tuan Yang di-Pertua: Ada, ada, saya sudah sains surat itu kepada Yang Berhormat.

Tan Sri Datuk Seri Panglima Haji Annuar bin Haji Musa [Ketereh]: Sampai sekarang saya belum terima, Tuan Yang di-Pertua.

Tuan Yang di-Pertua: Mungkin dia salah.

Dato' Haji Salim Sharif [Jempol]: Posmen baru hantar, posmen baru hantar *posto, posto*.

[Dewan Riu]

Tan Sri Datuk Seri Panglima Haji Annuar bin Haji Musa [Ketereh]: Lagi satu, tidak buka lagi *[Ketawa]*.

Dato' Sri Reezal Merican bin Naina Merican [Kepala Batas]: Adapun di atas meja.

Tuan Yang di-Pertua: Tidak mengapa kesalahan teknikal. Baca dahulu silakan. Dipersilakan Yang Amat Berhormat Perdana Menteri sebab masa sejam kita berbahas. Ya, silakan.

Dato' Sri Dr. Haji Ismail bin Haji Mohamed Said [Kuala Krau]: Tuan Yang di-Pertua.

Tuan Yang di-Pertua: Duduklah, duduk.

Dato' Sri Dr. Haji Ismail bin Haji Mohamed Said [Kuala Krau]: Tuan Yang di-Pertua untuk rekod Tuan Yang di-Pertua.

[Dewan Riu]

Tuan Yang di-Pertua: Sila duduk Yang Berhormat Kuala Krau.

Dato' Sri Dr. Haji Ismail bin Haji Mohamed Said [Kuala Krau]: Untuk rekod Tuan Yang di-Pertua.

Tuan Yang di-Pertua: Duduk.

Dato' Sri Dr. Haji Ismail bin Haji Mohamed Said [Kuala Krau]: Tuan Yang di-Pertua untuk rekod, Tuan Yang di-Pertua.

Tuan Yang di-Pertua: Sila duduk.

Dato' Sri Dr. Haji Ismail bin Haji Mohamed Said [Kuala Krau]: Tidak.

Tuan Yang di-Pertua: Sila duduk, saya tidak hendak dengar lagi.

Dato' Sri Dr. Haji Ismail bin Haji Mohamed Said [Kuala Krau]: Untuk rekod Tuan Yang di-Pertua, untuk rekod. Tuan Yang di-Pertua mesti bersetuju dengan saya. Saya telah menggunakan, mengeluarkan perkataan yang tidak elok, kurang sopan kepada Yang Berhormat Puncak Borneo perkataan "P". Tuan Yang di-Pertua belum lagi minta saya tarik balik.

Tuan Yang di-Pertua: Tidak mengapa. Saya tidak dengar, duduk. Silakan Yang Amat Berhormat Perdana Menteri.

Dato' Sri Dr. Haji Ismail bin Haji Mohamed Said [Kuala Krau]: Jadi, Tuan Yang di-Pertua tidak perlu saya tarik balik?

Seorang Ahli : Tidak perlu. *[Dewan Riu]*

Tuan Yang di-Pertua: Saya tahu Yang Berhormat memang akan tarik balik, ia tidak menjadi masalah.

Dato' Sri Dr. Haji Ismail bin Haji Mohamed Said [Kuala Krau]: Terima kasih.

Tuan Yang di-Pertua: Silakan Yang Amat Berhormat Perdana Menteri.

USUL PERDANA MENTERI DI BAWAH P.M. 27(3)

PERINTAH PERLEMBAGAAN PERSEKUTUAN (PERSEMPADANAN BAHAGIAN-BAHAGIAN PILIHAN RAYA) (NEGERI SABAH) 2019

2.22 tgh.

Perdana Menteri [Tun Dr. Mahathir bin Mohamad]: Terima kasih Tuan Yang di-Pertua. Saya mohon mencadangkan;

"Bahawa Dewan ini membuat ketetapan di bawah Seksyen 10, Jadual Ke-13 Perlembagaan Persekutuan bahawa draf bagi Perintah Perlembagaan Persekutuan (Persempadanan Bahagian-bahagian Pilihan Raya) (Negeri Sabah) 2019, (Kertas Statut ST.112 Tahun 2019) yang telah dibentangkan dalam Dewan ini pada 8 Julai 2019

bersama dengan Laporan Suruhanjaya Pilihan Raya bertarikh 14 Februari 2017 mengenai Kajian Semula Persempadanan Mengenai Syor-syor Yang Dicapadangkan Bagi Bahagian-bahagian Pilihan Raya Persekutuan dan Negeri Di Dalam Negeri Sabah Kali Ke-6 Tahun 2017, (Kertas Statut ST.111 Tahun 2019), dan yang akan dibuat di bawah Seksyen 12, Jadual Ke-13, Perlembagaan Persekutuan untuk menguatkuasakan syor-syor yang terkandung dalam laporan tersebut, adalah diluluskan”.

Tuan Yang di-Pertua, Malaysia adalah sebuah negara yang unik, amat unik di mana setiap negeri di dalamnya adalah berbeza antara satu sama lain dan mempunyai keistimewaan yang tersendiri. Begitu jugalah dengan Negeri Sabah, Negeri di bawah Bayu. Sabah terletak di bahagian utara Kepulauan Borneo dengan keluasan kira 74,000 kilometer persegi dengan bilangan penduduk seramai 3.72 juta orang pada tahun 2015. Data terkini memperlihatkan anggaran bilangan penduduk negeri Sabah telah meningkat kepada 3.9 juta orang pada tahun 2018.

Negeri Sabah mempunyai penduduk yang terdiri daripada kira-kira 33 kumpulan etnik dengan empat kumpulan etnik peribumi yang terbesar ialah Kadazan, Dusun, Bajau, Melayu dan Murut. Untuk makluman Ahli Yang Berhormat, Dewan Undangan Negeri Sabah telah meluluskan (pindaan) undang-undang tentang fasal 2 Perkara 14 Perlembagaan Negeri Sabah berhubung komposisi keanggotaan DUN daripada 60 kerusi kepada 73 kerusi yang telah berkuat kuasa pada 18 Ogos 2016 yang lalu.

Sehubungan itu, SPR hendaklah melaksanakan urusan kajian semula persempadanan bahagian-bahagian pilihan raya Persekutuan dan Negeri bagi Negeri Sabah selaras dengan peruntukan fasal 3 (a) Perkara 113 Perlembagaan Persekutuan iaitu bilangan ahli dipilih bagi Dewan Undangan sesuatu negeri diubah berikutan dengan suatu undang-undang yang diperbuat oleh badan perundangan sesuatu negeri. Walau bagaimanapun, oleh sebab tempoh lapan tahun bagi negeri Sabah telah pun mencukupi maka urusan persempadanan ini adalah tertakluk kepada peruntukan fasal 3(b) Perkara 113 Perlembagaan Persekutuan. Justeru suatu notis persempadanan bagi memulakan urusan kajian semula persempadanan tersebut telah di keluarkan oleh SPR di bawah peruntukan fasal 2 Perkara 113 Perlembagaan Persekutuan.

Tuan Yang di-Pertua, SPR telah pun menyiapkan laporan kajian semula persempadanan mengenai syor-syor yang dicadangkan bagi Bahagian-bahagian Pilihan raya Persekutuan dan Negeri bagi Negeri Sabah kali Ke-6 Tahun 2017. Berdasarkan prinsip dan tatacara yang terkandung di dalam Bahagian 1 dan Bahagian 2, Jadual Ke-13 Perlembagaan Persekutuan. Laporan kajian semula persempadanan tersebut telah diserahkan kepada Mantan Yang Amat Berhormat Perdana Menteri pada 21 Februari selaras dengan Seksyen 8, Bahagian 2 Jadual Ke-13 Perlembagaan Persekutuan. Namun, tidak diusulkan untuk dibentangkan pada sidang Parlimen Ke-13 yang lepas.

SPR selanjutnya telah menyerahkan semula laporan tersebut kepada saya pada 26 Jun 2018 dan telah diagihkan kepada semua Ahli-ahli di dalam Dewan yang Mulia ini sebagai Kertas Statut , ST.111 Tahun 2019. Laporan kajian semula persempadanan tersebut mengandungi lima bab iaitu bab 1 hingga 5. Bab 1, Laporan Kajian Semula Persempadanan tersebut menerangkan tentang sejarah urusan kajian semula persempadanan bagi Negeri Sabah yang terdahulu serta latar belakang kajian semula persempadanan tersebut bagi kali ke-enam tahun 2017. Kajian Semula Persempadanan ini bukan hanya akan melibatkan pertambahan bilangan bahagian-bahagian pilihan raya sahaja, malah terdapat juga keadaan di mana bilangannya masih dikekalkan.

■1230

Bab 2 pula, laporan tersebut menerangkan mengenai peruntukan undang-undang bagi urusan kajian semula persempadanan sepertimana di bawah Jadual Ketiga Belas, Perlembagaan Persekutuan. Selain itu, bab ini juga turut menerangkan mekanisme pelaksanaan urusan kajian semula persempadanan, daftar pemilih yang diguna pakai dan kriteria-kriteria pemilihan nama bagi setiap bahagian pilihan raya.

Oleh itu, urusan kajian semula persempadanan pula pada kali ini telah dilaksanakan dengan mengguna pakai daftar pemilih yang diwartakan pada 13 Mei 2016 di mana jumlah pemilih berdaftar bagi negeri Sabah adalah seramai 995,729 orang pada ketika itu. Hal ini kerana kajian semula persempadanan yang terakhir telah dilaksanakan pada tahun 2003 dengan mengguna pakai daftar pemilih seramai 746,442 orang yang telah diwartakan pada 27 Disember 2001. Ini bermakna bilangan pemilih berdaftar bagi negeri Sabah telah meningkat sebanyak 33 peratus ataupun seramai 249,287 orang.

Tuan Yang di-Pertua, bab 3 di dalam laporan ini menyentuh tentang latar belakang keadaan geografi dan demografi penduduk serta bahagian-bahagian pilihan raya sedia ada di negeri Sabah pada masa laporan ini disediakan pada tahun 2017.

Seterusnya bab 4 laporan ini pula memaparkan maklumat-maklumat mengenai notis persempadanan, pameran syor, representasi bantahan dan siasatan tempatan bagi kali pertama dan kali kedua yang telah dilaksanakan oleh SPR sepertimana yang diperuntukkan di dalam Bahagian II, Jadual Ketiga Belas, Perlembagaan Persekutuan. Notis syor-syor persempadanan yang dicadangkan bagi negeri Sabah telah diwartakan kali pertama pada 15 September 2016 selaras dengan Seksyen 4, Bahagian II, Jadual Ketiga Belas, Perlembagaan Persekutuan. SPR perlu menyiapkan kajian tersebut dalam tempoh yang tidak melebihi dua tahun dari tarikh notis tersebut.

Syor-syor serta rang pelan persempadanan tersebut telah dipamerkan selama satu bulan bermula 15 September 2016 hingga 14 Oktober 2016 di sebanyak 60 tempat pemeriksaan seperti yang dinyatakan di dalam notis persempadanan serta telah disiarkan di dalam akhbar-akhbar tempatan iaitu *Utusan Borneo*, *Utusan Malaysia*, *The New Straits Times* dan *The Borneo Post*. Notis yang diwartakan dan disiarkan di dalam akhbar-akhbar tersebut mengandungi:

- (i) maklumat mengenai perwujudan sebahagian bahagian pilihan raya yang baharu;
- (ii) pindaan nama ke atas beberapa bahagian-bahagian pilihan raya Persekutuan dan negeri yang sedia ada;
- (iii) bahagian pemilih bagi setiap bahagian pemilihan raya Persekutuan dan negeri; dan
- (iv) senarai tempat pemeriksaan syor kajian semula persempadanan bagi negeri Sabah.

Selain itu, sebagai satu langkah proaktif, notis syor Rang Pelan Bahagian-bahagian Pilihan Raya berserta senarai bilangan pemilih mengikut daerah mengundi di negeri Sabah sebelum persempadanan tahun 2016 tersebut juga telah dimuat naik ke laman web rasmi SPR bagi memudahkan maklumat-maklumat tersebut diperolehi atau diakses oleh orang ramai.

Dalam hal demikian, SPR telah menerima sebanyak 32 bantahan di mana daripada 32 bantahan tersebut sebanyak 13 bantahan telah memenuhi peruntukan Seksyen 5, Bahagian II, Jadual Ketiga Belas, Perlembagaan Persekutuan untuk diadakan siasatan tempatan kali pertama yang telah diadakan di Kota Kinabalu dan

Sandakan. Ini menunjukkan bahawa SPR bersungguh-sungguh dan komited dalam memastikan setiap bantahan yang dikemukakan dapat didengar dan seterusnya sampai kepada keseluruhan penduduk negeri Sabah.

Tuan Yang di-Pertua, berdasarkan maklum balas yang diterima sepanjang siasatan tempatan kali pertama syor kajian semula persempadanan tersebut telah disemak semula dan diwartakan kali kedua pada 22 November 2016. Notis syor-syor yang dicadangkan bagi bahagian-bahagian pilihan raya Persekutuan dan negeri di dalam negeri Sabah dan telah disiarkan di dalam akhbar *Utusan Borneo* dan *The Borneo Post*.

Pameran kali kedua syor-syor yang dicadangkan dan rang pelan tersebut telah dilaksanakan mulai 22 November 2016 sehingga 21 Disember 2016 di sembilan tempat pemeriksaan di negeri Sabah. Sebanyak sembilan bantahan telah diterima sepanjang tempoh pameran kali kedua dan empat daripadanya telah memenuhi syarat-syarat seperti yang diperuntukkan di bawah Seksyen 5, Bahagian II, Jadual Ketiga Belas, Perlembagaan Persekutuan dan diterima untuk diadakan siasatan tempatan. Secara keseluruhannya, jumlah bantahan yang diterima sepanjang tempoh kedua-dua pameran tersebut adalah sebanyak 41 bantahan dan 17 daripadanya telah diadakan siasatan tempatan selaras dengan Seksyen 5, Bahagian II, Jadual Ketiga Belas, Perlembagaan Persekutuan.

Tuan Yang di-Pertua, oleh yang demikian, hasil daripada kedua-dua siasatan tempatan yang telah diadakan, SPR telah memutuskan di bawah Seksyen 8, Bahagian II, Jadual Ketiga Belas, Perlembagaan Persekutuan dan perincian mengenai syor-syor tersebut dimuatkan di dalam bab 5 buku laporan ini. SPR juga mengesyorkan bahawa tiada perubahan bilangan bahagian-bahagian pilihan raya Persekutuan tetapi terdapat perubahan sempadan ke atasnya yang disebabkan oleh pembetulan sempadan bahagian pilihan raya serta pembentukan bahagian-bahagian pilihan raya negeri yang baharu.

Di samping itu, SPR turut mengesyorkan jumlah bahagian-bahagian pilihan raya negeri bagi negeri Sabah ditambah sebanyak 13 bahagian yang menjadikan jumlah keseluruhan bahagian-bahagian pilihan raya negeri bagi negeri Sabah adalah sebanyak 73 bahagian. Bahagian-bahagian pilihan raya negeri yang baharu itu adalah seperti berikut:

- (i) N.02 – Bengkoka;
- (ii) N.06 – Bandau;
- (iii) N.08 – Pintasan;
- (iv) N.013 – Pantai Dalit;
- (v) N.17 – Darau;
- (vi) N.24 – Tanjung Keramat;
- (vii) N.27 – Limbahau;
- (viii) N.44 – Tulid;
- (ix) N.47 – Telupid;
- (x) N.51 – Sungai Manila;
- (xi) N.53 – Lamag;
- (xii) N.61 – Segama; dan
- (xiii) N.70 – Kukusan.

Sememangnya pertambahan bahagian pilihan raya negeri ini akan dapat meningkatkan tahap perkhidmatan wakil rakyat kepada penduduk tempatan di negeri Sabah khususnya penduduk yang berada di dalam kawasan bahagian pilihan raya negeri tersebut. Ia akan lebih memudahkan wakil rakyat serta penduduk untuk berinteraksi bagi membincangkan hal-hal berkaitan dengan kebajikan penduduk serta merancang lagi pembangunan di kawasan bahagian pilihan raya negeri tersebut. Di samping itu, turut disyorkan pindaan nama ke atas satu, Bahagian Pilihan Raya Persekutuan di Negeri Sabah iaitu P188 – Silam yang ditukar nama kepada P188 – Lahad Datu, daerah mengundi Bahagian Pilihan Raya Negeri dan Bahagian Pilihan Raya Persekutuan yang disyorkan.

Tuan Yang di-Pertua, dalam menjalankan urusan kajian semula persempadanan pelbagai faktor dipertimbangkan oleh SPR selaras dengan prinsip-prinsip yang digariskan di bawah Jadual Ketiga Belas, Perlembagaan Persekutuan. Faktor-faktor yang dipertimbangkan adalah seperti yang berikut:-

- (i) kepadatan pendudukan dan pertumbuhan pemilih;
- (ii) keadaan geografi muka bumi dan keluasan bahagian pilihan raya;
- (iii) ruang pembangunan dan kemudahan infrastruktur yang ada;
- (iv) bahagian perwakilan wakil rakyat yang bersesuaian;
- (v) akses kepada rakyat dalam mendapatkan perkhidmatan daripada wakil rakyat yang dilantik;
- (vi) kemudahan pentadbiran bagi tujuan pendaftaran dan perjalanan pilihan raya; dan
- (vii) pemeliharaan hubungan tempatan.

Satu perkara yang ingin ditegaskan di sini adalah pembahagian bilangan pemilih berdaftar yang hampir sama banyak bagi setiap Bahagian-bahagian Pilihan Raya Persekutuan dan Negeri di dalam negeri Sabah agak sukar untuk dilaksanakan. Ini kerana terdapatnya kawasan-kawasan luar bandar yang berkeadaan topografi dan demografinya yang sangat berbeza antara satu sama lain. Ini secara tidak langsung telah mewujudkan kekangan-kekangan dari segi lokasi yang terpencil, jarak antara lokasi-lokasi di kawasan pendalaman yang amat jauh serta jalan-jalan perhubungan serta pengangkutan yang terhad. Hal demikian menyebabkan konsentrasi penduduk di kawasan bandar adalah jauh lebih tinggi berbanding penduduk di kawasan luar bandar. Realitinya, sebagai contoh saiz Parlimen P187 – Kinabatangan seluas 18,064 kilometer persegi adalah hampir menyamai keluasan negeri Johor. Namun, hanya mempunyai pemilih seramai 25,348 orang. Sungguhpun demikian, SPR sedaya-upaya berusaha untuk meringankan beban wakil rakyat khususnya di kawasan-kawasan di mana kemudahan-kemudahan perhubungan dan pengangkutan adalah sangat terhad. Dengan demikian, adalah diharapkan agar syor-syor tersebut dapat membantu wakil-wakil rakyat untuk menyampaikan perkhidmatan dengan lebih cekap dan berkesan.

Berdasarkan seksyen 9 Bahagian II Jadual Ketiga Belas Perlembagaan Persekutuan, laporan ini hendaklah dibentangkan bersama dengan draf satu perintah yang hendak dibuat di bawah seksyen 12 Bahagian II Jadual Ketiga Belas Perlembagaan Persekutuan untuk menguatkuasakan dengan atau tanpa ubah bersesuaian syor-syor yang terkandung di dalam laporan itu. Draf Perintah Perlembagaan Persekutuan Persempadanan Bahagian-bahagian Pilihan Raya Negeri Sabah 2019 khususnya ada di hadapan Dewan yang mulia ini sebagai Kertas Statut nombor ST112 tahun 2019. Kerajaan telah mengkaji dengan teliti

syor-syor yang telah dibuat dalam laporan tersebut dan tidak mencadangkan apa-apa pengubahsuaian kerana kajian semula persempadanan ini telah dilaksanakan sepenuhnya berlandaskan peruntukan-peruntukan di dalam Perlembagaan Persekutuan.

Tuan Yang di-Pertua, kajian semula persempadanan ini dilihat memberi banyak manfaat kepada rakyat khususnya dalam menyalurkan perkhidmatan yang lebih cekap dan berkesan di kalangan wakil rakyat khususnya di kawasan-kawasan pendalaman demi meningkatkan taraf hidup serta merancakkan pembangunan di negeri Sabah.

Kesimpulannya pada kesempatan ini, saya ingin merakamkan penghargaan dan sekalung tahniah kepada SPR dan agensi-agensi lain yang terlibat khususnya Jabatan Peguam Negara, Jabatan Perangkaan Malaysia, Jabatan Ukur dan Pemetaan Malaysia, Setiausaha Kerajaan Negeri Sabah, Setiausaha Persekutuan Sabah, Jabatan Tanah dan Ukur Negeri Sabah, ketua-ketua jabatan dan agensi di negeri Sabah serta semua pihak yang telah menjalankan tanggungjawab dan amanah dengan penuh dedikasi dalam menyiapkan laporan ini untuk dibentangkan bagi kelulusan Dewan yang mulia ini.

Tuan Yang di-Pertua, saya mohon mencadangkan. *[Tepuk]*

Tuan Yang di-Pertua: Terima kasih, Yang Amat Berhormat Perdana Menteri. Seorang Menteri untuk menyokong.

Menteri di Jabatan Perdana Menteri [Datuk Liew Vui Keong]: Tuan Yang di-Pertua, saya mohon menyokong.

Tuan Yang di-Pertua: Ahli-ahli Yang Berhormat, masalah di hadapan Majlis adalah satu usul yang dicadangkan oleh Yang Amat Berhormat Perdana Menteri sekarang ini terbuka untuk dibahas.

Untuk makluman semua, saya telah menerima senarai pembahas-pembahas. Keseluruhannya 17 orang sahaja dan oleh itu saya ingin hadkan masa seperti berikut. Wakil Pakatan Harapan iaitu Yang Berhormat Semporna diberikan 20 minit, Ketua Pembangkang diwakili oleh Yang Berhormat Kinabatangan 20 minit, wakil PAS Yang Berhormat Pasir Puteh 15 minit, Ahli-ahli Yang Berhormat yang lain 10 minit. Lebih baik saya bacakan senarainya supaya semua orang tahu bila mereka harus hadir untuk membahas.

Pertama, Yang Berhormat Semporna, Yang Berhormat Kinabatangan, Yang Berhormat Pasir Puteh, Yang Berhormat Tuaran, Yang Berhormat Pensiangan, Yang Berhormat Kota Marudu, Yang Berhormat Beluran, Yang Berhormat Rantau Panjang, Yang Berhormat Tenom, Yang Berhormat Pendang, Yang Berhormat Kalabakan, Yang Berhormat Sandakan, Yang Berhormat Ranau, Yang Berhormat Beaufort, Yang Berhormat Papar, Yang Berhormat Libaran dan Yang Berhormat Petaling Jaya, itu sahaja.

Dato' Seri Dr. Shahidan bin Kassim [Arau]: BN tidak ada?

Tuan Yang di-Pertua: BN terima satu sahaja. Yang Berhormat Arau *last-lah* kalau begitu.

Dato' Seri Dr. Shahidan bin Kassim [Arau]: Saya *last*, saya *last*.

Tuan Yang di-Pertua: Terakhir Yang Berhormat Arau.

Datuk Dr. Jeffrey Kitingan [Keningau]: Saya ada menghantar.

Tuan Yang di-Pertua: Dipersilakan Yang Berhormat Semporna.

Datuk Dr. Jeffrey Kitingan [Keningau]: Tuan Yang di-Pertua, saya ada menghantar nama untuk dibahas. Dalam *list* tidak ada ya.

Datuk Dr. Jeffrey Kitingan [Keningau]: Minggu lalu lagi.

Tuan Yang di-Pertua: Akan saya masukkan. Ya, silakan.

12.49 tgh.

Datuk Seri Panglima Haji Mohd Shafie bin Haji Apdal [Semporna]:

Terima kasih Tuan Yang di-Pertua atas memberi ruang dan peluang kepada saya untuk membahaskan pindaan rang undang-undang dari segi perubahan persempadanan pilihan raya di peringkat negeri dan dibentangkan di Dewan yang mulia ini.

Dalam kesempatan ini, saya ingin mengucapkan jutaan terima kasih kepada Yang Amat Berhormat Tun, Perdana Menteri yang telah sudi membentangkan usul ini untuk membolehkan supaya persempadanan ini akan menjadi kenyataan.

■1250

Sesungguhnya, ini menjadi harapan rakyat Malaysia dari negeri Sabah yang telah lama menunggu untuk menjadikan supaya penambahan kerusi Dewan Undangan Negeri ini akan dapat direalisasikan. Ini kerana seperti yang telah disebutkan oleh Yang Amat Berhormat Perdana Menteri tadi menyatakan tentang ada... *[tidak jelas]*, ada perkara-perkara berhubung kait dengan keperluan.

Saya yakin, bahawa dengan penambahan kerusi ini, sudah pasti rakyat Malaysia di peringkat negeri Sabah amat menghargai usaha yang murni ini kepada Yang Amat Berhormat Perdana Menteri yang telah membawa usul ini untuk membolehkan rakyat Malaysia di peringkat negeri Sabah mendapat perkhidmatan sebaik mungkin. Ini kerana mereka akan mempunyai wakil yang saya yakin seperti yang disebutkan, keluasan tempat, perbezaan demografi di kawasan ini agak jauh. Ada di antara mereka terpaksa naik perahu dan kalau turun mengundi, mengambil masa yang berjam-jam. Sudah pasti dengan adanya penambahan ini akan memberi keberkesanan.

Pertama, saya hendak sebutkan di mana rentetan daripada usul yang telah dibawa ini sudah pun diluluskan. Dewan Undangan Negeri Sabah telah meluluskan pindaan undang-undang ke atas fasal 2 Perkara 14 Perlembagaan Negeri Sabah berhubung komposisi keanggotaan DUN daripada 60 kepada 73, tambahan 13 kerusi yang telah diwartakan untuk dikuatkuasakan pada 18 Ogos 2016. Malangnya perkara ini telah tidak dibawa ke Dewan yang mulia ini. Saya pun tidak tahu apa sebab-sebab dia tetapi saya yakin, ia sudah menjadi satu rang undang-undang di peringkat negeri Sabah.

Jadi penting bagi kita untuk merealisasikan bahawa apa yang telah diluluskan di peringkat Dewan Undangan Negeri Sabah perlu dibawa, untuk menjadikan ia kenyataan sebagai satu penambahan kerusi Dewan Undangan Negeri tidak membabitkan pindaan Perlembagaan iaitu oleh kerana kerusi Parlimen tidak langsung disentuh. Saya yakin, Suruhanjaya Pilihan Raya mengikut aturan peraturan telah pun mengambil tindakan yang sewajarnya mengikut urusan seperti pemakluman dan pewartaan notis kali pertama telah pun diberikan pada 2016. Pameran syor pertama telah pun dilakukan. Siasatan tempatan, pemakluman dan pewartaan notis telah pun dinyatakan. Pameran syor kali kedua, siasatan tempatan kali kedua telah pun dilakukan sebaik mungkin. Syarat-syarat ini mengikut aturan peraturan telah pun dipenuhi.

Maka dengan itu, saya mewakili bukan hanya rakyat Malaysia di peringkat negeri Sabah amat menghargai agar ini menjadi kenyataan untuk membolehkan supaya penambahan kerusi Dewan Undangan Negeri ini akan dapat kita realisasikan. Ada beberapa asas yang penting untuk kita nyatakan bahawa betapa pentingnya perlunya kerusi penambahan ini dapat dilakukan. Seperti yang

disebutkan oleh Yang Amat Berhormat Perdana Menteri tadi dalam pembentangan usulnya, Sabah merupakan sebuah negeri yang begitu luas, mempunyai penduduk 3.9 juta dan hanya mempunyai 60 kerusi manakala Sarawak yang mempunyai penduduk 2.17 juta, sudah pun memperoleh 62 kerusi.

Jadi maknanya, jauh tinggi walaupun kita tambah dengan 13, Sarawak sudah pun mempunyai 62 *seat* Dewan Undangan Negeri manakala Sabah hanya mempunyai 60. Kalau kita bandingkan negeri Perak dengan Johor, masing-masing mempunyai 59 kerusi dan juga 56 kerusi Dewan Undangan Negeri (DUN) manakala keluasan negeri Perak dan Johor jauh lebih kecil berbanding dengan kedua tempat, Kinabatangan mahupun Lahad Datu iaitu Kinabatangan lebih luas daripada negeri Pahang, manakala Lahad Datu merupakan jauh lebih luas daripada negeri Johor. Maka dengan itu, asas keluasan tempat merupakan salah satu pertimbangan Suruhanjaya Pilihan Raya untuk juga mengemukakan dan ini juga merupakan hasrat rakyat Malaysia di peringkat negeri Sabah untuk menambah kerusi ini.

Keduanya, walaupun tidak kepadatan pengundi di kawasan-kawasan ini tetapi tidak mudah bagi mereka untuk memastikan supaya mereka dapat menunaikan tanggungjawab selaku pengundi ataupun pemilih dalam setiap kali pilihan raya yang ada. Maka, penting bagi kita untuk memenuhi bahawa dengan adanya penambahan ini, sudah pasti akan dapat mempermudah pihak pengundi rakyat Malaysia menunaikan tanggungjawab mereka untuk menentukan siapa sebenarnya wakil mereka yang akan menentukan masa depan mereka.

Ini kerana sudah pasti jarak jauh contohnya dari Kinabatangan, contohnya dari Lahad Datu ataupun kawasan saya sendiri, kawasan Parlimen Semporna. Kita mempunyai lebih daripada 37 pulau. Kalau hendak mengundi dengan satu kawasan DUN, jarak jauhnya akan mengambil masa berjam-jam sampai kadang-kadang itu yang kita terpaksa bila mengira undi, jauh lebih lama berbanding dengan banyak kawasan DUN di Semenanjung. Dia menelan masa sehingga kadang-kadang sampai jam lima lebih, 5.30 petang untuk hendak putus tamat untuk masa mengundi kerana kita memberi ruang dan peluang kepada mereka datang daripada nun jauh pulau-pulau. Walaupun jumlahnya mungkin 500 pengundi yang ada ataupun 400 pengundi tetapi *by right* daripada segi Perlembagaan, *each individual* dengan izin, rakyat Malaysia harus mempunyai hak untuk mengundi, sudah mencapai usia yang ditetapkan dalam Perlembagaan.

Itu juga sudah pasti dengan adanya penambahan kerusi ini, kita akan mempunyai wakil rakyat yang akan dapat menunaikan tanggungjawab jauh lebih berkesan. Bukan hanya mereka boleh memberi tumpuan yang masanya lebih untuk membolehkan supaya membuat perhatian bukan hanya daripada prasarana, bahkan juga kebajikan kawasan-kawasan tertentu. Di samping itu, sudah pasti peruntukan kewangan yang diperlukan kalau mereka mempunyai wakil, suara lebih padat akan kedengaran di Dewan Undangan Negeri dan di tempat-tempat tertentu kerana mereka mempunyai wakil yang akan menyampaikan pelbagai rayuan dan juga kemudahan yang rakyat amat perlukan.

Di antara sebab juga iaitu daripada segi seperti yang saya sebutkan, mempermudah pentadbiran dan pengurusan. Dengan adanya penambahan kerusi ini, maka agak mudah. Bukan hanya daripada sudut membolehkan para pemilih ataupun pengundi turun untuk mengundi, bahkan juga Suruhanjaya Pilihan Raya akan mempunyai masa yang mencukupi kerana keluasan tempat ini lagi dkecilkan, maka membolehkan supaya pegawai-pegawai Suruhanjaya Pilihan Raya dan juga pihak pemerhati untuk mengurus tadbir proses pilihan raya yang akan dilangsungkan.

Apa yang berlaku pada pilihan raya yang telah lalu, hendak mengira undi di peringkat negeri Sabah ini sampai jam 3 pagi. Tidak tahu berapa jumlah juta pengundi yang ada dan ini yang membimbangkan kita. Mungkin oleh kerana jarak

jauh hendak bawa peti undi ke tempat pusat pengundian yang ada perlu disahkan, maka jarak jauh ini adalah satu perhitungan yang agak penting bagi Suruhanjaya Pilihan Raya membawa bukan hanya peti undi, bahkan juga keselamatan mereka. Dengan adanya penambahan kerusi ini, maka akan mempermudah bukan hanya pemilih atau pengundi dapat menunaikan tanggungjawab mereka, bahkan juga pihak pegawai-pegawai Suruhanjaya Pilihan Raya yang akan dapat menunaikan tanggungjawab. Ini akan mengurangkan bebanan kesulitan dan mungkin daripada segi keselamatan untuk memastikan mereka akan dapat menunaikannya.

Saya berharap dengan adanya pindaan Perlembagaan, penambahan kerusi Dewan Undangan Negeri pada kali ini akan dapat menyempurnakan lagi tanggungjawab yang diamanahkan. Saya sedar dan tahu Sabah mempunyai keluasan yang begitu besar dan di samping itu, kewangan yang terbatas. Dengan ada tumpuan untuk membolehkan supaya tempat penambahan kerusi Dewan Undangan Kerusi ini, maka saya yakin *insya-Allah*, ini akan dapat membantu rakyat Malaysia yang mempunyai hak, rakyat Malaysia yang selama ini dahagakan perwakilan yang jauh lebih berkesan, rakyat Malaysia yang memerlukan supaya dapat menepati daripada segi menunaikan tanggungjawab mereka.

Kadang-kadang ada kes berlaku di sesetengah-sesetengah tempat, bila sampai hendak mengundi itu, sudah waktu dia tamat dan ini berlaku bukan hanya di kawasan saya tetapi juga di tempat-tempat lain. Ini kerana jangka masa untuk sampai ke pusat mengundi, *the moment* dengan izin, *they arrive at the polling station, the officer said*, sudah tamat dah waktu dia. Mereka agak kecewa tetapi kita tahu dan faham bahawa itu peraturan dan undang-undang yang perlu dipenuhi. Itu yang saya yakin dengan adanya penambahan kerusi ini, ia akan dapat membantu kawasan-kawasan khususnya contohnya di Kinabatangan, di Lahad Datu, di Kalabakan nun jauh yang terpencil dan banyak kawasan yang telah pun termasuk di pedalaman. Walaupun mungkin daripada segi jumlah pengundi tidaklah begitu besar tetapi daripada segi pengurusan pentadbiran menunaikan tanggungjawab dalam Perlembagaan ini akan dapat dipenuhi dengan baik.

Saya yakin pihak SPR sudah pun memperincikan bukan hanya daripada segi jumlah pengundi minimum, saya yakin iaitu kurang daripada 7,000, tidak diberi kurang daripada 7,000 jumlah pengundi yang ada. Sebahagian besar bila saya melihat daripada susun atur yang ada, bahkan saya dapati bahawa DUN-DUN dan jumlah pengundinya hampir serata. Ada di antara mereka mempunyai 13,000 pengundi, 14,000 pengundi dan yang sekecilnya 7,000 lebih, hampir 8,000.

Tuan Yang di-Pertua, oleh kerana masa tidak mengizinkan, saya sedar dan tahu bahawa penting bagi kita untuk menyuarakan dan saya merayu di Dewan yang mulia ini supaya Ahli-ahli Dewan Rakyat tidak mengira batasan politik yang ada, sama ada pihak pembangkang, pihak kerajaan. Untuk rakyat Malaysia di peringkat negeri Sabah, saya sungguh merayu supaya kita dapat tunaikan tanggungjawab untuk membolehkan rakyat yang dahagakan perwakilan, wakil Dewan Undangan Negeri yang jauh lebih berkesan di kawasan yang begitu luas, jauh besar daripada Bera, jauh besar daripada Selangor. Saya yakin ini akan dapat membantu rakyat kita di peringkat akar umbi khususnya di peringkat luar bandar.

Jadi dengan usul ini, Tuan Yang di-Pertua Dewan Rakyat, saya ingin mohon menyokong sepenuhnya agar usul ini dapat diluluskan. Sekian, terima kasih banyak.
[Tepuk]

Tuan Yang di-Pertua: Terima kasih Yang Berhormat Semporna. Saya lupa untuk menyebut sebentar tadi iaitu Yang Amat Berhormat Perdana Menteri akan menjawab pada pukul 5 petang dan kita akan berbahas dalam lingkungan itu. Saya baca sekali lagi senarai pembahas, ada yang tertinggal.

Selepas Yang Berhormat Semporna, Yang Berhormat Kinabatangan, Yang Berhormat Pasir Puteh, Yang Berhormat Tuaran, Yang Berhormat Pensiangan,

Yang Berhormat Kota Marudu, Yang Berhormat Beluran, Yang Berhormat Keningau, Yang Berhormat Rantau Panjang, Yang Berhormat Tenom, Yang Berhormat Pendang, Yang Berhormat Tawau, Yang Berhormat Kalabakan, Yang Berhormat Sandakan, Yang Berhormat Ranau, Yang Berhormat Beaufort, Yang Berhormat Papar, Yang Berhormat Libaran, Yang Berhormat Petaling Jaya, Yang Berhormat Arau, Yang Berhormat Kudat. Itu sahaja.

Kita sambung semula pada pukul 2.30 petang.

[Mesyuarat dtempohkan pada pukul 1.02 petang]

[Mesyuarat disambung semula pada pukul 2.30 petang]

[Timbalan Yang di-Pertua (Dato' Mohd Rashid Hasnon) mempengerusikan mesyuarat]

Timbalan Yang di-Pertua [Dato' Mohd Rashid Hasnon]: Ahli-ahli Yang Berhormat, kita sambung perbahasan. Dijemput ahli Yang Berhormat Kinabatangan. Masa 20 minit.

2.32 ptg

Dato' Sri Bung Moktar bin Radin [Kinabatangan]: Terima kasih Tuan Yang di-Pertua. *Bismillahi Rahmani Rahim. Assalamualaikum warahmatullahi wabarakatuh.*

Tuan Yang di-Pertua, saya ingin turut berbahas dengan Usul Persempadanan Semula Bahagian-bahagian Pilihan Raya Persekutuan dan Negeri khususnya di negeri Sabah. Cadangan tambahan bagi 13 kerusi Dewan Undangan Negeri khususnya di Sabah, bagi saya, pindaan ini dan cadangan ini adalah amat signifikan bagi rakyat di Sabah khususnya. Pada pandangan saya, sudah tiba masanya perkara ini dikemukakan di Dewan yang mulia ini sebab Sabah telah mengguna pakai sistem 60 kerusi ini sejak tahun 2004 sehingga pada tahun ini. Bermakna 15 tahun tidak ada penambahan.

Jadi oleh kerana itu, kita melihat sudah tiba masanya rakyat Sabah, rakyat Malaysia di Sabah diberikan kesempatan untuk memberi perkhidmatan secara meluas kepada rakyat Malaysia di Sabah dengan penambahan kerusi Dewan Undangan Negeri 13 buah ini. Terima kasih kepada Perdana Menteri sebab telah mengetengahkan usul yang sebegini. Memang ia dinanti-nantikan oleh rakyat Sabah keseluruhannya.

Kalau kita lihat dari segi geografi di negeri Sabah, keluasan pilihan raya dia, Parlimen dia memang terlalu besar sehinggakan satu kawasan pilihan raya bukan sahaja mencakupi bersamaan dengan sebuah negeri tetapi lebih luas. Contohnya Kinabatangan, luasannya besar daripada negeri Pahang tetapi Parlimen satu, Dewan Undangan Negeri dua. Jadi dengan adanya penambahan ini, maka ianya akan membantu saya selaku wakil rakyat Parlimen pada masa akan datang sebab saya ada tiga orang ahli Dewan Undangan Negeri. Sama ada ianya daripada kerajaan kah, daripada parti manakah, yang penting dia ada wakil rakyat dan wakil rakyat itu boleh memberi perkhidmatan secara langsung kepada rakyat khususnya di Kinabatangan. Sebab, kalau tidak...

Datuk Haji Ahmad bin Haji Maslan [Pontian]: Boleh mencelah?

Dato' Sri Bung Moktar bin Radin [Kinabatangan]: Ya, sila.

Datuk Haji Ahmad bin Haji Maslan [Pontian]: Kita amat bersimpati kepada Yang Berhormat Kinabatangan. Jika Pahang tidak silap saya ada 14

Parlimen tapi beliau hanya satu Parlimen. Keluasan lebih besar daripada negeri Pahang. Saya difahamkan DUN sebelum ini di Kuamut, di Sukau dan ada tambahan baru DUN Lamag namanya.

Adakah Yang Berhormat Kinabatangan berpuas hati dengan segala apa yang dibuat oleh SPR selama ini ketika menjadi Ahli Parlimen Kinabatangan khususnya dari segi persiapan yang dibuat oleh SPR, dari segi pusat-pusat pengundian? Adakah dalam rang undang-undang ini dilibatkan kecekapan SPR untuk memperbaiki kecekapan SPR dalam mengendalikan proses pilihan raya untuk kawasan-kawasan yang seluas seperti Kinabatangan ini? Puas hati atau tidak, Yang Berhormat?

Dato' Sri Bung Moktar bin Radin [Kinabatangan]: Terima kasih Yang Berhormat Pontian. Kalau kira puas hati memang tidaklah dan bukan mudah untuk memuaskan hati semua pihak. Itu terlalu mustahil. Tetapi, selama ini sebetulnya SPR pun telah menjalankan tanggungjawab dengan berkesan. Walau bagaimanapun, mungkin ada terlepas pandang. Contohnya, penyediaan pusat pengundian yang tidak begitu selesa kepada pengundi-pengundi. Ini pun perlu diambil kira oleh SPR. Terima kasih Yang Berhormat Pontian mengingatkan saya.

Satu perkara lagi, dalam perubahan baharu ini, ada terdapat satu pusat pengundian iaitu satu kampung, Kampung Sri Ganda. Ianya dulu mengundi di Tundun Bohangin. Ini kawasan pulau ya. Pulau ini kalau naik bot laju daripada Sandakan lebih kurang empat jam. Bayangkan, bot laju pun empat jam. Tiba-tiba, pengundi lebih 100 ini, dekat 200 ini, dipindahkan ke Kampung Litang, Pusat Daerah Mengundi Litang. Ini kalau dipindah, akhirnya mungkin sama ada pengundi berkurangan atau pengundi langsung tidak dapat datang mengundi sebab jarak Sri Ganda dengan Litang ini lebih kurang dua jam naik bot. Kalau naik kapal mungkin empat jam. Kalau ombak besar, alamat tidak boleh sampai mengundi. Jadi ini saya minta SPR mengkaji semula. Jangan pindah pengundi Sri Ganda itu ke Kampung Litang tetapi dikembalikan semula ke Kampung Tundun Bohangin itu sendiri.

Dalam masa yang sama, SPR juga harus melihat iaitu penyediaan pusat pengundian itu iaitu harus memberi kemudahan, keselesaan kepada pengundi. Maklumlah di kampung-kampung ini waktu tamat mengundi jam 5 petang sebab lepas jam 5 petang, kawasan di kampung ini sudah gelap. Memang patut pun lah jam 5 petang. Cuma, mungkin diberi ruang lingkup seperti meluaskan, memperbanyakkan pusat peti-peti undi untuk memudahkan masyarakat mengundi. Lebih-lebih lagi, Tuan Yang di-Pertua, apabila kita telah luluskan akta 18 tahun mengundi dan didaftar secara automatik, bermakna akan lebih ramai pengundi pada masa-masa akan datang dan harus dilihat juga dari segi kemudahannya.

Demikian saya juga melihat iaitu SPR perlu mengkaji mungkin hari penamaan calon tidaklah perlu diadakan. Sebab, seperti saya katakan semalam, faktor kewangan perlu diambil kira, faktor unsur-unsur negatif berlaku. Sebab, di situlah pertembungannya penyokong kedua-dua pihak, ketiga-tiga pihak, mereka teriak menyuarakan sesuatu yang menimbulkan provokasi di kalangan masyarakat itu sendiri. Saya juga melihat penamaan calon ini cuma mungkin di Malaysia, di tempat lain tidak ada penamaan calon. Cukup memadai dia mendaftar dan sekiranya didapati dia layak, maka dia dibenarkan bertanding dan terus boleh berkempen dan mengundi. Tidak perlu lagi buang duit, buang masa, buang waktu.

■1440

SPR pun boleh menjimatkan tenaga, boleh menjimatkan kewangan dan calon-calon yang bertanding pun pemikiran mereka tidaklah begitu beban untuk membawa penyokong sebab ia punya *significant* penamaan calon ini mana-mana calon yang membawa penyokong sedikit digambarkan calon itu tidak ada pengikut, tidak ada penyokong. Jadi mungkin istilah seumpama ini boleh kita kurangkan

daripada berterusan sehingga boleh menyebabkan sesuatu masa penamaan calon, ketegangan di kalangan pengikut-pengikut kedua-dua parti.

Tuan Yang di-Pertua, saya kembali kepada soal pokok iaitu cadangan tambahan 13 kerusi ini. Memang kalau kita kaji dari segi perjalanan pilihan raya di negara kita, mungkin SPR kurang menelaah satu demi satu kawasan Parlimen ini. Ada Parlimen ia luas, tetapi pengundi kurang, contohnya di Sabah dan di Sarawak. Akan tetapi di kawasan ini ada penduduk cuma ia *scattered* ataupun bertempiran. Kadang-kadang saya sendiri tidak faham kenapa orang dulu-dulu memilih tinggal jauh di lautan sedangkan tidak ada kemudahan pun di sana.

Apabila kita ajak mereka berpindah, mereka tidak mahu berpindah dan ini menyebabkan kesulitan untuk kita memberi pembangunan kepada penduduk masyarakat yang berkenaan. Di Kinabatangan ini, di Silam contohnya sekarang dikenali sebagai Lahad Datu, di Semporna, di Ranau begitulah keadaannya. Ada tinggal di batas bukit, ada tinggal di lautan yang tidak ada penghuni, cuma lebih kurang 100 orang tetapi mereka pengundi juga. Jadi kena juga diberi perkhidmatan yang sama.

Satu lagi saya ingin cadangkan, selaras dengan slogan Malaysia baharu. Kalau boleh berilah wakil rakyat, sama ada dipihak kerajaan ataupun bukan, peruntukan yang sama rata, yang seimbang. Demikian juga dengan Ahli Dewan Undangan Negeri sebab apabila saja pembangkang sudah tidak ada peruntukan, jadi menyukarkan untuk wakil rakyat itu memberi servis yang lebih berkesan kepada rakyat di sana. Sedangkan rakyat di kawasan yang wakil mungkin daripada parti pemerintah itu kalah tetapi kita harus menghormati mereka yang menang. Mereka yang menang juga berhak untuk memberi perkhidmatan kepada rakyat masing-masing.

Tuan Yang di-Pertua.

Tuan Mohd Shahar bin Abdullah [Paya Besar]: Boleh kita bertanya sikit?

Dato' Sri Bung Moktar bin Radin [Kinabatangan]: Sila.

Timbalan Yang di-Pertua [Dato' Mohd Rashid Hasnon]: Silakan Yang Berhormat Paya Besar.

Tuan Mohd Shahar bin Abdullah [Paya Besar]: Terima kasih Tuan Yang di-Pertua. Yang Berhormat Kinabatangan saya hendak minta pandangan Yang Berhormat Kinabatangan berkaitan penghujahan penyamarataan wang peruntukan. Walaupun penambahan 13 kerusi ini berkait dengan keberkesanan wakil rakyat membuat perkhidmatan, adakah Yang Berhormat Kinabatangan bersetuju supaya pihak kerajaan melantik individu yang berperanan di tempat-tempat Parlimen yang mereka kalah kerana rakyat berhak menerima peruntukan yang sama walaupun ia hanya peruntukan RM100,00 kepada wakil rakyat pembangkang tetapi baki itu serahkanlah supaya bila rakyat bertemu dengan kita, kita serahkan kepada wakil pihak kerajaan di Parlimen yang pihak kerajaan kalah. Minta pandangan Yang Berhormat Kinabatangan.

Dato' Sri Bung Moktar bin Radin [Kinabatangan]: Ya, sebetulnya mengikut janji Manifesto Pakatan Harapan memang begitu iaitu memberi peruntukan yang seimbang kepada wakil-wakil rakyat sama ada di peringkat Parlimen mahupun di peringkat Dewan Undangan Negeri tetapi ternyata ia belum lagi berlaku.

Itu sebab kita mencuba menyarankan supaya perkara ini diimplementasikan. Jadi saya percaya Menteri di Jabatan Perdana Menteri juga mungkin boleh membawa perkara ini kepada Kabinet dan memaklumkan supaya manifesto itu dapat dilaksanakan dalam ke arah untuk memberi pembangunan yang seimbang di antara wilayah. Tidak perlu lagilah wakil kerajaan melantik mana-mana

individu untuk mewakili di kawasan-kawasan yang dia kalah. Oleh sebab ini akan bercanggah dengan manifesto yang sedia ada.

Jadi adalah lebih baik supaya pihak kerajaan memikirkan ke arah bagaimana mungkin direalisasikan inspirasi bersama ini. Kita ke arah menuju Malaysia Maju. Malaysia Maju 2020 ini tinggal tahun depan kalau dikira, tetapi adakah kita akan mencapai negara maju ini dengan penyelarasan yang tidak begitu meluas, dengan tidak begitu memberikan kita keyakinan apabila yang kita harapkan dilaksanakan oleh parti pemerintah, tidak dapat dilaksanakan.

Ini akan menimbulkan akhirnya ada beberapa wilayah yang diwakili oleh wakil rakyat daripada pembangkang, kawasan dia tidak akan dapat dibangunkan sampai bila-bila sebab tidak ada - kekangan daripada peruntukan. Ini harus dilihat oleh Suruhanjaya Pilihan Raya untuk dicadangkan kepada kerajaan dan Suruhanjaya Pilihan Raya ini harus bersikap lebih terbuka, lebih *transparent* ke arah untuk memberikan rakyat lebih keyakinan kepada Suruhanjaya Pilihan Raya untuk mengendalikan dan melaksanakan satu tanggungjawab yang paling besar.

Hal ini sebab merealisasikan suatu pilihan raya ini adalah satu inspirasi rakyat di mana lagi kita sekarang telah membuka ruang yang lebih luas kepada pengundi-pengundi muda, 18 tahun ke atas dibenarkan untuk mengundi, dibenarkan untuk bertanding. Ini merupakan satu cabaran yang baharu kepada kita semua termasuk SPR sebab bukan mudah sebetulnya. SPR perlu membuat beberapa kajian perubahan dan sebagainya untuk merealisasikan akta yang telah kita luluskan.

Saya percaya perkara ini bukan mudah tetapi mungkin dengan adanya komitmen yang tinggi, dengan adanya kepakaran yang sedia ada di kalangan pegawai-pegawai SPR itu di samping mungkin memberi ruang kepada mana-mana individu yang mempunyai kepakaran untuk sama-sama berbincang, sama-sama memikir ke arah mana perkara ini harus direalisasikan.

Timbalan Yang di-Pertua [Dato' Mohd Rashid Hasnon]: Saya lihat Yang Berhormat Keningau dulu.

Datuk Dr. Jeffrey Kitingan [Keningau]: Terima kasih, Yang Berhormat Keningau dulu.

Dato' Seri Dr. Shahidan bin Kassim [Arau]: *[Berucap tanpa menggunakan pembesar suara]* Yang Berhormat Keningau, kita orang baik.

Timbalan Yang di-Pertua [Dato' Mohd Rashid Hasnon]: Sila. Yang Berhormat Keningau berdiri dulu.

Dato' Seri Dr. Shahidan bin Kassim [Arau]: *[Berucap tanpa menggunakan pembesar suara]* Kita orang baik tahu.

Datuk Dr. Jeffrey Kitingan [Keningau]: Adakah Yang Berhormat Kinabatangan bersetuju bahawa agihan perwakilan Parlimen dan kerusi DUN di Sabah dan Sarawak terlalu jauh ketinggalan kalau dibandingkan dengan perwakilan Parlimen dan DUN di Semenanjung dan sebagai contoh Kinabatangan itu, satu negeri boleh, *[ketawa]* negeri yang besar, boleh masuk.

Jadi adakah Yang Berhormat bersetuju ada keperluannya untuk menyeimbangkan kerusi-kerusi ini sekali lagi bagi Sabah dan Sarawak supaya jurang itu tidak begitu terlalu jauh.

Dato' Sri Bung Moktar bin Radin [Kinabatangan]: Ya, sila Yang Berhormat Arau.

Timbalan Yang di-Pertua [Dato' Mohd Rashid Hasnon]: Sila Yang Berhormat Arau.

Dato' Seri Dr. Shahidan bin Kassim [Arau]: Yang Berhormat saya minta penjelasan. Saya percaya Yang Berhormat akan jawab sekejap lagi bahawa pertimbangan untuk persempadanan ini adalah didasarkan kepada penduduk.

Saya ucap tahniah sebab Sabah pengundinya 995,709 orang tetapi mempunyai DUN yang begitu besar. Kalau di sini kita penduduk ramai tetapi satu sahaja wakil rakyat. Saya hendak tanya pada Yang Berhormat, kerajaan telah mengharamkan parti komunis, tidak dibenarkan mendaftar, bertanding pilihan raya tidak boleh, tetapi apakah SPR akan menyiasat parti yang tidak menamakan nama komunis tetapi menggunakan, mungkin sosialis tetapi fahamannya lebih bercorak komunis. Apakah mereka itu boleh bertanding dalam pilihan raya ataupun tidak?

Dato' Sri Bung Moktar bin Radin [Kinabatangan]: Soalan Yang Berhormat Arau saya masuk dalam ucapan saya. Yang Berhormat Keningau memang sebetulnya saya merasakan bahawa memang tidak ada keseimbangan di antara Wilayah Sabah dan Sarawak dan juga Semenanjung dalam agihan kerusi khususnya Parlimen.

Oleh sebab itu mungkin di masa akan datang saya menyarankan kepada SPR untuk mengkaji pula kedudukan kerusi Parlimen di Sabah khususnya saya tidak berani membincang soal Sarawak sebab mereka juga ada pimpinan mereka, tetapi khusus untuk Sabah. Hal ini sebab mungkin kekangan dia, mungkin masalah kependudukan iaitu pengundi itu berkurang jika dibandingkan dengan Semenanjung sebab di Semenanjung ini pengundi terlalu padat.

Akan tetapi memadailah mungkin kalau boleh ditambah lagi kerusi-kerusi Parlimen di Sabah. Bukan tujuan kita semata-mata untuk memperbanyakkan tetapi untuk mengurangkan bebal yang dipikul oleh wakil-wakil rakyat khususnya Parlimen untuk memberi perkhidmatan kepada pengundi-pengundi rakyat Malaysia di Sabah.

■1450

Ini sebab ia selaras dengan manifestasi MA63 iaitu keseimbangan khususnya untuk kerusi-kerusi Parlimen. Di Dewan Undangan Negeri kita sudah tambah 13, mungkin ini memadai. Akan tetapi bagi Parlimen, terdapat beberapa kawasan yang terluas ini mungkin boleh ditambah kerusi-kerusi Parlimen lagi. Jadi dengan ini, Sabah akan sama-sama berjalan dengan negeri-negeri lain di Semenanjung. Walaupun kita terlambat tetapi orang kata *late is better than never*. Kalau tidak dibuat, sudah tentu tidak akan ada penambahan. Akan tetapi kalau dibuat walaupun ia lambat, ia sudah pasti akan dapat memberi ruang lingkup yang luas kepada rakyat keseluruhannya, rakyat Malaysia di Sabah untuk membangun bersama-sama sebab kita ke arah untuk menuju negara maju. Maka, kita harus bangunkan wilayah itu secara saksama. Saksama ini bermakna seimbang. Kalau tidak seimbang sedangkan dalam pelan kita, dalam perancangan MA63 itu sendiri tercatat bahawa Sabah dan Sarawak seharusnya tidak ketinggalan jauh dalam agihan kerusi Parlimen ini khususnya. Akan tetapi sekarang ini masih juga Sabah 25, Sarawak 31.

Dato' Seri Dr. Shahidan bin Kassim [Arau]: Penjelasan Yang Berhormat, sedikit sahaja.

Datuk Seri Haji Ahmad bin Haji Maslan [Pontian]: Pontian dulu. Sarawak misalnya Yang Berhormat Kinabatangan, seluas Semenanjung. Semenanjung ada 165 kerusi Parlimen, Sarawak yang hampir sama luas dengan Semenanjung cuma ada 31 kawasan Parlimen. Jadi, nampak tidak keseimbangan itu. Saya ingin bertanya kepada Yang Berhormat Kinabatangan, oleh kerana keluasan kawasan-kawasan seperti Kinabatangan yang sama besar dengan Pahang ini, setujukah jika SPR menyediakan peruntukan pengangkutan untuk kawasan-kawasan luar bandar yang begini jauh ketika hari mengundi supaya parti-parti tidak keluar lagi

peruntukan, hanya SPR yang mengeluarkan dengan syarat tempat yang besar dan jauh. Setuju atau tidak?

Timbalan Yang di-Pertua [Dato' Mohd Rashid Hasnon]: Sila, tinggal 20 saat lagi.

Dato' Seri Dr. Shahidan bin Kassim [Arau]: Saya cuma tadi, yang awal tadi. Kita kelmarin, kita bagi satu rekod yang luar biasa. Kita bagi 211, sepatutnya 212 sebab kawan saya dia datang terlambat sikit. Dia dah datang awal tetapi *traffic jammed*, kelmarin terlampau *jammed* di Parlimen. Kita telah bagi sokongan yang padu kepada kerajaan. Hari ini sepatutnya cuma 112 kerusi sahaja, tetapi saya percaya kita akan dapat lebih banyak, kita semua akan menyokong. Akan tetapi, apakah balasan balik kerajaan kepada kita? Pertama, dengan tindakan bebal, tidak mahu tarik balik perkataan '*perampok*'. Hari ini maki-maki lagi kita. Apakah itu balasannya? Boleh tak balasan yang baik diberi dalam bentuk sama ratakan peruntukan? Tuan Yang di-Pertua pun dapat, kami tidak dapat. Wajarkah kami dianaktirikan begini? Ini kerajaan baharu tetapi nampaknya penganaktirian telah dibuat dengan begitu dahsyat.

Timbalan Yang di-Pertua [Dato' Mohd Rashid Hasnon]: Terima kasih Yang Berhormat Arau. Silakan Yang Berhormat Kinabatangan.

Tuan Noor Amin bin Ahmad [Kangar]: Yang Berhormat Arau, setuju ya sama rata ya?

Dato' Sri Bung Moktar bin Radin [Kinabatangan]: Saya sama rata ini, dari tadi saya sudah hujah. Memang saya minta kalau boleh sama rata. Berhubung dengan peruntukan pilihan raya khususnya di luar bandar, saya memang bersetuju sebab pengangkutan ini amat penting. Di kawasan luar bandar ini, tanpa kos pengangkutan yang tinggi, pengundi tidak akan keluar mengundi. Kalau boleh SPR fikir, timbang-timbang khususnya di Parlimen Kinabatangan, jadi memudahkan. Siapa sahaja calon bertanding, bermakna mereka sudah di situ. Jadi kalau ini boleh difikirkan oleh SPR, lebih baik.

Tuan Yang di-Pertua, masa sudah tidak ada. Saya dengan ini menyokong usul ini. Terima kasih.

Timbalan Yang di-Pertua [Dato' Mohd Rashid Hasnon]: Terima kasih Yang Berhormat Kinabatangan. Seterusnya saya jemput Yang Berhormat Pasir Puteh, tetapi tidak ada. saya jemput seterusnya Yang Berhormat Tuaran.

Tuan Haji Awang bin Hashim [Pendang]: Yang Berhormat Pasir Puteh ganti dengan Yang Berhormat Pendang.

Timbalan Yang di-Pertua [Dato' Mohd Rashid Hasnon]: Saya bagi kepada Yang Berhormat Tuaran dahulu, 15 minit.

2.54 ptg.

Datuk Seri Panglima Wilfred Madius Tangau [Tuaran]: Terima kasih Tuan Yang di-Pertua kerana memberi peluang kepada saya untuk turut serta membahaskan usul Perintah Perlembagaan Persekutuan (Persempadanan Bahagian-bahagian Pilihan Raya) (Negeri Sabah) 2019 yang telah dibentangkan oleh Yang Amat Berhormat Langkawi, Perdana Menteri pada pagi tadi iaitu untuk menambah komposisi anggota Dewan Undangan Negeri Sabah daripada 60 kerusi kepada 73 kerusi.

Tuan Yang di-Pertua, seperti mana yang telah dibentangkan bahawa penambahan kerusi ini sudah pun telah diluluskan oleh Dewan Undangan Negeri Sabah pada 18 Ogos 2016 dan telah mengambil begitu banyak masa, 2016 dan pada hari ini 2019, sudah hampir tiga tahun baru ia dibentangkan di sini.

Persoalannya di sini, kenapa telah mengambil masa yang begitu lama? Oleh sebab ini sudah diluluskan pindaan dalam Perlembagaan Negeri Sabah. Malah dalam PRU Ke-14 yang lalu, terdapat kekeliruan sama ada kerusi yang digunakan itu adalah 60 ataupun 73. Akan tetapi pada hakikatnya, ia memang tidak boleh digunakan kerana ia perlu dipinda, Perlembagaan Persekutuan perlu dipinda, perlu *endorsement* daripada Parlimen. Jadi, ia tetap kepada 60 kerusi dalam pilihan raya yang lalu.

Tuan Yang di-Pertua, memang kita menyokong penambahan kerusi ini. Sebanyak 13 kerusi yang telah diluluskan ini kita memang perlu, malah penambahan kerusi ini *it's a long overdue*. Tuan Yang di-Pertua, kalau kita lihat bilangan kerusi pada tahun 1963, bilangan kerusi bagi Dewan Undangan Negeri Sabah adalah 32 kerusi. Sejak daripada itu, ditambah sehingga 60 kerusi pada hari ini. Kita berharap dengan kelulusan nanti 13 buah kerusi ini, kita berharap bilangan kerusi Parlimen di negeri Sabah juga dapat ditambah selepas ini. Kita juga minta supaya kelewatan tiga tahun itu jangan diambil sebagai satu alasan nanti apabila tiba kajian semula lapan tahun itu dalam kajian semula untuk penambahan ataupun kerusi Parlimen bagi negeri Sabah.

Tuan Yang di-Pertua, apa yang saya ingin bahaskan dalam Dewan ini berkenaan dengan penambahan kerusi bagi negeri Sabah ini adalah tentang kedudukan bilangan kerusi Parlimen di negeri Sabah, penambahan sejak tahun 1963 sehingga pada hari ini berbanding dengan apa yang telah ditambah untuk Semenanjung Malaysia. Seperti mana yang telah diperakui, dinyatakan oleh Ahli Parlimen Langkawi dan telah diumumkan negeri Sabah juga bahawa semasa pembentukan negeri Sabah, jaminan oleh kepimpinan pada ketika itu bahawa Sabah dan Sarawak itu adalah *equal partners*. *Equal partners* ini dapat dipertahankan apabila adanya keseimbangan bilangan kerusi Parlimen di antara Sabah, Sarawak dan Semenanjung iaitu apabila ada satu rang undang-undang ataupun pindaan dalam Perlembagaan Persekutuan, tidak boleh diluluskan tanpa sokongan Ahli-ahli Parlimen daripada Sabah dan Sarawak.

Akan tetapi setelah sekian lama dan kalau kita lihat bilangan kerusi pada hari ini, jumlah kerusi daripada Sabah dan Sarawak 31 campur 25, hanya 56 berbanding dengan 161 di Semenanjung, dengan lain perkataan, Ahli-ahli Parlimen daripada Semenanjung sahaja pun boleh meminda ataupun boleh meluluskan mana undang-undang yang ada kaitan dengan Sabah dan Sarawak. Oleh sebab itu apa yang kita ingin nyatakan di sini ialah untuk mengembalikan. Bila kita menyatakan bahawa status *equal partners* Sabah dan Sarawak itu dikembalikan, maka hendaklah jumlah bilangan kerusi Parlimen untuk Sabah dan Sarawak itu dapat ditingkatkan.

Kalau kita lihat dari segi peratusannya, pada tahun 1963 bilangan kerusi di luar Semenanjung pada ketika itu adalah 53 peratus. Apabila 1965 iaitu pada ketika Singapura dikeluarkan daripada Malaysia, bilangan kerusi di luar Semenanjung adalah 35 kerusi dan pada hari ini sudah jatuh kepada hanya 31 kerusi. Apa yang kita inginkan ialah kita mengembalikan kepada yang asal iaitu dengan kedudukan di mana kedudukan bilangan kerusi Parlimen di luar Semenanjung itu hendaklah kita pertahankan pada kadar 53 peratus. Ini sebab pada ketika itu apabila Singapura dikeluarkan daripada Malaysia, Singapura pada ketika itu ada 15 kerusi Parlimen. Bukan pula 15 kerusi itu diagihkan kepada Sabah dan Sarawak, tetapi ditambah pula pada tahun 1965, diambil dan dimasukkan ke Semenanjung.

■1500

Oleh sebab itu, selepas tahun 1965 bilangan kerusi di Semenanjung bertambah daripada 104 buah kerusi kepada 114 buah kerusi. Penambahan kerusi Parlimen bagi Sabah bermula dengan 16 pada tahun 1963 dan hari ini hanya 25 buah kerusi, begitu sedikit. Sedangkan kalau kita lihat seperti mana yang telah saya bahaskan kelmarin, saya nyatakan kadar pertumbuhan penduduk negeri Sabah

adalah sangat-sangat luar biasa iaitu sebanyak 417 peratus dari segi kadar pertumbuhan penduduk Sabah, agak luar biasa tetapi penambahan kerusi Parlimen tidak luar biasa.

Oleh sebab itulah dalam hal penambahan kerusi ini apabila nanti kerusi-kerusi baharu Dewan Undangan Negeri ini diluluskan, kita mintalah supaya ia dapat disusuli dengan perwujudan kerusi-kerusi Parlimen yang baharu. Janganlah nanti digunakan alasan hal-hal peruntukan seperti mana yang dinyatakan dalam Perlembagaan iaitu hendaklah mengambil lapan tahun lagi untuk mengkaji semula dan sebagainya.

Tuan Yang di-Pertua, seperti mana yang telah diujahkan oleh rakan-rakan tadi dan juga daripada Yang Berhormat Kinabatangan dan sebagainya, soal keluasan itu sangat-sangat penting, walaupun ada yang menyatakan bahawa soal penduduk itu penting. Bagi Sabah pada pendapat saya, kita telah memenuhi kedua-dua kriteria, dari segi keluasannya dan saya sentiasa menyatakan di Dewan yang mulia ini bahawa Sabah dan Sarawak itu kalau di campur tanahnya kita ini 60 peratus daripada tanah Malaysia. Oleh sebab itu, saya sentiasa menyatakan bahawa Sabah dan Sarawak *is a main land of Malaysia*, kita tanah besar Malaysia. Semenanjung hanya lebih kurang 39 peratus sahaja daripada tanah Malaysia.

Itu dari segi tanahnya dan dari segi kadar pertumbuhan penduduk seperti mana yang saya nyatakan semalam, kita juga yang tertinggi. Jadi sebab itulah yang perlu dilihat, perlu dikaji sebab dari segi pembangunan negeri Sabah, kadar pertumbuhan ekonomi, dari segi kadar kemiskinan dan sebagainya yang sudah sering balik-balik dinyatakan di Dewan ini, memang Sabah ini jauh ke terbelakang berbanding dengan negeri-negeri di Semenanjung. Oleh sebab itulah, inilah pertimbangan-pertimbangan yang harus diambil kira.

Tuan Yang di-Pertua, satu lagi ialah barangkali di masa yang lalu, ada juga yang mempersoalkan bahawa kriteria-kriteria yang telah digunakan untuk *delineate* kawasan-kawasan yang baharu ini perlu dikaji semula, sebab ada kawasan-kawasan yang kecil, terlalu kecil hanya kerana pada masa yang lalu diambil faktor-faktor kaum dalam membentuk satu-satu Dewan Undangan Negeri, terlalu kecil. Sedangkan ada kawasan-kawasan yang besar dan saya ambil contoh di sini ada kawasan baharu Bandau. Kawasan Bandau kecil dan kawasan yang ada sekarang Tandek besar, membesar dan ini harus diambil kira supaya bukan sahaja hal-hal kaum yang diambil kira tetapi hal-hal pembangunan. Di dalam era pada hari ini, kerajaan yang baharu ini, hendaklah dikira *people centric* dan bukan kaum *centric*.

Ini yang dipersoalkan sebab Tuan Yang di-Pertua jika sekiranya kita ini sebuah masyarakat yang majmuk, berbilang kaum, berbilang agama dan sebagainya, hanya apabila pengundi-pengundi kita itu terdiri daripada pelbagai kaum, Ahli-ahli Parlimen itu, wakil-wakil rakyatnya itu akan dapat mengambil kira kepentingan semua kaum. Sebaliknya jika sekiranya satu-satu kawasan itu telah dibuat sedemikian rupa hanya untuk satu kaum *tendency*-nya, kecenderungannya ialah Ahli Parlimen itu, wakil rakyat itu akan menumpukan isu-isu dan sebagainya yang ada kaitan dengan hanya satu kaum.

Oleh sebab itu, dalam pembentukan kawasan-kawasan yang baharu itu, hal-hal mempertahankan berbilang kaum dari segi pembentukan kawasan-kawasan itu sangatlah penting. Ini juga Tuan Yang di-Pertua penting bagi kita untuk membentuk sebuah bangsa Malaysia yang bersatu padu, sebuah bangsa Malaysia yang benar-benar melihat keseluruhan kaum dan bukannya tertumpu kepada satu-satu kaum.

Satu lagi perkara ialah berkenaan dengan kepentingan, kriteria-kriteria yang telah ditentukan dalam panduan-panduan dalam Perlembagaan Persekutuan itu sendiri iaitu hal-hal pentadbiran. Pusat-pusat pentadbiran ada, kawasan-kawasan Dewan Undangan Negeri dan Parlimen tertentu di negeri Sabah yang telah dibentuk

sehinggakan tidak adapun pusat pentadbiran, tidak adapun pekan. Hanya kerana membentuk, mewujudkan satu-satu kawasan Dewan Undangan Negeri untuk kaum tertentu sehingga begitu sekali. Saya boleh bagi contoh, banyak contoh saya boleh buat. Ini juga memberi kesulitan kepada wakil-wakil rakyat dan juga rakyat untuk mendapatkan perkhidmatan daripada wakil rakyat.

Kadang-kadang pusat khidmat terletak di kawasan Dewan Undangan Negeri yang lain sebab di tempat dia tidak adapun pekan, sehinggakan begitu sekali. Begitulah di masa-masa yang lalu ini telah menggalakkan politik-politik perkauman, politik-politik yang menggalakkan sentimen perkauman dan sungguh tidak sihat dalam pembinaan sebuah negara Malaysia yang bersatu padu, di dalam usaha kita untuk membina sebuah bangsa Malaysia yang bersatu padu dan sebagainya.

Jadi Tuan Yang di-Pertua, Tuaran memang menyokong pindaan ini, tetapi dalam masa akan datang, dari segi pembentukan, perwujudan kawasan-kawasan yang baharu, kriteria-kriteria yang seperti mana yang tertera dalam Perlembagaan hendaklah digunakan dan dielakkan daripada apa yang telah dibuat di masa yang lalu iaitu *gerrymandering*. Inilah yang telah dibuat pada masa-masa yang lalu yang lamalah, yang mana 13 buah kerusi ini ada juga tuduhan-tuduhan pihak tertentu yang saya dapat tetapi apa pun Tuan Yang di-Pertua ini sudah diterima oleh Dewan Undangan Negeri Sabah. Kita harus sokong dan kita berharap seperti mana yang saya nyatakan tadi agar ia dapat disusuli dengan perwujudan kawasan-kawasan Parlimen yang baharu. Sebagai memenuhi keperluan tuntutan kita untuk mewujudkan kedudukan Sabah sebagai *equal partners*, di mana jumlah dan bilangan kerusi Parlimen Sabah dan juga Sarawak itu hendaklah setaraf dengan Semenanjung seperti mana kedudukan pada ketika Malaysia ini dibentuk pada tahun 1963. Itu sahaja, saya mohon menyokong. Terima kasih.

Timbalan Yang di-Pertua [Dato' Mohd Rashid Hasnon]: Terima kasih Yang Berhormat Tuaran. Sekarang saya menjemput Yang Berhormat Pasir Puteh yang menggantikan Yang Berhormat Pendang, 10 minit kemudian diikuti oleh Yang Berhormat Pensiangan.

3.08 ptg.

Tuan Haji Awang bin Hashim [Pendang]: Terima kasih Tuan Yang di-Pertua kerana memberi peluang kepada saya untuk membahaskan isu persempadanan semula berkenaan dengan negeri Sabah ini.

Kita sudah maklum bahawa sempadan negeri Sabah ini adalah satu negeri yang sangat besar garisannya berasaskan satu garisan yang merujuk kepada pemisah kuasa pentadbiran dan pemetaan serta boleh berubah. Hari ini kita dibekalkan dengan peta yang sangat besar. *[Sambil menunjukkan peta]* Ya lah memang sudah diluluskan dalam Dewan Undangan Negeri di Sabah, cadangan ini, usul ini cuma kita perlu meluluskan di Dewan Parlimen ini bagi dilaksanakan di peringkat negeri Sabah. Jadi dengan kesempatan ini saya mengambil kesempatan daripada Pendang untuk menyokong usul yang telah dibawa pada hari ini oleh Yang Amat Berhormat Perdana Menteri, saya menyokong.

Akan tetapi, walau bagaimanapun kita melihat satu usul yang kita rasa boleh lagi kita bahaskan ataupun kita bangkitkan kerana kita dibekalkan dengan peta pada hari ini, petanya sangat besar. Saya hendak bangkitkan berkenaan dengan satu kawasan yang sangat besar iaitu Kinabatangan yang mempunyai pengundi lebih kurang 18,000 orang, dibandingkan dengan Papar yang kecil, tetapi mempunyai pengundi yang agak besar, lebih kurang 37,000 orang pengundi yang ada di Papar ini. Ini kita boleh katakan satu *gerrymandering* yang telah dibuat untuk kita menyokong.

■1510

Akan tetapi, walau bagaimanapun, ini pandangan peribadi saya berkenaan dengan satu usul yang telah dibentangkan oleh Yang Amat Berhormat Perdana Menteri yang saya buat kesimpulan bahawa, ini satu *gerrymandering* yang telah dilakukan.

Ini juga merupakan tanggungjawab kepada SPR untuk melihat balik. Kita tengok Yang Berhormat Kinabatangan ini, kalau kita meneliti secara terperinci boleh dijadikan satu ataupun dua parlimen walaupun ia kecil, tetapi keluasannya sangat luas melebihi sebuah negeri Johor. Jadi, ini memberikan satu tanggungjawab yang berat kepada mereka yang dipilih sebagai Ahli Parlimen atau juga sebagai DUN dengan keluasan 8,000 kaki per segi— besar untuk sebuah kawasan Parlimen.

Jadi, saya hendak melihat kepada persempadanan ini yang melibatkan faktor-faktor seperti pengundi atau pemilih. Kedua, pola penempatan, kepadatan penduduk, komposisi penduduk serta bentuk muka bumi yang diambil kira bagi membahagikan mana-mana unit kajian semula kepada bahagian-bahagian pilihan raya ini. Melihat kepada faktor-faktor ini, saya rasa perlu ada persempadanan dan kajian terhadap persempadanan semula ini.

Jadi, kita perlu melihat walaupun kita bersetuju untuk menyokong. Akan tetapi, kita kena melihat kesan kepada mereka yang menjadi Ahli Parlimen atau ADUN. Kalau kata ADUN pun sudah boleh sembahyang jamak, jadi teruklah mereka yang dipilih itu hendak *[Disampuk]*

Tuan Jonathan bin Yasin [Ranau]: Yang Berhormat Pendang boleh minta?

Tuan Haji Awang bin Hashim [Pendang]: Silakan.

Tuan Jonathan bin Yasin [Ranau]: Saya sangat tertarik dengan hujah Yang Berhormat Pendang bahawa terdapat seperti *gerrymandering* di dalam pembahagian kawasan pengundian dengan membandingkan kawasan Kinabatangan dengan Papar, sebentar tadi. Soalan saya ialah adakah Yang Berhormat Pendang tahu bahawa cadangan yang dikemukakan ini sebenarnya dilakukan pada zaman Barisan Nasional dan diterima pakai di Dewan Undangan Negeri semasa Yang Berhormat Ketua Menteri, Musa Aman tetapi kemudiannya tidak diangkat ke Parlimen semasa masih pada Yang Amat Berhormat Perdana Menteri yang lalu?

Jadi, kalau sekiranya Yang Berhormat Pendang mengatakan bahawa *gerrymandering* dilakukan, adakah Yang Berhormat Pendang mengaku bahawa itu adalah perbuatan Barisan Nasional sendiri, *gerrymandering* pada masa yang lalu?

Tuan Haji Awang bin Hashim [Pendang]: Okey, terima kasih Yang Berhormat Ranau kerana mengambil masa saya sedikit. Tuan Yang di-Pertua, kena tambahlah. SPR yang sama. SPR yang sama. Ahli politik hanya akan yakni eksekutif akan bersetuju dengan sedikit pindaan yang dicadangkan oleh SPR. Cuma, pengerusi sekarang ini yang berlainan. Jadi, kena rujuk kepada SPR *lah*, adakah ini satu *gerrymandering* yang telah disusun oleh SPR ataupun memang terpaksa begitu? Jadi rujuk SPR. Okey, Yang Berhormat Ranau?

Timbalan Yang di-Pertua [Dato' Mohd Rashid Hasnon]: Teruskan Yang Berhormat Pendang.

Tuan Haji Awang bin Hashim [Pendang]: Okey, baik. Jadi, ada lagi soalan? Ada soalan, saya hendak bagi. Di samping kita melihat kepada cadangan persempadanan semula yang dibuat oleh Yang Amat Berhormat Perdana Menteri pagi tadi, kita melihat perhatian tentang wajarnya semula pemilih diberikan peluang yang semunasabahnya bagi memudahkan untuk mereka pergi mengundi. Saya sebut tadi, Kinabatangan sangat besar. Jadi, kena fikir juga macam mana mereka

ini hendak keluar mengundi? Ini kerja SPR. Oleh sebab itu saya katakan, *gerrymandering* ini datang daripada SPR, pegawai-pegawai di situ.

Mereka ini juga yang bertugas, cuma pengerusi sahaja yang bertukar, yang lain semua pegawai SPR masih lagi sama. Macam juga pegawai-pegawai di mana-mana kementerian, Kementerian Kewangan dan sebagainya. Orang yang sama. Yang Berhormat Menteri sahaja yang bertukar. Saya rasa perlu untuk kita membuat penelitian terhadap kes ini, memandangkan melihat kepada faktor geografi. Di negeri Sabah, saya rasa memang perlu untuk kajian persempadanan semula ini. Walaupun, kita setuju untuk menyokong, tetapi kajian perlu dibuat lagi. Ini kerana kita tengok satu tanggungjawab yang berat sama ada kepada SPR itu sendiri, kepada wakil rakyat itu sendiri dan juga kepada kerajaan negeri yang hendak membantu rakyat di kawasan yang memilih mereka menjadi kerajaan negeri.

Saya kira... [Disampuk]

Tuan Shaharizukirnain bin Abd Kadir [Setiu]: Yang Berhormat Pendang? Minta pencerahan sikit?

Tuan Haji Awang bin Hashim [Pendang]: Siapa itu?

Tuan Shaharizukirnain bin Abd Kadir [Setiu]: Setiu.

Tuan Haji Awang bin Hashim [Pendang]: Beritahu nama. Cepat.

Tuan Shaharizukirnain bin Abd Kadir [Setiu]: Adakah Yang Berhormat Pendang kalau saya cadangkan supaya urusan pengangkutan pengundi ke tempat mengundi ini dibiayai sepenuhnya oleh SPR, bukan lagi di bawah parti politik?

Tuan Haji Awang bin Hashim [Pendang]: Oleh sebab itu saya katakan tadi, setiap satu usul ataupun cadangan yang dibuat ia akan melibatkan semua sektor sosial termasuklah kos. Jadi, kalau kawasan Kinabatangan yang begitu besar, tentulah akan melibatkan kos yang sangat besar untuk menyewa helikopter dan sebagainya ataupun pengangkutan darat, laut atau sungai yang makan masa berhari-hari baru hendak sampai ke tempat ini.

Ini juga faktor yang harus difikirkan kepada mereka yang merancang untuk membuat persempadanan semula ini. Ini akan melibatkan duit negara, duit rakyat apabila berlaku penambahan kerusi yang besar. Kita tengok di Sabah daripada 60 kerusi ke 73 kerusi. Maknanya, 13 kerusi DUN telah bertambah. Akan tetapi, itu telah dibuat. Jadi kita tengok di sini, tentulah kita lihat kepada kos yang sangat besar kerana berlakunya penambahan.

Ya, ada masalah apa Yang Berhormat Kalabakan? Boleh. Saya akan beri. Sila Yang Berhormat Johor Bahru.

Tuan Haji Akmal Nasrullah bin Mohd Nasir [Johor Bahru]: Terima kasih, Yang Berhormat Pendang. Terima kasih, Tuan Yang di-Pertua. Cuma, tadi Yang Berhormat Pendang ada menyebutkan soal *gerrymandering*. Pada mulanya, dicadangkan sebab pengundi di Kalabakan tidak ramai. Minta maaf Yang Berhormat Kinabatangan yang mana sekitar 18,000 dan dicadangkan untuk pecahkan lagi. Jadi, berapa ramai pengundi yang tinggal?

Kedua, juga tadi Yang Berhormat Pendang ada sebut *gerrymandering* berlaku dalam keadaan oleh kakitangan yang sama. Jadi, adakah Yang Berhormat Pendang menyalahkan kakitangan SPR?

Tuan Haji Awang bin Hashim [Pendang]: Okey, terima kasih Yang Berhormat Johor Bahru. Kalau sudah kata ini *gerrymandering*. Sebelah sana sekarang sudah menjadi kerajaan, batalkan cadangan yang dibuat oleh kerajaan terdahulu buat cadangan semula yang lebih baik. Jadi, tidak timbullah *gerrymandering*. Akan tetapi, kenapa sambung yang ini? Itu persoalan dia. Sudah

tahu *gerrymandering* batalkan. Kamu kerajaan sekarang. Sila, Yang Berhormat Kalabakan.

Tuan Ma'mun bin Sulaiman [Kalabakan]: Boleh saya mencelah?

Tuan Haji Awang bin Hashim [Pendang]: Tidak habislah saya kalau macam ini.

Tuan Ma'mun bin Sulaiman [Kalabakan]: Ya, saya mahu tanya Yang Berhormat Pendang pernah pergi ke Sabah atau tidak?

Tuan Haji Awang bin Hashim [Pendang]: Kerap. Sebahagian daripada Sabah adalah negeri saya juga. Nama saya pun "*Awang*".

Timbalan Yang di-Pertua [Dato' Mohd Rashid Hasnon]: Sila Yang Berhormat Pendang, ini tinggal satu minit setengah lagi.

Tuan Haji Awang bin Hashim [Pendang]: Betul tidak?

Datuk Ugak anak Kumbong [Hulu Rajang]: Yang Berhormat Pendang? Hulu Rajang Yang Berhormat Pendang.

Tuan Haji Awang bin Hashim [Pendang]: Kacau banyak sangat.

Datuk Ugak anak Kumbong [Hulu Rajang]: Tadi, Yang Berhormat Pendang katakan, Kinabatangan lebih besar tetapi keluasan Hulu Rajang adalah terbesar di Parlimen Malaysia ini Yang Berhormat Pendang.

Jadi saya minta dan saya bersetuju dengan gerakan untuk menambah bilangan kerusi DUN Negeri Sabah. Jadi, saya percaya Parlimen harus disusun semula kerana kawasan saya terlalu besar Yang Berhormat Pendang. Saya setuju, Yang Berhormat Pendang. Parlimen Hulu Rajang

Tuan Haji Awang bin Hashim [Pendang]: Terima kasih Yang Berhormat Hulu Rajang, Sarawak. Ini kita bincang fasal Sabah, terima kasih sebab mereka juga rasa terkesan kerana negeri Sarawak juga besar. Jadi, kita tengok hal ini. Saya setuju dengan Yang Berhormat Hulu Rajang tadi, berkenaan dengan ini. Jadi, kita perlu melihat kepada faktor logistik ataupun faktor pengangkutan kerana kawasan yang besar ini kita tengok mengalami perkembangan dari infrastruktur yang perlahan, akan lebih cepat perkembangannya jika kita membina Lebuhraya Pan *Borneo*. Ini juga membantu kepada persempadanan semula.

Akan tetapi, jangan tangguh lagi yang ini. Jangan tangguh Lebuhraya Pan *Borneo*, Yang Berhormat Johor Bahru, Yang Berhormat Kalabakan. Ini mempercepatkan— Ya, sila. Tiada masalah.

Tuan Ma'mun bin Sulaiman [Kalabakan]: Begini sahaja, nanti kita usulkan mengenai Perjanjian Malaysia 1963, tolong sokong. Itu sahaja.

Tuan Haji Awang bin Hashim [Pendang]: Itu tidak boleh. Ini pilihan raya. Itu kita kena kaji apa dia yang ada dalam Perjanjian Malaysia 1963, ini baru kita boleh menyokong. Kita tidak boleh terima terus Yang Berhormat Kalabakan, cadang untuk terus buat, terus kita sokong. Kita pembangkang. Kalau kita setuju dan sokong, lebih baik kita jadi kerajaan.

Tuan Ma'mun bin Sulaiman [Kalabakan]: Kalau mahu tengok Sabah maju, tolong sokong.

Tuan Haji Awang bin Hashim [Pendang]: Tidak. Kita akan membantu untuk Sabah maju tetapi kita akan melihat bukan faktor MA63 itu yang menyebabkan Sabah maju, ada banyak faktor lagi.

Tuan Ma'mun bin Sulaiman [Kalabakan]: MA63 penting untuk orang Sabah. PAS tidak mahu sokong. Itu sahaja.

Tuan Haji Awang bin Hashim [Pendang]: Bukan Sabah, bukan Sarawak. Kita mempunyai sebahagian, kita ada di Sabah dan Sarawak. Apa yang tidak ada di sana parti apa? Dia bergaduh, dia bergaduh kerana kemasukan parti. Ha, sudah, duduk. Yang Berhormat Kangar duduk. Saya mahu bercakap dengan orang Sabah dan Sarawak.

Timbalan Yang di-Pertua [Dato' Mohd Rashid Hasnon]: Yang Berhormat Pendang masa sudah tamat, sila rumuskan.

Tuan Haji Awang bin Hashim [Pendang]: Okey, okey baik. Saya hendak menggulung. Di samping mengambil perhatian tentang wajarnya semula pemilih diberikan peluang— oh, tidak. Hal ini kerana kawasan yang selama ini mengalami perkembangan dari infrastruktur yang perlahan akan lebih cepat perkembangannya seperti jalan raya dan kita mencadangkan jalan raya mesti dipercepatkan, bekalan air, elektrik, sekolah dan sebagainya.

Hal ini menyebabkan penduduk di kawasan Sabah tidak ketinggalan dari segi pemodenan. Ya, ini yang kita mahu tengok Yang Berhormat Kalabakan. Apa yang *you* sebut mahu maju. Okey, seterusnya secara umumnya, PAS menyokong persempadanan ini kerana ia akan memberikan lebih keadilan dan hak kepada penduduk di Sabah. Sekian, terima kasih Tuan Yang di-Pertua.

Timbalan Yang di-Pertua [Dato' Mohd Rashid Hasnon]: Terima kasih Yang Berhormat Pendang. Seterusnya saya ingin menjemput Yang Berhormat Pensiangan. 10 minit.

■1520

3.20 ptg.

Tuan Arthur Joseph Kurup [Pensiangan]: Selamat petang, salam sejahtera. Terima kasih Tuan Yang di-Pertua atas peluang yang diberikan kepada saya untuk membahaskan laporan kajian semula persempadanan bahagian pilihan raya bagi negeri Sabah.

Tuan Yang di-Pertua, saya menyokong usul ini untuk menambahkan sebanyak 13 buah kerusi Dewan Undangan Negeri Sabah. Akan tetapi saya ingin mengambil kesempatan ini untuk menimbulkan beberapa isu berkaitan iaitu kajian semula ini tidak lengkap sekiranya ia hanya melibatkan kerusi DUN dan tidak menambahkan kerusi Parlimen bagi Sabah. Dalam Parlimen kita ada sebanyak 222 kerusi. Sabah hanya diperuntukkan 11 peratus sahaja iaitu 25 kerusi manakala Sarawak diperuntukkan 14 peratus dengan hanya 31 kerusi. Bererti, Sabah dan Sarawak bersama hanya mempunyai 56 kerusi, merupakan perkadaran sebanyak 25 peratus dalam Dewan ini.

Apabila kita sama-sama membentuk Malaysia pada tahun 1963, Sabah dan Sarawak sebenarnya diberi kuota sebanyak 35 peratus dengan jumlah 40 kerusi daripada 114 pada waktu itu. Akan tetapi dalam beberapa dekad yang lalu, walaupun bilangan kerusi Parlimen secara keseluruhannya ditambah tetapi peratusan kerusi Sabah dan Sarawak dalam Dewan ini telah dikurangkan secara perlahan-lahan. Sehingga hari ini kami hanya tinggal 25 peratus sahaja dalam Dewan ini.

Saya minta agar Kerajaan Pusat kembalikan kedudukan Sabah dan Sarawak kepada kadar 35 peratus atau satu pertiga dalam Dewan ini atas sebab-sebab yang berikut. Pertama, apabila Persekutuan Malaysia dibentuk, bapa-bapa pembentukan negara kita telah tetapkan bahawa sebagai langkah perlindungan kedudukan Sabah dan Sarawak, sokongan daripada kedua-dua negeri ini diperlukan untuk segala pindaan kepada Perlembagaan Malaysia. Itulah sebab kuota kerusi dalam Parlimen yang diberikan kepada Sabah dan Sarawak pada waktu itu adalah 35 peratus.

Untuk memastikan bahawa segala pindaan Perlembagaan yang memerlukan sokongan dua pertiga dalam Dewan ini tidak dapat diluluskan tanpa sokongan Sabah dan Sarawak sebagai langkah keselamatan untuk memelihara hak dan kepentingan kami.

Tuan Noor Amin bin Ahmad [Kangar]: Yang Berhormat Pensiangan. Minta laluan sedikit. Boleh?

Tuan Arthur Joseph Kurup [Pensiangan]: Tidak boleh. Minta maaf ya, saya hanya tinggal 10 minit sahaja. Walaupun kawan, saya minta maaf. Sebab yang kedua, di dalam Perjanjian Malaysia 1963 dan juga Perlembagaan Persekutuan, jelas menyatakan bahawa kuota kerusi Sabah dan Sarawak tidak boleh dikurangkan daripada 35 peratus.

Dengan izin Tuan Yang di-Pertua, saya baca fasal yang berkaitan iaitu fasal 2 perkara 66 Perjanjian Malaysia. "*No amendment shall be made to the Constitution without the concurrence of the governor of the Borneo state. If the amendment is such as to affect the operation of the Constitution as regards to the following matters.*" Dalam perenggan (e), "*The allocation to the state, in any Parliament summoned to meet before the end of August 1970, of a quota of Members of the House of Representatives not less, in proportion to the total allocated to the other states which are members of the federation, than the quota allocated to the state on that day.*"

Bermaksud, sekiranya ada pindaan atau perubahan bilangan kerusi Parlimen, kuota Sabah dan Sarawak tidak boleh dikurangkan daripada kadar 35 peratus yang ditetapkan apabila Dewan mula bersidang pada bulan Ogos tahun 1970. Kalau ada perubahan atau persempadanan perkadaran Sabah dan Sarawak boleh ditambah tetapi tidak boleh dikurangkan daripada 35 peratus.

Perkara 66 dalam MA63 ini dimasukkan secara verbatim atau *inserted word for word* ke dalam Perlembagaan Persekutuan Malaysia sebagai Perkara 161E dan menjadi sebahagian daripada undang-undang tertinggi Persekutuan Malaysia. Kalau kita rujuk Perkara 159, Perkara 159 Perlembagaan Malaysia. Perkara ini berkaitan dengan pindaan kepada Perlembagaan dan jelas menyatakan bahawa apa-apa pindaan kepada Perlembagaan memerlukan sokongan undi sebanyak tidak kurang daripada dua pertiga daripada jumlah Ahli Dewan.

Selepas itu dimasukkan Perkara 161E yang diambil *word for word* daripada MA63 dimasukkan ke dalam Perlembagaan Malaysia dan bertajuk, "*Perlindungan kedudukan dari segi Perlembagaan mengenai negeri Sabah dan Sarawak.*" Itulah tajuk dia. Perlindungan kedudukan Sabah dan Sarawak. Di bawah Perkara 161E ini ada fasal (2)(e) yang menyatakan bahawa tiada pindaan boleh dibuat kepada Perlembagaan ini tanpa persetujuan Yang di-Pertua negeri Sabah atau Sarawak yang berkaitan dengan peruntukan bagi negeri itu.

Kuota Ahli Dewan Rakyat yang tidak kurang mengikut perkadaran jumlah yang diuntukkan bagi negeri-negeri lain daripada kuota yang diuntukkan bagi negeri itu pada Hari Malaysia. Bererti, Tuan Yang di-Pertua apabila kuota perkadaran kerusi Sabah dan Sarawak dikurangkan daripada 35 peratus, maka kita sudah melanggar MA63 dan Perlembagaan kita. Maka Sabah dan Sarawak juga telah hilang perlindungan kedudukan dari segi Perlembagaan yang diberikan kepada kami waktu kita membentuk Malaysia.

Sebab yang ketiga, perkara 17 dalam Perjanjian 20 perkara di antara Sabah dan Semenanjung pada waktu itu di antara *North Borneo* dan Tanah Malaya yang menghasilkan MA63 dan seterusnya menjadi garis panduan dalam pembentukan Persekutuan Malaysia menyatakan dengan izin, "*Point 17 of the 20 point agreement, representation in Federal Parliament, they should take into account not only the population of North Borneo but also of its size and potentiality.*" Bererti dalam

menentukan bilangan wakil Parlimen dari Sabah kita kena ambil kira tiga perkara iaitu:

- (i) keluasan kawasan;
- (ii) bilangan penduduk; dan
- (iii) potensi atau sumbangan kepada negara.

Yang Amat Berhormat Perdana Menteri sudah mengatakan tadi bahawa bilangan penduduk di Sabah sudah mencecah 3.9 juta. Dari segi keluasan kawasan kita tahu Sabah adalah kedua terbesar di Malaysia dan Sabah campur dengan Sarawak lebih besar daripada seluruh kawasan Semenanjung.

Contohnya di kawasan saya di Parlimen Pensiangan pun lebih besar berbanding beberapa buah negeri di Semenanjung. Boleh masuk Pulau Pinang, boleh bagi masuk Melaka, boleh bagi masuk Perlis dan masih longgar juga, ada ruang tambahan. Contohnya di Pulau Pinang mempunyai 13 kawasan Parlimen. Melaka mempunyai enam kawasan Parlimen. Akan tetapi kawasan saya yang lebih besar daripada kedua-dua negeri tersebut hanya mempunyai satu Parlimen dan dua DUN. Sekarang akan ditambah DUN yang ketiga.

Daripada segi potensi pula, Sabah merupakan antara penyumbang utama kepada pendapatan negara. Dari hasil minyak, hasil cukai dan sebagainya. Kenapa pula sebagai antara penyumbang yang utama kami tidak diberi wakil yang lebih ramai dan suara yang lebih besar dalam Parlimen? Sekiranya kita menambahkan kerusi DUN sahaja, itu sebenarnya merupakan kos tambahan kepada kerajaan negeri, yang kita mahu juga adalah tambahan daripada Kerajaan Persekutuan.

Kita mahu tambahkan suara Sabah dalam Dewan Parlimen. Kita mahu pengiktirafan kepada Sabah sebagai yang kedua terbesar dalam Malaysia. Kita mahu pengiktirafan kepada Sabah sebagai antara penyumbang terbesar kepada pendapatan Malaysia. Kita mahu dikembalikan perlindungan kedudukan kita dalam Perlembagaan sebagai satu pertiga dalam Dewan ini.

■1530

Sebagai kesimpulan Tuan Yang di-Pertua...

Timbalan Yang di-Pertua [Dato' Mohd Rashid Hasnon]: Sila simpulkan.

Tuan Arthur Joseph Kurup [Pensiangan]: saya menyokong usul ini yang akan menambahkan 13 kerusi DUN di Sabah. Akan tetapi kita juga perlu menambahkan bilangan kerusi Parlimen untuk Sabah supaya mematuhi dan menjadi selaras dengan Perjanjian Malaysia 1963 dan juga Perlembagaan Persekutuan kita. Juga selaras dengan hasrat kerajaan untuk menjadikan Sabah dan Sarawak sebagai rakan setara dalam Persekutuan Malaysia. Sekian dan terima kasih.

Timbalan Yang di-Pertua [Dato' Mohd Rashid Hasnon]: Terima kasih Yang Berhormat Pensiangan. Sekarang saya jemput Yang Berhormat Beluran, 10 minit.

3.30 ptg.

Datuk Seri Dr. Ronald Kiandee [Beluran]: Terima kasih Tuan Yang di-Pertua. Lanjutan daripada perbahasan yang dibuat oleh Ahli Parlimen Pensiangan, saya ingin menyatakan di Parlimen ini bahawa terdapat satu laporan yang dikemukakan oleh jawatankuasa khas, *Special Committee on Electoral Reform* yang dikemukakan di Parlimen ini, yang ditulis sebagai DR 1/2012.

Beberapa cadangan syor yang telah dikemukakan oleh jawatankuasa yang dibentuk oleh Kabinet kerajaan yang lalu. Perkara V, "*Delineation political funding in alternative system*". Perkara 19 di bawah tajuk tersebut, "*Distribution of Seats for Sabah and Sarawak in the House of Representatives*", dengan izin.

The report is in English. So, I would read that in English. Perkara 19.1 pada jawatankuasa tersebut mencadangkan, "*The committee takes note that there was a proposal on the number of seats in the House of Representatives to be balanced between the Peninsular with Sabah and Sarawak as provided in the Inter-Governmental Committee (IGC) document on the establishment of Malaysia, which stated Sabah, Sarawak and Singapore would have 34 percent of the seats in the House of Representatives for any one term.*" Paragraph 91.2, "*The committee takes note of the proposal that 34 percent allocation of seats in the House of Dewan Rakyat to ensure a balanced power which can be used by any representative of Sabah and Sarawak to safeguard their voice and interest involving all legislative matters*". The most important thing Tuan Yang di-Pertua, paragraph 19.3 syor daripada jawatankuasa ini, *with the stated that "The committee recommends that a detailed study to be conducted on the above proposal for it to be implemented by taking into consideration the principle in the formation of Malaysia"*.

Ada cadangan, ada syor daripada kerajaan yang lalu melalui satu jawatankuasa khas yang dibentuk oleh Kabinet berhubung dengan penambahbaikan sistem pilihan raya terutama *on the allocation of seats* di kalangan kerusi-kerusi di Semenanjung, Sabah dan Sarawak. Ini yang dikaitkan dengan perjanjian kemasukan Sabah dan Sarawak ke dalam Malaysia. *The proportion percentage* yang ditentukan masa Sabah dan Sarawak dan Singapura menyertai Malaysia adalah satu pertiga daripada jumlah keseluruhan kerusi-kerusi Parlimen.

Tuan Yang di-Pertua, seperti yang saya katakan, SPR menambah kerusi DUN di Sabah pada *exercised* yang lalu. Akan tetapi tidak melihat keperluan seiring dengan kehendak Perjanjian Malaysia untuk mengimbangkan satu pertiga seperti yang dijanjikan oleh Kerajaan Malaya ketika Sabah dan Sarawak menyertai dan membentuk Malaysia. Satu pertiga merupakan *proportion* yang telah dipersetujui oleh pemimpin-pemimpin dahulu daripada Sabah dan Sarawak ketika menyertai Malaysia.

Saya katakan bahawa *exercised* yang dilakukan oleh SPR, *the last exercise* pada tahun 2016 adalah merupakan satu *miss opportunity* bagi Kerajaan Persekutuan untuk memenuhi kehendak Sabah dan Sarawak *as by allocation of seats* di kalangan kerusi-kerusi Parlimen Dewan Rakyat dalam sistem demokrasi negara ini. Ini merupakan satu pengabaian yang ketara yang dilakukan kerajaan ketika itu. Seperti saya katakan bahawa *it is a miss opportunity* untuk memperbaiki kedudukan mengikut perjanjian yang telah dimeterai oleh pemimpin-pemimpin kita dalam pembentukan Malaysia.

Saya setuju dengan Yang Berhormat Tuaran, dengan Yang Berhormat Pensiangan bahawa SPR kerajaan mesti melihat kehendak ini sesuai dengan kemasukan Sabah dan Sarawak dan membentuk negara yang kita panggil Malaysia ini. Ini merupakan *documented*. Perkara-perkara atau isu yang telah didokumenkan. Perkara yang menjadi punca kepada *Cobbold Commission*, punca kepada yang dilaporkan melalui *Inter-Governmental Committee (IGC) report* yang dibentuk oleh kerajaan ketika itu. Kerajaan ketika itu dalam memproses membentuk kerajaan ke negara Malaysia ini. *It should not be*—tidak boleh diabaikan. Kerajaan tidak boleh abai untuk melihat kedudukan ini dan meletakkan semula bahawa perjanjian kemasukan Sabah dan Sarawak menjamin satu pertiga daripada jumlah kerusi harus diberi pada Sabah dan Sarawak.

Datuk Seri Haji Ahmad bin Haji Maslan [Pontian]: Yang Berhormat, sedikit. Yang Berhormat Pontian ingin bertanya. Boleh?

Datuk Seri Dr. Ronald Kiandee [Beluran]: Tuan Yang di-Pertua, terima kasih Yang Berhormat, terima kasih.

Datuk Seri Haji Ahmad bin Haji Maslan [Pontian]: Tidak boleh?

Datuk Seri Dr. Ronald Kiandee [Beluran]: *Four minutes.* Memang kalau dilihat dari segi *population*, dilihat dari segi jumlah pengundi, Sabah memang tidak boleh tanding dengan banyak kerusi di Semenanjung ini. Akan tetapi kalau kita lihat perjanjian yang dibuat, Perkara 17 dalam Perjanjian 20 Perkara dan juga para 190(g) dalam *Cobbold Commission*, 165 dan 236A dan 236E, *Cobbold Commission Report* mengatakan bahawa, "*Representation of Borneo territories in the Federal Government shall take account not only on their population but also the size in the potentialities*", seperti yang diterangkan oleh sahabat saya Yang Berhormat Pensiangan.

Maknanya dalam perkiraan untuk menambah kerusi Parlimen, SPR tidak boleh melihat jumlah pengundi semata-mata. Ini telah ditulis oleh laporan yang dibuat oleh IGC ketika itu bahawa Sabah harus dilihat dari segi saiznya, potensi-potensinya dalam negara Malaysia. Kenapa penting perkara satu pertiga ini diletakkan oleh pemimpin-pemimpin Sabah dahulu iaitu *to safeguard the interest of the Sabahan, to safeguard the interest of the Sarawakian, especially matters that pertaining immigration representation in the Federal Government*, perkara-perkara tentang *the Court of State of Borneo*.

Ada banyak perkara yang menjadi punca perjanjian ketika Sabah menyertai Malaysia yang harus diambil kira oleh SPR dalam menentukan bilangan kerusi Parlimen yang harus diberi oleh Sabah dan Sarawak. *I see this, now 25* peratus jauh daripada mencukupi terhadap hasrat pembentukan Malaysia. Saya mencadangkan seperti yang disuarakan oleh sahabat-sahabat saya, *at least 70 hingga 75 kerusi to reflect the one* satu pertiga daripada jumlah kerusi yang harus diwujudkan oleh SPR dalam menentukan bilangan kerusi untuk Sabah dan Sarawak.

Jadi saya mohon agar perkara ini dilihat oleh SPR dalam *exercised* yang akan datang ini. Perkara dalam perjanjian, dalam laporan Cobbold, dalam laporan IGC harus dilihat oleh SPR dan kerajaan dalam menentukan bilangan kerusi ketika *exercised* yang akan dibuat akan datang ini. Saya tahu ia akan mengambil masa lapan tahun daripada sekarang untuk satu *exercised* baharu dibuat. Akan tetapi kalau tidak ada kemahuan untuk melihat perjanjian ini satu pertiga daripada jumlah kerusi Parlimen langsung datang daripada Sarawak, ia tidak akan menjadi kenyataan. Jadi, saya mohon agar kerajaan baharu ini melihat kehendak ini untuk meletakkan Sabah dan Sarawak itu setara dengan perjanjian yang telah dimeterai ketika membentuk negara Malaysia.

Tuan Yang di-Pertua, saya mengalu-alukan perwujudan 13 kerusi ini apatah lagi salah satu daripada 13 ini akan datang daripada Parlimen Beluran. Satu kawasan DUN diwujudkan akan merupakan salah satu daripada tambahan daripada kerusi Parlimen Beluran. Saya yakin bahawa penambahan kerusi ini akan memberi kesan yang baik dari segi agihan peruntukan bagi kawasan Parlimen. Walaupun kawasan saya ini agak kecil dari segi penduduk, agak kecil dari segi pengundi tetapi dari segi jumlah perseginya 7,700 kilometer persegi iaitu hampir 77 kali saiz Petaling Jaya ataupun 150 kali saiz Putrajaya.

■1540

Malah, lebih besar daripada Pulau Pinang, Melaka, Perlis secara bersekali. Maka, sememangnya satu kawasan DUN baharu diwujudkan dan akan merencanakan pembangunan. Oleh sebab itu Tuan Yang di-Pertua, saya pohon agar kementerian-kementerian yang mengagih peruntukan bagi kawasan-kawasan Parlimen ini, akan melihat keperluan untuk sesuai dengan kehendak kerajaan untuk

melihat perkembangan pembangunan yang setara bagi semua kawasan Parlimen dilakukan sama.

Dalam agihan peruntukan sebenarnya Tuan Yang di-Pertua, *fair does not mean equal*, dalam bahagian pengagihan. Tidak boleh. Sibuti tidak boleh sama peruntukan dengan Beluran. Petaling Jaya tidak boleh sama peruntukan dengan Beluran kerana kita perlu *catching up* yang banyak perlu dilakukan, perlu tambahan peruntukan yang harus dilakukan oleh kerajaan untuk menyamaratakan kedudukan ke perolehan pembangunan dari segi semua kawasan Parlimen yang ada. Jadi, saya harap agar perkiraan ini akan diambil kira oleh kementerian, oleh agensi kerajaan agar penambahan kerusi ini akan merancakkan pembangunan di kawasan Parlimen Beluran.

Tuan Yang di-Pertua, saya mohon menyokong rang undang-undang ini.

Timbalan Yang di-Pertua [Dato' Mohd Rashid Hasnon]: Terima kasih Yang Berhormat Beluran. Sekarang saya jemput Yang Berhormat Kota Marudu, 10 minit.

3.41 ptg.

Datuk Seri Panglima Dr. Maximus Johnity Ongkili [Kota Marudu]: Terima kasih Tuan Yang di-Pertua atas peluang yang diberi untuk memberi sumbangan kepada perbahasan kita mengenai usul persempadanan yang telah dikemukakan oleh SPR melalui kerajaan.

Pertamanya Tuan Yang di-Pertua, saya bagi pihak Parti Bersatu Sabah sememangnya mengalu-alukan tindakan kerajaan yang pemerintah sekarang ini kerana telah membolehkan syor-syor ini dibawa kepada Parlimen untuk dibahaskan dan dipertimbangkan dan untuk diluluskan. Seperti mana Ahli-ahli Yang Berhormat sebelum ini juga mengatakan yang mereka dari Sabah *actually*, dengan izin *is well overdue*, seharusnya telah pun diluluskan dan dibawa kepada pertimbangan Majlis ini untuk dilaksanakan pada PRU Ke-14 yang lalu. Banyak parti di Sabah termasuk parti kami, Parti Bersatu Sabah telah pun mengesyorkan itu. Namun, pihak pemerintah yang ada alasan-alasan yang tertentu supaya tidak diguna pakai.

Seterusnya, kita dari Parti Bersatu Sabah (PBS) memang menyokong penuh syor-syor yang dikemukakan di dalam laporan ini. Walaupun boleh dikatakan tidak sempurna keseluruhannya, banyak habis kita pun terlibat juga dalam pendengaran awam dan memberi pandangan-pandangan pada waktu itu. Ada yang kebanyakannya telah diterima, tetapi juga ada yang ditolak oleh pihak SPR. Akan tetapi keseluruhannya, *acceptable* dan dalam mana-mana semakan sebelum ini pun tidak 100 peratus kita puas hati oleh semua pihak. Akan tetapi, yang penting majoriti dan pandangan itu adalah amat penting.

Banyak pandangan yang telah dikemukakan oleh Ahli-ahli Yang Berhormat sebelum ini seperti Yang Berhormat Tuaran, Yang Berhormat Pensiangan, seterusnya Beluran dan seterusnya mungkin. Saya, pihak kita menyokong atas beberapa perkara. Nombor satu, semakan ini diperlukan, mungkin sudah pun *last* semakan sebenarnya pada tahun 2003, tambah 12 kerusi pada waktu itu DUN dan lima Parlimen. Sebelum itu, pada tahun 1994 tetapi waktu itu tiada tambahan, hanya perubahan sempadan.

Bagi kawasan Parlimen saya, pada zaman itu dinamakan P.147 Bandau. Pada 1994 punya semakan itu, sesuatu perkara yang mengecewakan dan amat ganjil kerana daripada tiga DUN di kawasan Parlimen tersebut, kawasan P.147 Bandau dikurangkan pergi dua DUN Langkon, DUN Langkon hilang dan dipinda kepada kawasan-kawasan lain khususnya di Pantai Timur. Okey, kalau ikut betul peraturan-peraturan, jarang kawasan dikecilkan daripada seharusnya

diperbesarkan kerana penduduk bertambah dan kriteria-kriteria yang disentuh oleh Yang Amat Berhormat Langkawi, ada tujuh, lapan perkara kriteria yang digunakan untuk tujuan tersebut. Akan tetapi, *in the case of Bandau* pada waktu itu, Langkon terbang. Syukur selepas 15 tahun, baru dia kembali balik dan dinamakan Bandau walaupun 70 peratus keseluruhan mengikut sempadan yang asal. So, kita mengatakan terima kasih— *well due*. Ini adalah dinanti-nantikan oleh pihak kita.

Tuan Yang di-Pertua, seperti Ahli yang lain telah sentuh tadi yang dari Sabah, kawasan saya misalnya 1,800 kilometer persegi, saya boleh masukkan *Penang*, Perlis dan satu pertiga daripada kawasan Kedah, mungkin. So, memang ini ciri-ciri yang begitu ketara bagi kawasan-kawasan Parlimen luar bandar di negeri Sabah dan di Sarawak.

Baru-baru ini, pihak Bersih 2.0 menyentuh hal-hal tidak adil, hal-hal tidak profesional dan seterusnya saya rasa ada isi juga teguran-teguran tersebut. Akan tetapi, jangan lupa bahawa peruntukan untuk *rural weightage* misalnya adalah diperuntukkan dalam Akta Pilihan Raya, undang-undang di bawah SPR. Jadi, itu perlu diambil kira dan saya sokong penuh apa yang telah disampaikan oleh Ahli-ahli Yang Berhormat yang lain bahawa satunya, *actually* tambahan bagi kawasan Parlimen ini adalah *well due* juga. Okey dan saya berpeluang mempengerusikan Jawatankuasa Pilihan Khas Yang Berhormat Beluran sentuhkan tadi.

Antaranya misalnya yang telah dibincangkan dan dimasukkan dalam 23 syor jawatankuasa dan telah diterima oleh Parlimen ini adalah tambahan kerusi Parlimen dan DUN untuk Sabah dan Sarawak. *The basic point* yang seperti mana telah disentuh adalah jumlah kerusi yang Parlimen harus ada di negeri Sabah dan Sarawak ini tidak kurang daripada satu pertiga, 33 peratus. Sebelum itu, seperti Ahli Yang Berhormat telah sentuh yang lain itu, campur *Singapore* kita ada 50 peratus sebenarnya. Apabila keluar Singapura pada tahun 1965, kawasan yang telah diperuntukkan untuk Singapura diambil oleh Malaya, negeri-negeri di Semenanjung.

Ini perlu diperbaiki, ini syor yang telah diterima oleh pihak Parlimen dan minta pihak SPR supaya untuk semakan yang akan datang, patuhi lah peraturan-peraturan dan janji yang dipersetujui dalam pembentukan Malaysia. Laporan itu ada dalam Cobbold, laporan itu ada dalam IGC dan bahkan dimasukkan terus juga dalam Perlembagaan Malaysia. Saya rasa kalau ini tidak diberi perhatian, keluhan-keluhan dan ketidakpuasan hati yang sedang melarat di Sabah dan Sarawak ini khususnya di kalangan anak-anak muda, akan terus memisahkan kita dan tidak membentuk nasionalisme yang sebenarnya. Syor ini perlu diatasi oleh pihak kerajaan dan SPR.

Satu lagi perkara yang saya ingin sentuh di sini adalah perkara yang berkaitan dengan apa yang akan terjadi nanti dengan pelaksanaan pindaan Perlembagaan yang telah kita luluskan di Dewan yang mulia ini pada hari kelmarin. Iaitu, jumlah pengundi baharu yang akan ditambah khususnya bagi anak-anak muda yang 18 tahun akan menjadi pengundi secara automatik, yang mana pihak kita di Dewan ini telah pun beri pandangan berwaswas dan berjaga-jaga.

Ini kerana, satu, memang dengan tambahan 18 tahun umur untuk boleh menjadi pengundi, jumlah pengundi di bandar dan luar bandar akan bertambah walaupun pandangan kita adalah tidak semestinya bandar saja bertambah. Kalau di Sabah dan Sarawak, banyak pengundi di luar bandar yang belum pergi berdaftar walaupun sudah melebihi 18 tahun. Akan tetapi bagi Sabah, untuk sekali gus mendaftarkan mereka secara automatik adalah bukan jalan yang terbaik.

■1550

Ini akan mencemar lebih lagi daftar pemilih yang akan dibentuk nanti selepas perubahan Perlembagaan semalam itu diguna pakai. Itulah kita cadangkan

bagi Sabah, *postpone* dahulu *automatic registration* sampailah kita puas hati bahawa daftar pemilih itu tidak tercemar.

Satu daripada pandangan pada zaman kita mengadakan *public hearing*, pendengaran awam dengan siasatan *Select Committee* itu adalah mereka katakan misalnya kalau 18 tahun dia *due* untuk register automatik, boleh buat pra pendaftaran pada umur 17 tahun. Belum lagi boleh masuk di dalam tetapi *committee* boleh teliti kan. *Check qualification* ataupun mereka layak atau tidak. Adakah mereka ini daripada ibu bapa yang betul-betul *genuine citizen of Sabah* ataupun mereka ini kanak-kanak pemegang IIM13 iaitu *refugee status*. Jadi, ini sangat penting, Tuan Yang di-Pertua.

Seterusnya, saya akan gulung. Selain daripada perkara daftar pemilih ini, saya rasa satu lagi perlu SPR ambil perhatian adalah semakan tempat-tempat pusat pembuangan undi, PDM. Banyak yang jauh dan tidak sesuai lagi kerana kampung telah pun berubah, populasi *concentration* pun telah berubah dan kadang-kadang pusat itu walaupun di sekolah tetapi jauh daripada kampung-kampung yang terpencil. Ini perlu semakan supaya sekali gus dalam pembentukan PDM-PDM yang baharu ini, ia harus disemak berterusan dan bukan seperti mana papan bertahun-tahun tidak ada berubah, tidak ngam, tidak tepat lagi tempat itu untuk PDM.

Jadi, Tuan Yang di-Pertua, terima kasih kepada pihak pemerintah yang sekarang ini kerana telah membawa ini ke Dewan Parlimen dan sekali gus saya minta pihak SPR mengambil kira pandangan-pandangan kami yang telah kita bawa supaya akhirnya dengan pelaksanaan sempadan baharu dan pertambahan Parlimen yang akan datang, ia betul-betul lebih sempurna dan memenuhi keperluan rakyat keseluruhan. Saya memohon menyokong.

Timbalan Yang di-Pertua [Dato' Mohd Rashid Hasnon]: Terima kasih Yang Berhormat Kota Merudu. Ahli-ahli Yang Berhormat, sekarang saya jemput Yang Berhormat Tenom mulai dengan lima minit kerana ada 14 orang Yang Berhormat lagi dan Yang Amat Berhormat Perdana Menteri akan menggulung tepat pada jam 5 petang. Saya bagi peluang kepada semua lima minit seorang selepas ini. Dipersilakan Yang Berhormat Tenom. Kemudian diikuti oleh Yang Berhormat Keningau, kemudian diikuti Yang Berhormat Tawau, Yang Berhormat Rantau Panjang, Yang Berhormat Kalabakan, Yang Berhormat Sandakan. Terima kasih.

3.03 ptg.

Puan Noorita binti Sual [Tenom]: Terima kasih Tuan Yang di-Pertua kerana memberi saya ruang dalam perbahasan usul syor-syor yang dicadangkan bagi bahagian-bahagian pilihan raya persekutuan dan negeri di dalam negeri Sabah di Dewan Rakyat yang mulia pada hari ini.

Sebagai Ahli Parlimen kawasan Tenom dan mewakili rakyat negeri Sabah, saya juga mengalu-alukan usul persempadanan ini yang boleh disifatkan sebagai amat penting dalam komposisi penduduk Sabah dan implikasi politik yang perlu dilihat sebagai berimbang. Kalau dilihat dari segi aspek persempadanan semula kawasan pilihan raya di negeri Sabah ini, pembahagian terakhir dibuat adalah pada tahun 2003 dan pembahagian ni sepatutnya dibuat tidak kurang daripada lapan tahun terakhir pembahagian seperti mana dalam Perkara 113 Perlembagaan Persekutuan. Bilangan ADUN pada masa ini adalah 60 orang dan memandangkan lapan tahun untuk kajian semula sudah berlalu, maka adalah dicadangkan jumlah ADUN ditambah seramai 13 ahli bagi menjadikannya 73 orang.

Tuan Yang di-Pertua, seperti yang dimaklumi, Dewan Undangan Negeri Sabah sudah pun meluluskan pindaan Rang Undang-undang Perlembagaan Negeri Sabah untuk meminda Perkara 14(2) Perlembagaan Negeri Sabah bagi menambah

Ahli Dewan Undangan Negeri kepada 73 berbanding 60 ketika ini. Pindaan rang undang-undang itu disokong oleh 55 ADUN termasuk lima wakil rakyat pembangkang dan empat bebas manakala tiga wakil pembangkang tidak bersetuju serta satu orang berkecuali selain satu orang ADUN tidak hadir.

Tuan Yang di-Pertua, di bawah Perlembagaan Malaysia ini, telah disenaraikan dan dihadkan kuasa penggubalan undang-undang di antara Persekutuan dan Dewan Undangan Negeri melalui Senarai Persekutuan, Senarai Negeri dan Senarai Bersama di dalam Jadual Kesembilan Perlembagaan Persekutuan. Selain itu, negeri Sabah dan Sarawak juga diberi kuasa penggubalan khas di bawah tambahan kepada Senarai Negeri dan tambahan kepada Senarai Bersama di dalam jadual yang sama.

Juga, di Sabah dan Sarawak, terdapat undang-undang yang dipanggil sebagai *state law declared federal* di mana undang-undang ini yang telah digubal dan diguna pakai sejak zaman koloni British telah diisytiharkan sebagai undang-undang Persekutuan setelah kemasukan Sabah dan Sarawak dalam Persekutuan Malaysia pada tahun 1963 oleh perintah yang dinamakan sebagai, dengan izin, *Modification of Laws (Declaration of Federal Present Laws) Orders* bagi Sabah dan Sarawak dan hanya terpakai kepada Sabah dan negeri Sarawak. Contohnya seperti *Labor Laws*, *Advocate Ordinance Laws* dan sebagainya. Undang-undang ini pula sekiranya ingin dipinda atau dimansuhkan, pada kelazimannya tidak akan dipinda atau dimansuhkan sekiranya tiada keizinan daripada kerajaan atau rakyat negeri Sabah dan Sarawak.

Tuan Yang di-Pertua, pada hari ini di hadapan kita adalah usul meluluskan persempadanan semula bagi kerusi DUN Sabah. Walaupun ia telah diluluskan oleh kerajaan terdahulu, namun Kerajaan Negeri Sabah di bawah pimpinan Yang Berhormat Semporna turut bersetuju untuk membawa usul ini untuk diluluskan di Dewan yang mulia ini. Soalnya sekarang, kelulusan mudah diperlukan di Parlimen kerana ia tidak membabitkan pindaan Perlembagaan. Kita hanya hendakkan *endorsement*, dengan izin, bagi membolehkan tambahan 13 wakil rakyat di peringkat negeri Sabah.

Di Sabah, komposisi rasmi dibahagikan kepada 32 kumpulan etnik di mana 28 diiktiraf sebagai bumiputera atau orang asal dan kumpulan terbesar adalah etnik Kadazan-Dusun iaitu 17.8 peratus, diikuti oleh Bajau sebanyak 14 peratus, Melayu-Brunei sebanyak 5.71 peratus, Murut sebanyak 3.22 peratus dan kumpulan etnik lain sebanyak 20.56 peratus. Kumpulan etnik lain yang dimaksudkan adalah terdiri daripada suku Rungus, Iranun, Bisaya, Tatana, Lundayeh dan sebagainya. Berdasarkan kumpulan sub etnik ini, sebenarnya tidak ada satu pun sub etnik yang boleh dikatakan sebagai majoriti di Sabah. Jadi, kita boleh bayangkan betapa pentingnya setiap etnik ini memerlukan wakil mereka dalam DUN berdasarkan geopolitik negeri Sabah yang cukup luas dengan lebih adil.

Saya hanya bimbang kerana di bawah laporan kajian semula yang disediakan oleh SPR terhadap usul ini, daripada 13 kerusi DUN yang ditambah, enam DUN adalah kerusi yang dikuasai oleh majoriti Bumiputera Muslim, dua DUN adalah kerusi yang dikuasai oleh majoriti Bumiputera bukan Muslim, satu DUN kerusi yang dikuasai majoriti Cina dan empat adalah kerusi campuran. Daripada 13 kerusi itu, di kawasan pedalaman iaitu Nabawan, Keningau, Tenom, Tambunan yang jumlah keluasan adalah hampir 14,000 km persegi hanya ada satu sahaja penambahan kerusi DUN iaitu di DUN Tulid.

Saya mengharapkan agar apabila usul seperti ini dibawa pada masa hadapan, perwakilan yang lebih adil kepada semua etnik-etnik di Sabah tanpa mengira bangsa dan agama dan juga keluasan kawasan perlulah diambil kira.

Walau bagaimanapun, saya berpendapat menerusi pertambahan DUN yang baharu ini, sudah pasti akan membantu merencanakan proses pembangunan

dan meningkatkan taraf sosioekonomi kawasan luar bandar yang terlibat. Kita mahu lihat penduduk luar bandar maju juga bersama-sama dengan kawasan bandar. Persempadanan semula di kawasan ini amat penting bagi memastikan pengagihan peruntukan yang cukup.

Tuan Yang di-Pertua, secara asasnya apa yang perlu saya tekankan di Dewan yang mulia ini bagi mendapat sokongan rakan Ahli Parlimen yang lain adalah seperti berikut:

- (i) tempoh 15 tahun sejak kali terakhir persempadanan dan pertambahan kuasa Parlimen di Sabah dilaksanakan pada tahun 2003. Sekiranya dibuat semula, ia memerlukan masa dan kos;
- (ii) keperluan untuk menambah jumlah perwakilan di negeri Sabah sejajar dengan status dan kedudukan Sabah dalam Persekutuan Malaysia; dan
- (iii) keluasan luar biasa sesetengah kawasan Parlimen di Sabah termasuk kawasan Parlimen saya yang melebihi dua buah saiz negeri di Semenanjung yang semestinya dengan keluasan yang besar ini memerlukan wakil DUN yang ramai dan seterusnya peningkatan keberkesanan khidmat kepada rakyat dengan saiz kawasan yang sewajarnya mengambil kira sempadan pentadbiran daerah dan perwakilan rakyat di peringkat DUN. Mungkin selepas ini pertambahan kerusi di peringkat Parlimen juga perlu ditambah seiring dengan pertambahan kerusi DUN.

■1600

Tuan Yang di-Pertua, saya percaya tujuan usul ini dibawa dan dipersetujui oleh Kerajaan Negeri Sabah yang baharu adalah atas alasan yang telah saya sebutkan tadi. Maka, saya berharap agar secara teknikalnya usul ini tidaklah perlu diperdebatkan memandangkan usul ini telah pun dipersetujui oleh kerajaan negeri dan ia tidak memberi kesan terhadap kuasa atas mana-mana negeri lain di Malaysia. Sekian, terima kasih.

Timbalan Yang di-Pertua [Dato' Mohd Rashid Hasnon]: Terima kasih Yang Berhormat Tenom. Sekarang saya jemput Yang Berhormat Keningau.

4.00 ptg.

Datuk Dr. Jeffrey Kitingan [Keningau]: Terima kasih Tuan Yang di-Pertua. Cadangan persempadanan baharu ini sebenarnya telah lama ditunggu-tunggu, *it is over due* dan telah pun diluluskan oleh kerajaan negeri. Walau bagaimanapun, persempadanan ini nampaknya tidak mengikut keperluan Perlembagaan di mana Perlembagaan memerlukan kajian dilakukan setiap lapan tahun. Akan tetapi di Sabah 16 tahun baru dibuat. Saya tanya kenapa dan juga kerana apa kajian ini hanya melibatkan kawasan DUN dan bukan bersama-sama dengan kawasan-kawasan Parlimen.

Saya memang mempunyai banyak soalan kerana saya tidak berapa *confident* tentang agenda sebenar kajian ini kerana terlalu banyak persoalan yang melibatkan juga MA63. Mengikut formula asas semasa penubuhan Malaysia, agihan kerusi memang seperti mana yang disebutkan oleh rakan-rakan tadi, sebanyak 65 kepada 25 iaitu Malaya pada waktu itu mempunyai 104 kerusi, Sarawak 24 kerusi, Sabah 16 kerusi dan *Singapore* 15 kerusi.

Formula 65 kepada 35 peratus itu menunjukkan bahawa Malaya tidak mempunyai cukup dua per tiga untuk meminda Perlembagaan yang akan menyentuh hak-hak Sabah dan kedudukan Sabah di dalam Malaysia iaitu merupakan satu *check and balance* ataupun *constitutional safeguard* bagi Sabah dan Sarawak. Walau bagaimanapun, formula ini seperti mana yang disebutkan adalah antara formula yang terpenting untuk Sabah dan Sarawak. Akan tetapi telah diubah oleh Kerajaan Pusat, oleh Malaya tanpa disedari oleh Sabah dan Sarawak yang mengakibatkan kedudukan Sabah dan Sarawak dalam Parlimen pada hari ini hanya 25 kerusi iaitu Malaya telah meningkatkan kedudukannya daripada 65 peratus kepada 75 peratus. Maka dengan perubahan ini, tidak ada lagi ertinya *constitutional safeguard* yang telah pun dipersetujui semasa penubuhan Malaysia.

*[Tuan Yang di-Pertua **mempengerusikan Mesyuarat**]*

Maksudnya, walaupun Sabah dan Sarawak membantah, bersama-sama membantah, ia tidak akan dapat mempertahankan perubahan Perlembagaan sekiranya perkara ini berlaku. Walau bagaimanapun Tuan Yang di-Pertua, apa-apa persepadaanan mengenai Sabah dan Sarawak seharusnya mengambil kira formula asal ini. Pada hari ini, kedudukan Sabah dan Sarawak lebih teruk daripada 75 peratus kepada 25 peratus. Ini disebabkan apa yang saya katakan *political manipulation* bermula daripada perpisahan *Singapore*. Pada tahun 1965, Malaya telah sengaja mengambil lapan kerusi daripada agihan *Singapore*, hanya memberikan tiga kerusi kepada Sarawak dan empat kerusi kepada Sabah. Bermulalah larinya formula ini menjadi 70:30.

Akan tetapi, ini menjadi lebih buruk lagi selepas perpisahan *Singapore* di mana kerusi Parlimen di Malaya ditambah dengan 28 kerusi lagi menjadi 132 kerusi dan Sabah hanya ditambah empat kerusi menjadi 20 kerusi dan Sarawak ditambah tiga kerusi menjadi 27 kerusi. Ini menjadikan kedudukan kuasa bilangan kerusi Parlimen menjadi 74:26. *Ratio legislative power* ini bertambah buruk lagi pada hari ini bila mana 33 kerusi ditambah lagi di Semenanjung tetapi di Sabah dan Sarawak hanya empat dan lima kerusi.

Hari ini Tuan Yang di-Pertua, kedudukan *ratio* ini lebih buruk lagi, lebih daripada 75 memihak kepada Semenanjung dan kurang daripada 25 kepada Sabah dan Sarawak oleh sebab kedatangan parti-parti daripada Malaya yang berpusu-pusu datang ke Sabah dan Sarawak untuk berebut kerusi yang telah pun diallokatkan kepada Sabah dan Sarawak. Ini menjadikan kedudukan Sabah dan Sarawak lebih teruk, lebih parah daripada apa yang saya katakan tadi kerana kerusi yang telah diallokatkan kepada Sabah dan Sarawak itu sudah lari ataupun dikuasai oleh parti-parti daripada Semenanjung.

Tuan Yang di-Pertua: Boleh menggulung Yang Berhormat.

Datuk Dr. Jeffrey Kitingan [Keningau]: Ya. Saya perlu masa lagi. Tuan Yang di-Pertua, mengenai penambahan 13 kerusi ini memang saya alu-alukan, disokong tetapi agihannya perlu lebih adil. Melihat kepada cadangan agihan kerusi baru-baru ini menunjukkan lebih berat sebelah kepada kawasan-kawasan persisiran pantai dan membelakangkan keperluan di pedalaman dan kawasan-kawasan Kadazan-Dusun, Murut, Rungus.

Oleh sebab itu, saya persoalkan agenda daripada perancang dan pengkaji-pengkaji ini. Sebagai contoh kawasan Penampang. Kawasan Penampang lebih memerlukan satu DUN tambahan di Moyog yang mempunyai keluasan 473 kilometer persegi daripada menambahkan DUN baharu di Tanjung Keramat dalam Parlimen Putatan yang hanya meliputi 13 kilometer persegi. Begitu juga di kawasan

Tambunan yang merupakan satu-satu daerah penuh sejak zaman British dengan keluasan 1,414 kilometer persegi tetapi hanya diwakili oleh satu DUN.

Berbanding dengan cadangan untuk mewujudkan dua kerusi baharu di Parlimen yang sama di kawasan yang berhampiran iaitu Kukusan, lapan kilometer persegi dan Tanjung Batu, 11 kilometer persegi, di kawasan Parlimen Kalabakan yang sudah pun mempunyai tiga kawasan DUN, *sorry* ya sana. Apa perlunya meletakkan dua kerusi DUN baharu di kawasan yang sama yang sudah adapun tiga kawasan DUN sedangkan Daerah Tambunan, daerah ya, daerah ini sama dengan Daerah Tawau juga, akan tetapi hanya diwakili oleh satu DUN.

Jadi, saya cadangkan Tuan Yang di-Pertua dan saya minta pertimbangan daripada SPR supaya dua kerusi yang dicadangkan itu satu daripada kerusi ini dipindahkan, diletakkan di Daerah Tambunan supaya Tambunan diwakili oleh dua DUN dan ini akan membantu dari segi pentadbiran dan pembangunan kawasan-kawasan luar bandar di sana. Saya cadangkan ini untuk pertimbangan oleh pihak-pihak yang tertentu.

Sebagai rumusan, saya menyokong pindaan Perlembagaan ini demi penambahan 13 kerusi tetapi ambil kira apa cadangan saya tadi sebab saya percaya ini boleh dilakukan secara *administrative*, tidak perlu pergi di Dewan sini, sebanyak 13 kerusi akan diluluskan tetapi di mana letaknya kerusi-kerusi ini masih perlu dipertimbangkan.

■1610

Saya juga sudah cadangkan supaya kajian-kajian di masa yang akan datang, tolonglah ambil kira kawasan-kawasan Parlimen juga seperti yang disebutkan oleh Ahli-ahli Yang Berhormat yang lain.

Dengan adanya perubahan Perlembagaan, memberi kuasa kepada -melayakkan mereka yang 18 tahun untuk mengundi dan untuk bertanding dalam pilihan raya, sudah tentunya pengundi akan bertambah. Akan tetapi saya ingin bersetuju dengan Yang Berhormat Kota Marudu supaya *automatic registration* ini ditangguhkan dahulu sehingga kita boleh membuatkan satu mekanisme supaya mereka yang tidak layak, supaya masalah IC palsu, masalah duplikasi dan pengundi-pengundi hantu ini boleh ditangani.

Tuan Yang di-Pertua: Masa Yang Berhormat.

Datuk Dr. Jeffrey Kitingan [Keningau]: Jadi dengan itu, saya mohon menyokong. Terima kasih.

Tuan Yang di-Pertua: Terima kasih. Sekarang saya jemput Yang Berhormat Tawau. Silakan.

4.11 ptg.

Datuk Christina Liew Chin Jin [Tawau]: Tuan Yang di-Pertua, tambahan 13 kerusi baharu bagi DUN Sabah yang disyorkan ini adalah amat dialu-alukan oleh Kerajaan Negeri Sabah. Sepatutnya Dewan Undangan Negeri Sabah telah meluluskan tambahan 13 buah kerusi baharu ini pada tahun 2016 dan amat dinantikan-nantikan untuk dilaksanakan.

Selanjutnya, sekali lagi ia telah diusulkan dan dibincangkan di Dewan Negeri Sabah pada sesi perbahasan yang lepas untuk diangkat dan dikemukakan kepada Suruhanjaya Pilihan Raya serta Yang Amat Berhormat Perdana Menteri untuk dibentangkan di Dewan Rakyat. Kita amat bersyukur dan berterima kasih kepada Kerajaan Pakatan Harapan di bawah pimpinan Yang Amat Berhormat Perdana Menteri kerana telah melihat kepentingan perkara ini dan telah

mengangkat perkara ini untuk dibentang, seterusnya dibahaskan oleh Ahli-ahli Yang Berhormat pada hari ini.

Sabah sebagai sebuah negeri yang berkeluasan agak luas di Malaysia dan juga faktor geografi negeri Sabah telah menyebabkan taburan kependudukan rakyatnya agak kompleks. Ditambah lagi dengan kesan pembangunan yang mapan serta pelan pembangunan negeri yang telah dirancang di bawah kerajaan negeri semenjak mengambil tampuk pemerintahan kerajaan negeri telah membawa kepada idea dan keperluan pewujudan 13 kawasan ataupun kerusi-kerusi DUN baharu ini. Ia amat perlu dalam mengimbangi keperluan dan pembahagian pembangunan yang kini sedang giat dirancang oleh Kerajaan Negeri Sabah. Kesejahteraan rakyat akan dapat dipastikan dengan keseimbangan dan tumpuan yang khusus dapat diberikan oleh wakil-wakil rakyat bagi kawasan masing-masing.

Peningkatan populasi atau pendudukan negeri Sabah sejak beberapa tahun ini juga menjadi penyebab kenapa tambahan 13 kerusi baharu DUN ini adalah amat diperlukan. Semestinya jika dahulu kita hanya mempunyai 60 kerusi DUN, kini ia telah ditambah menjadi 73 kerusi DUN akan membolehkan wakil-wakil rakyat akan lebih fokus dan dapat mentadbir kawasan yang diwakili mereka dengan cekap dan efisien.

Dalam penambahan 13 kerusi ini, maka akan terdapat beberapa kawasan Parlimen akan mempunyai lebih daripada dua kawasan DUN. Saya melihat perkara ini sebagai sesuatu yang baik dan perlu untuk memastikan pelan pembangunan yang dirancang oleh kerajaan negeri dapat dilaksanakan dengan sempurna. Pembahagian kawasan akibat dari kewujudan 13 kerusi baharu DUN ini akan membolehkan pembangunan yang dirancang dapat direalisasikan mengikut sektor-sektor yang bersesuaian dengan sesebuah kawasan.

Tuan Yang di-Pertua, antara sebab pewujudan 13 kerusi atau kawasan baharu ini dicadangkan adalah disebabkan oleh faktor penambahan penduduk yang berlaku di negeri Sabah. Statistik terkini memperlihatkan kawasan-kawasan bandar utama di bahagian-bahagian negeri Sabah telah meningkat, ditambah lagi dengan kehadiran saudara-saudara kita dari Semenanjung yang telah menetap, sama ada melalui faktor pekerjaan ataupun disebabkan oleh faktor perkahwinan dengan rakyat tempatan negeri Sabah. Tidak ketinggalan juga dengan faktor kembalinya anak-anak muda *original Sabahan* yang bekerja di Semenanjung yang kini telah mula kembali ke negeri Sabah untuk memenuhi keperluan pekerjaan yang bakal tersedia di bawah kerajaan baharu negeri Sabah di bawah pimpinan Yang Amat Berhormat Ketua Menteri Sabah, Datuk Seri Panglima Haji Mohd Shafie bin Haji Apdal.

Inilah impian kita dan inilah kemahuan anak-anak *original Sabahan* yang mahukan peluang pekerjaan dapat diwujudkan di tempat sendiri. Ini dapat dilihat dalam konteks pembangunan terancang yang bakal wujud akibat dari pentadbiran yang menyeluruh pada setiap bahagian Parlimen dan kawasan DUN di bawahnya termasuklah kawasan baharu ini. Pelan pembangunan yang dirancang akan lebih mudah dan sistematik.

Tuan Yang di-Pertua, pewujudan 13 kerusi atau kawasan baharu ini juga dilihat dapat dijadikan suatu usaha untuk menapis kehadiran warga asing dan pendatang tanpa izin (PTI) yang berlaku di negeri Sabah. Setelah kawasan-kawasan ini diwartakan kelak, maka pihak SPR dan JPN sudah semestinya akan melakukan penambahbaikan kajian serta perubahan kepada senarai daftar pengundi bagi negeri Sabah. Ini akan memudahkan lagi proses pengenalanpastian dan penindihan pengundi-pengundi sah dan juga pengundi-pengundi yang diragukan. Senarai pengundi berdaftar bagi negeri Sabah akan dapat lebih diperhalusi dari sebelum ini dan dikemas kini. Bagi pihak Kerajaan Negeri Sabah,

kita mengharapkan yang terbaik dapat dilakukan dan dirancang oleh pihak SPR dan agensi-agensi lain yang terlibat dalam perkara ini.

Seterusnya Tuan Yang di-Pertua, pada masa kini adalah didapati penduduk negeri Sabah majoritinya terdiri daripada golongan muda belia yang berumur 18 tahun ke atas. Golongan muda belia ini juga mempunyai hak dalam Perlembagaan Persekutuan untuk menjadi pemilih pada PRU yang akan datang. Maka, kewujudan 13 kerusi baharu ini adalah amat bertepatan dan memenuhi aspirasi kerajaan baharu masa kini untuk melihat golongan muda belia ini bersama-sama terlibat dalam proses demokrasi negara. Saya amat yakin golongan muda belia ini akan menjadi peneraju dalam sama-sama memastikan kelangsungan pembangunan dapat direalisasikan khususnya bagi 13 kerusi atau kawasan baharu ini.

Akhir kata sebelum saya mengakhiri perbahasan saya ini, bagi pihak Kerajaan Negeri Sabah, saya amat bersetuju dan menyokong usul yang dibentangkan ini dan amat berharap ia dapat diterima dan disokong oleh Dewan yang mulia ini. Selanjutnya, diharapkan dengan kewujudan 13 kerusi baharu ini dapat merancakkan lagi kemapanan pembangunan dan taraf sosioekonomi negeri Sabah. Tuan Yang di-Pertua, saya mohon menyokong. Sekian, terima kasih.

■1620

Tuan Yang di-Pertua: Terima kasih Yang Berhormat Tawau. Oleh sebab masa sangat-sangat tidak mengizinkan, saya akan memberikan keutamaan kepada Yang Berhormat daripada Sabah dahulu dan saya akan kembali kepada bahagian-bahagian lain ya seterusnya. Yang Berhormat Kalabakan, dipersilakan.

Tuan Ma'mun bin Sulaiman [Kalabakan]: *Bismillahir Rahmanir Rahim...*

Dato' Seri Dr. Shahidan bin Kassim [Arau]: Mohon setuju Yang Berhormat Arau cakap dahulu, biar seronok kena bantai.

Tuan Ma'mun bin Sulaiman [Kalabakan]: Boleh Yang Berhormat Kalabakan cakap?

Tuan Yang di-Pertua: Dipersilakan.

4.20 ptg.

Tuan Ma'mun bin Sulaiman [Kalabakan]: Syukur *Alhamdulillah* saya juga diberi kesempatan untuk menyertai perbahasan usul Kajian Semula Persempadanan Mengenai Syor-syor Yang Dicadangkan bagi Bahagian-bahagian Pilihan Raya Persekutuan dan Negeri Di Dalam Negeri Sabah Kali Keenam. Sebagaimana yang kita sedia maklum, usul penambahan 13 kerusi Dewan Undangan Negeri atau DUN, daripada 60 kerusi kepada 73 kerusi DUN menerusi pindaan Undang-undang Perlembagaan Negeri Sabah adalah Perkara 14(2) sudah pun diwartakan pada 18 Ogos 2016.

Daripada 13 kerusi DUN baharu ini, Kalabakan turut mempunyai penambahan satu kerusi iaitu DUN Kukusan, sekali gus menjadikan jumlah keseluruhan empat kerusi meliputi DUN Merotai, DUN Tanjong Batu, DUN Sebatik, termasuk DUN Kukusan yang baharu. Kalabakan amat menyokong persempadanan semula ini diluluskan khususnya sebelum Pilihan Raya Umum Ke-15 berlangsung berdasarkan pelbagai faktor yang membolehkan perancangan dan pelaksanaan pembangunan demi rakyat lebih berfokus.

Mengikut statistik 2017 yang dikeluarkan Jabatan Perangkaan Malaysia, Sabah merekodkan seramai 3.9 juta penduduk daripada 32 juta penduduk Malaysia atau mewakili 12.1 peratus daripada bilangan seluruh penduduk di negara ini. Dalam erti kata lain, jumlah 3.9 juta penduduk ini yang memerlukan perhatian 25 Ahli Parlimen dan 60 Ahli Dewan Undangan Negeri di Sabah. Rata-rata Parlimen di

Sabah memiliki dua atau tiga DUN sedangkan jumlah penduduk dan kawasan diwakili adalah cukup luas. Langkah ini juga diharapkan akan mengatasi isu kekeliruan sempadan dalam kalangan rakyat setempat.

Misalnya, terdapat beberapa garis sempadan DUN-DUN di Kalabakan yang sering kali menimbulkan kekeliruan dalam kalangan rakyat. Penduduk di Merotai Besar misalnya terbahagi kepada dua DUN iaitu DUN Merotai dan DUN Tanjong Batu. Begitu juga untuk Padang Terbang yang terbahagi kepada DUN Tanjong Batu dan DUN Sebatik. Persempadanan semula ini dilihat mampu mengatasi kekeliruan sempadan apabila Merotai Besar akan diserapkan sepenuhnya kepada DUN Merotai. Manakala Padang Terbang pula diletakkan di kawasan DUN baharu iaitu DUN Kukusan.

Saya amat percaya pertambahan kerusi ini juga akan memberi manfaat yang cukup besar kepada rakyat sama ada dalam jangka masa pendek atau panjang. Fokus perancangan pembangunan sesebuah kawasan akan menjadi lebih mudah diuruskan. Begitu juga berkaitan penyediaan peluang pekerjaan dan perniagaan, kebajikan, perumahan dan peluang pendidikan kepada orang Sabah. Kita amat memerlukan lebih ramai wakil rakyat yang boleh memimpin dan memperjuangkan agenda rakyat. Jumlah pengundi berdaftar di Sabah mengikut rekod daftar pemilih SPR adalah seramai 1 juta orang atau tepatnya 995,729 orang.

Daripada jumlah ini, seramai 45,095 orang adalah pengundi berdaftar untuk bahagian Kalabakan. Saya tertarik dengan pengagihan jumlah pemilih berdaftar keempat-empat DUN itu iaitu 11,938 orang untuk DUN Kukusan, 12,562 orang untuk DUN Tanjong Batu, 13,174 untuk DUN Merotai dan 8,421 untuk DUN Sebatik. Jika dilihat berdasarkan jumlah pengundi serta pengagihan kawasan untuk keempat-empat DUN tersebut termasuk DUN Kukusan ini, pengagihan ini ternyata lebih seimbang, teratur dan persempadannya juga lebih mudah untuk dikenali oleh penduduk setempat.

Kita juga mengambil kira keresahan rakyat berhubung penentuan pusat mengundi untuk pemilih berdaftar yang tidak sepadan dengan alamat mereka. Kita mohon atasilah kes pengundi tinggal di Parlimen lain tapi mengundi di Parlimen lain. Misalnya pengundi yang tinggal di Parlimen Kalabakan tetapi mengundi di Parlimen Tawau. Jika ada permohonan penukaran alamat daripada pengundi, kita berharap SPR dapat mengambil tindakan lebih berkesan untuk memindahkan pusat mengundi mereka. Kita juga berharap dakwaan yang mengatakan kononnya penukaran alamat sudah dilakukan tetapi permohonan mereka tidak diproses sebagai khabar palsu semata-mata.

Kita mohon SPR supaya bertindak dengan lebih proaktif menangani isu sebegini. Jika tidak ditangani dengan baik, bukan sahaja boleh menjejaskan reputasi SPR tetapi sedikit sebanyak menimbulkan dakwaan nakal terhadap kerajaan yang memerintah kononnya perkara sebegini sengaja dilakukan untuk manfaat kerajaan memerintah. Lebih mustahak lagi, kita harus memastikan nikmat arus pembangunan dan kepesatan ekonomi negara dapat diagihkan dengan lebih baik di seluruh negara, khususnya untuk kami di Sabah yang mempunyai jumlah penduduk kedua terbesar di Malaysia. Jika pada 2003, sejarah terlakar apabila kerusi DUN Sabah ditambah daripada 48 kepada 60, kini selepas 16 tahun, kita berharap satu lagi sejarah baharu dilakar pada 2019 untuk kelulusan pertambahan daripada 60 kepada 73 kerusi DUN Sabah. Dengan ini Yang Berhormat Kalabakan sangat-sangat menyokong.

Tuan Yang di-Pertua: Terima kasih Yang Berhormat Kalabakan. Sekarang saya menjemput Yang Berhormat Sandakan.

4.26 ptg.

Puan Vivian Wong Shir Yee [Sandakan]: Terima kasih Tuan Yang di-Pertua kerana memberi peluang saya untuk mengambil bahagian dalam perbahasan hari ini. Pada pendapat saya, ia adalah penting untuk penambahan bilangan kerusi Dewan Undangan Negeri (DUN) di Sabah memandangkan perubahan demografi selain kali terakhir kajian penambahan itu dijalankan lebih daripada 15 tahun yang lalu iaitu pada tahun 2003. Menurut Artikel 113(3A) Perlembagaan Persekutuan, bilangan ahli dipilih bagi Dewan Undangan sesuatu negeri boleh diubah berikutan suatu undang-undang yang diperbuat oleh DUN. Oleh itu jelas DUN Sabah mempunyai hak dan kuasa untuk mengubah bilangan ADUN bagi DUN Sabah. Terpulanglah kepada DUN Sabah untuk tambah 13 kerusi DUN.

Tuan Yang di-Pertua, di sini jelas bahawa DUN Sabah telah pun meluluskan rang undang-undang yang membolehkan agar pindaan terhadap jumlah kerusi DUN dibuat. Selain itu, walaupun telah pun tukar kerajaan, saya difahamkan bahawa kerajaan negeri Sabah yang baharu diterajui oleh Parti Warisan Sabah dan diketuai oleh Yang Berhormat Semporna yang juga Ketua Menteri Sabah juga bersetuju dengan usul ini. Oleh demikian, Kerajaan Negeri Sabah telah pun jelas menunjukkan bahawa mereka adalah bersetuju dengan usul persempadanan semula ini.

Walau bagaimanapun dengan melihat perkembangan negara kita ketika ini, terutama sejarah perubahan Perlembagaan semalam yang menurunkan umur pengundi kepada 18 tahun dengan pendaftaran pengundi automatik, di sini saya ingin menyatakan beberapa pandangan atau kebimbangan saya mengenai usul ini juga. Pada saya, laporan SPR pada tahun 2016 bagi persempadanan semula bagi kerusi-kerusi DUN di Sabah ada ruang untuk penambahbaikan.

Tuan Yang di-Pertua, yang pertama persempadanan semula seharusnya dilakukan dengan prinsip satu orang satu undi agar tidak timbulnya rasa tidak adil oleh mana-mana golongan pengundi. Sesetengah kerusi DUN boleh dipecahkan, sebagai contoh DUN N69 Sri Tanjong yang merupakan kerusi DUN yang terbesar di Sabah mengikut jumlah pengundi mempunyai jumlah pengundi seramai 25,104 pengundi. DUN Sri Tanjong adalah 4.5 kali ganda pengundi di kerusi DUN terkecil di Sabah iaitu N.04 Banggi dengan hanya 5,485. Satu lagi contoh ialah DUN N.45 Elopura yang di bawah kawasan Parlimen Sandakan yang mempunyai jumlah pengundi seramai 23,327 pengundi. Ini adalah 4.25 kali ganda pengundi di DUN Banggi.

Selain itu saya juga mendapati bahawa kerusi DUN bagi kawasan bandar adalah semakin besar. Sebagai contoh, Pekan Lido di Kota Kinabalu sebelum persempadanan semula adalah di dalam kerusi DUN N.19 Kepayan. Namun demikian selepas persempadanan semula kawasan ini telah pun diletakkan dalam kerusi N.16 Luyang walaupun kerusi DUN Luyang sudah pun mempunyai seramai 21,815 pengundi. Jelas berlakunya isu *malapportionment* di mana rakyat di beberapa kawasan seperti disebut di atas.

■1630

Kedua, dengan penurunan umur pemilih kepada 18 tahun dan pendaftaran pengundi secara automatik, bilangan pengundi di negara ini dijangka meningkat sebanyak 8 juta menjelang tahun 2023 di mana di Sabah sahaja jumlah pengundi dijangka meningkat oleh 400,000. Kesan kenaikan ini yang hampir 40 peratus daripada saiz pengundi semasa akan menjadi sangat *significant*. Sejauh mana ini akan memberi kesan dengan perkembangan penurunan had umur yang baru ini, saya yakin Suruhanjaya Pilihan Raya (SPR) juga tidak menjangka hari ini jika ia dilaksanakan sejak dua tahun yang lepas.

Berdasarkan maklumat yang ada, kajian ini juga akan menghasilkan sekurang-kurangnya dua lagi kawasan yang terlalu rendah lebih daripada 30 peratus di bawah saiz purata negeri dan lapan kawasan yang terlalu besar iaitu lebih daripada 30 peratus di atas purata negeri. Dengannya lebih banyak kerusi DUN maka akan lebih ramai wakil rakyat dan rakyat jelata dan bakal mendapatkan lebih banyak perhatian. Isu-isu yang lebih spesifik dan mendalam dapat dibangkitkan di dalam Dewan Undangan Negeri.

Dalam segi ini, saya tiada bantahan terhadap penambahan kerusi Dewan Undangan Negeri tetapi ia seharusnya dilihat dan dijalankan tanpa berlaku isu *malapportionment* dan ketidakseimbangan jumlah pengundi. Sekian, terima kasih.

Tuan Yang di-Pertua: Terima kasih Yang Berhormat Sandakan. Tepat pada waktunya. Seterusnya Yang Berhormat Ranau, silakan. Yang Berhormat Ranau.

4.31 ptg.

Tuan Jonathan bin Yasin [Ranau]: Ya, Tuan Yang di-Pertua. Pertamanya yang saya ingin katakan dalam masa yang singkat ini Tuan Yang di-Pertua adalah sebagai Ahli Parlimen, saya berfikir bahawa sebagai rakyat Malaysia yang datang daripada Sabah, apa yang paling penting dalam negara ini adalah bahawa bila kita telah membentuk negara ini di masa yang lalu, maka kita berharap bahawa ahli-ahli di dalam yakni pihak-pihak yang telah sama-sama membentuk negara ini bersikap jujur dan benar-benar melihat kepada apa yang telah dipersetujui beberapa puluh tahun yang lalu— 56 tahun yang lalu.

Oleh sebab bila saya mendengar rakan-rakan daripada Sabah berhujah di dalam Dewan ini, sekali lagi kita mendapati kisah sedih selepas 16 tahun baru sempadan pilihan raya dikaji semula. Jika kita lihat banyak pelanggaran berlaku. MA63 tidak dipatuhi. Perlembagaan Negara kita sendiri, kandungan di dalamnya, perkara-perkara yang terkandung di dalamnya pun ada yang tidak dipatuhi sehingga pada masa sekarang. Contohnya, 40 *percent* hasil Sabah yang harus dikembalikan kepada Sabah.

Pada hari ini kita melihat bahawa setelah berbelas tahun baru kajian semula tentang persempadanan negeri Sabah ini dilakukan. Saya melihat ketika saya melihat tentang pembahagian sempadan pilihan raya pada saatnya saya menyokong. Akan tetapi, saya juga mahu memberikan cadangan-cadangan supaya penambahbaikan dilakukan pada masa-masa akan datang. Ini kerana kita tahu bahawa cadangan persempadanan ini dilakukan sewaktu zaman Barisan Nasional dahulu. Sewaktu zaman Barisan Nasional banyak kawasan yang mereka sengaja tambah-tambahkan kerusi kerana untuk memastikan mereka menang.

Saya bagi contoh. Ranau contohnya 39,432 pengundi, yang diberi kawasan baru adalah Pensiangan sebanyak 26,837 orang, Papar seramai 37,884, Putatan seramai 39,123 orang, Beluran seramai 24,916 orang dan Kinabatangan hanya 25,348 orang. Pada tahun 2013 sebenarnya Pensiangan memang majoriti Barisan Nasional pada masa itu. Begitu juga dengan Papar mendapat 21,000 undi. Lebih daripada 60 peratus kawasan Barisan Nasional menang. Kemudiannya Putatan, begitu juga Barisan Nasional menang. Menang besar. Kinabatangan pun menang besar Barisan Nasional.

Tempat ini kecil berbanding Ranau. Kenapa Ranau sedia besar, jumlah penduduknya ramai dan kawasannya pun lebih besar. Di sesetengah kawasan ini tidak dipecahkan, tidak diberi DUN. Ini semua yang dikatakan sebagai *gerrymandering* oleh pihak sebelah. Akan tetapi sebenarnya ini di masa kerajaan yang lalu. Sekarang ditanya kenapa diteruskan? Ini kerana ini yang telah diputuskan

oleh Dewan Undangan Negeri Sabah pada masa itu. Mereka sudah putuskannya. Kalaupun mahu diubah keadaan ini... *[Disampuk]*

Tuan Haji Awang bin Hashim [Pendang]: Yang Berhormat Ranau...

Tuan Jonathan bin Yasin [Ranau]: ...kita mahu cadangkan kepada yang lain.

Tuan Haji Awang bin Hashim [Pendang]: Yang Berhormat Ranau.

Tuan Jonathan bin Yasin [Ranau]: Ya, silakan sahabat saya.

Tuan Haji Awang bin Hashim [Pendang]: Terima kasih Yang Berhormat Ranau. Bila disebut... *[Disampuk]*

Tuan Yang di-Pertua: Tidak akan tambah masa ya.

Tuan Haji Awang bin Hashim [Pendang]: Terima kasih Tuan Yang di-Pertua. Saya teruskan kepada soalan. Kenapa tidak membatalkan usul yang dibawa oleh Yang Berhormat Perdana Menteri pagi tadi kalau dah ini *gerrymandering* yang disusun untuk kemenangan Barisan Nasional. Kenapa tidak dibatalkan sekarang? Kamu sudah ada kuasa, ada hak. Setahun adalah satu jangka masa yang agak panjang.

Tuan Jonathan bin Yasin [Ranau]: Tidak apa Yang Berhormat Pendang. Kalau Yang Berhormat Pendang melihat itu sebagai racun untuk kami, sebenarnya ia adalah seperti madu pada masa sekarang. Oleh sebab Barisan Nasional yang sudah salah guna kuasa.

Seorang Ahli: Betul.

Tuan Jonathan bin Yasin [Ranau]: Jadi sebab itu kita tidak bimbang. Apa yang penting kita punya pemimpin yang baik. Pemimpin yang menunjukkan amanah dan tauladan yang baik. Saya sangat kagumi kerana orang-orang PAS.

Tuan Haji Awang bin Hashim [Pendang]: Jangan bangkitkanlah kalau dah ini madu. Daripada racun menjadi madu kenapa bangkitkan dan bersetuju dengan cadangan Yang Amat Berhormat Perdana Menteri.

Tuan Jonathan bin Yasin [Ranau]: Itu sebab kita ada masa dalam tiga tahun dan empat tahun ini lagi.

Tuan Haji Awang bin Hashim [Pendang]: Sepatutnya batalkan.

Seorang Ahli: Betul.

Tuan Jonathan bin Yasin [Ranau]: Jikalau sekiranya kita mahu tambah, kita masih boleh memberi cadangan-cadangan untuk menambah. Jangan susah.

Tuan Haji Awang bin Hashim [Pendang]: Setahun ada masa yang sangat panjang boleh membuat secara rombakan kembali benda yang tidak dipersetujui. "*Cakap tidak serupa bikin*" lah itu.

Tuan Nik Nazmi bin Nik Ahmad [Setiawangsa]: Yang Berhormat Pendang, boleh bagi ruang? Setiawangsa? Boleh?

Dato' Seri Dr. Shahidan bin Kassim [Arau]: Bukan...

Tuan Yang di-Pertua: Yang Berhormat Setiawangsa, silakan.

Tuan Nik Nazmi bin Nik Ahmad [Setiawangsa]: Terima kasih Yang Berhormat Papar. Agaknya mengapa kawan kita daripada PAS begitu beria-ia mempertahankan Barisan Nasional?

Tuan Jonathan bin Yasin [Ranau]: Saya pun kurang pasti.

Tuan Haji Awang bin Hashim [Pendang]: Saya sebab sebut PAS tadi.

Dato' Seri Dr. Shahidan bin Kassim [Arau]: Yang Berhormat, penjelasan Arau.

Tuan Haji Awang bin Hashim [Pendang]: Bila sebut PAS, kami pembangkang. Bukan pertahan. Sama-sama pembangkang.

Tuan Jonathan bin Yasin [Ranau]: Okey, saya minta tambah Tuan Yang di-Pertua. Boleh tambah tidak Tuan Yang di-Pertua?

Tuan Haji Awang bin Hashim [Pendang]: Barisan Nasional bukan lagi kerajaan. Pembangkang.

Tuan Jonathan bin Yasin [Ranau]: Menggulung pun susah.

Tuan Haji Awang bin Hashim [Pendang]: Ini pun tidak boleh faham?

Tuan Yang di-Pertua: Menggulung...

Tuan Haji Awang bin Hashim [Pendang]: Bukan kami pertahankan Barisan Nasional. Barisan Nasional sekarang pembangkang. Sama-sama pembangkang. Takkan hari ini nak berlawan sama-sama pembangkang.

Dato' Seri Dr. Shahidan bin Kassim [Arau]: Tuan Yang di-Pertua, hari ini hari kami akan mencipta sejarah menyokong—Boleh atau tidak ahli...

Tuan Haji Awang bin Hashim [Pendang]: Lawan sesama pembangkang itu tidak betullah. Itu pun tidak boleh fahamkah.

Tuan Jonathan bin Yasin [Ranau]: Kita dengar Tuan Yang di-Pertua dahulu.

Tuan Yang di-Pertua: Sila Yang Berhormat Ranau menggulung.

Tuan Jonathan bin Yasin [Ranau]: Sekarang, Tuan Yang di-Pertua minta kita menggulung.

Dato' Seri Dr. Shahidan bin Kassim [Arau]: Saya minta penjelasan sedikit, boleh tidak? Araulah.

Tuan Jonathan bin Yasin [Ranau]: Kita sekarang sedang menggulung. Nanti Yang Berhormat Arau ada masa sendiri, Yang Berhormat Arau gulung nanti.

Dato' Seri Dr. Shahidan bin Kassim [Arau]: Saya mahu tolong kamulah.

Tuan Jonathan bin Yasin [Ranau]: Jadi, sekarang saya berfikir bahawa walaupun dengan keadaan beberapa hal yang mana kita lihat boleh menimbulkan keresahan kepada beberapa pihak di Negeri Sabah, namun dengan semangat muafakat bahawa rakyat Sabah ini saling mengasih tanpa mengira bangsa, suku kaum dan agama maka kita menjadi masyarakat yang kuat kerana kita tidak menjadi masyarakat yang *racist* agama dan *racist* keturunan. Itu sebab kita menyokong dengan semangat sedemikian. Dengan itu Tuan Yang di-Pertua, saya mohon menyokong.

Tuan Yang di-Pertua: Terima kasih Yang Berhormat Ranau. Sekarang saya menjemput Yang Berhormat Beaufort.

Dato' Seri Dr. Shahidan bin Kassim [Arau]: Saya giliran berapa? *[Berucap tanpa menggunakan pembesar suara]*

Tuan Yang di-Pertua: Yang Berhormat Arau penghabisan ya. Duduk dulu.

4.38 ptg.

Dato' Hajah Azizah binti Mohd Dun [Beaufort]: Terima kasih Tuan Yang di-Pertua. Pertamanya saya ingin menyokong apa yang telah disebutkan...

Dato' Seri Dr. Shahidan bin Kassim [Arau]: Yang Berhormat perlukan sokongan kami tidak? Ini kerana kami ada wakil bercakap. Kami baru seorang. Itu pun Barisan Nasional.

Dato' Hajah Azizah binti Mohd Dun [Beaufort]: Pertama, saya ingin menyokong apa yang disebutkan oleh Yang Berhormat Pensiangan dan Yang Berhormat Beluran tadi dan rakan-rakan yang lain tentang betapa perlunya juga kita menambah kerusi dalam Dewan Parlimen ini daripada negeri Sabah. Ini kerana itu adalah satu yang penting dan saya menyokong penuh supaya ini dilaksanakan nanti *insya-Allah*. Saya yakin kerajaan akan memberikan pertimbangan yang sewajarnya.

Berkenaan dengan usul yang telah dibawa di Dewan pada hari ini oleh Yang Amat Berhormat Perdana Menteri saya sebagai orang Sabah tentunya menyokong penuh penambahan 13 lagi kerusi di Dewan Undangan Negeri Sabah ini. Negeri Sabah adalah sebuah negeri yang luas 74,000 kilometer persegi dengan 22 daerah, 11 daerah kecil dan 33 kumpulan etnik yang begitu ramai sekali di negeri Sabah ini. Jadi, kalau ada yang mengatakan bahawa kenapa ada keresahan di kalangan sahabat-sahabat tadi yang mengatakan sepatutnya daerah ini dapat lebih lagi kerana ia lagi ramai orangnya.

Akan tetapi kalau kita melihat negeri Sabah yang uniknyanya kita mempunyai 33 kumpulan etnik yang bahasanya pelbagai. Kawasan saya sebagai contohnya ada 11 kumpulan etnik termasuklah daripada kaum Tionghoa juga dalam kawasan Parlimen saya yang tidak ada begitu besar itu dan saya pun tidak dapat kerusi DUN tambahan. Akan tetapi, saya mintalah di masa akan datang, kajian supaya kita melihat rakyat yang bermacam-macam suaranya dan bahasanya ini dapat wakil mereka untuk bercakap di Dewan Undangan Negeri. Ini kerana mereka ini istimewa untuk diri mereka sendiri.

■1640

Kalau satu kumpulan kata Melayu, Melayu sahaja, bahasanya sama tetapi kalau kami di Sabah itu dalam kumpulan-kumpulan Dusun, Kadazan, Tatana, itu semua lain-lain bahasanya. Orang Murut lain lagi bahasanya, orang Bisaya macam saya lain lagi bahasanya, orang Tidung, orang Sungai, semua ini lain-lain. Jadi kami masing-masing pun mahu juga ada wakil di dalam Dewan Undangan Negeri dan dalam Dewan Parlimen ini.

Oleh kerana itulah, bila kita melihat secara besarnya, *the bigger picture* ini maka kita mesti memberikan pertimbangan walaupun bilangan kawasan itu kecil sahaja pengundinya. Akan tetapi kita juga beri pertimbangan supaya mereka ada suara kerana mereka perlu ada *representation* di dalam dewan yang tertinggi membuat perundangan, baik di peringkat negeri mahupun di peringkat Persekutuan ini. Barulah kita boleh mengatakan kita berlaku adil.

Oleh kerana itu, saya minta kepada sahabat-sahabat yang lain kita bertenang kerana ini adalah yang terbaik yang dapat kita laksanakan dalam sebuah negara kita Malaysia yang kita cintai ini, yang rakyatnya majmuk. Berbagai kumpulan bangsa, agama, *culture* yang ada yang hidup dalam keadaan yang cukup harmoni, yang cukup indah ini kerana seperti kata Yang Berhormat Ranau tadi kita kasih mengasihi, sayang-menyayangi di antara satu sama lain, yang berdiri di hadapan Tuan Yang di-Pertua hari ini ada banyak darah mengalir dalam tubuh saya ini. Ada keluarga saya yang bukan beragama Islam pun tetapi saya beragama Islam. Ada Murut, ada Dusun, ada Sungai, ada Bisaya dalam darah saya ini, dalam tubuh badan ini.

Oleh kerana itulah keindahan dan kecantikannya kami di Sabah. Bila kami dapat 13 ini kami bersyukur juga tetapi kalau boleh kami minta tambahan lagi banyak lagi kerana begitu ramai, etnik *group* kami dan mereka ini semua masing-masing ada suara.

Dato' Seri Dr. Shahidan bin Kassim [Arau]: Saya cadangkan 50.

Dato' Hajah Azizah binti Mohd Dun [Beaufort]: Orang Sabah ini semuanya cantik-cantik sahaja. Bahasanya pun indah. Datanglah ke Sabah, tengoklah kami, betapa indah dan cantiknya. Ini akan jadi contoh kepada semua kita hidup dalam keadaan yang cukup harmoni. Yang Berhormat Petaling Jaya jangan bimbang kerana kita ini memberikan suara kepada seramai mungkin rakyat kita yang berkumpul etnik di negara kita Malaysia yang tercinta ini.

Kalau kamu di sini mungkin etnik kamu cuma ada orang Cina, orang Melayu, orang India tetapi kami di Sabah begitu ramai sekali. So, lihatlah betapa indahnya kami dapat hidup dalam keadaan yang cukup harmoni ini, mungkin ini boleh merupakan satu virus yang baik untuk menjangkiti kawan-kawan yang lain di seluruh negara kita Malaysia ini. Jadi pindaan ini amat dialu-alukan, tambahan kerusi ini amat dialu-alukan tetapi saya menyokong rakan-rakan tadi supaya di peringkat Parlimen ini juga ada perlu tambahan supaya kita boleh capai satu pertiga daripada kerusi dalam Dewan Parlimen ini datangnya daripada Sabah dan Sarawak.

Dengan itu, maka bertambah harmonilah kita di seluruh negara kita Malaysia ini, suara kami daripada Sabah dan Sarawak akan lebih didengar lagi, bukan suara daripada Parlimen Beaufort sahaja tetapi seluruh negeri Sabah dan Sarawak itu akan lebih didengar oleh sahabat-sahabat kita yang ada di Semenanjung Malaysia. Dengan ini saya menyokong usul tadi. Terima kasih.

Tuan Yang di-Pertua: Terima kasih, Yang Berhormat Beaufort. Sekarang saya menjemput Yang Berhormat Papar.

Dato' Seri Dr. Shahidan bin Kassim [Arau]: *[Berucap tanpa menggunakan pembesar suara]*

Tuan Yang di-Pertua: Selepas Sabah saya kembali ke Semenanjung...

Dato' Seri Dr. Shahidan bin Kassim [Arau]: Tepati janji ya.

4.43 ptg.

Tuan Haji Ahmad bin Hassan [Papar]: Terima kasih, Tuan Yang di-Pertua atas kesempatan diberi untuk membahaskan penambahan 13 DUN yang baru. Bilangan ADUN pada masa ini adalah 60 orang maka ini adalah masa yang tepat supaya jumlah ADUN di Sabah ditambah sebanyak 13 orang untuk menjadikannya 73 ADUN.

Keperluan untuk menambah jumlah perwakilan di Sabah sejajar dengan status dan kedudukan Sabah dalam Persekutuan Malaysia seperti apa yang telah diluahkan oleh Yang Berhormat Pensiangan dan Beluran tadi. Tambahan kerusi DUN ini perlu dengan mengambil kira keadaan muka bumi dan keluasan Sabah. Keluasan luar biasa sesetengah kawasan Parlimen di Sabah termasuk melebihi saiz beberapa negeri di Semenanjung Malaysia.

Daerah Papar misalnya luasnya 1,243 persegi, jadi daerah Papar harus mendapat satu lagi DUN. Jadi *alhamdulillah* jikalau penambahan ini diluluskan bererti P.175 Papar akan ada tiga DUN iaitu DUN N.27 Limbahau, N.28 Kawang dan N.29 Pantai Manis. Dengan penurunan umur pengundi kepada 18 tahun maka adalah wajar P.175 Papar ada tiga DUN.

Keluasan keadaan geografi dan kepadatan penduduk negeri Sabah adalah faktor mengapa negeri itu wajar mendapat penambahan kerusi dalam kajian persempadanan semula kawasan pilihan raya yang dilakukan oleh SPR. Ini juga membolehkan rakyat mempunyai lebih ramai wakil dalam memperjuangkan nasib mereka serta memudahkan peruntukan disalurkan ke kawasan sasaran.

Persempadanan semula pilihan raya ini diharap dapat menyaksikan pertambahan kawasan pilihan raya bagi membantu merancakkan proses pembangunan dan meningkatkan taraf sosioekonomi kawasan luar bandar. Kawasan-kawasan luar bandar pula diberi fokus dan lebih peruntukan terutama sekali dalam tujuan menaik taraf infrastruktur dan kemudahan asas seperti membaiki taraf ekonomi penduduknya. Kita mahu melihat penduduk luar bandar maju bersama-sama dengan penduduk bandar.

Dengan pertambahan kerusi DUN, bahagian-bahagian pilihan raya yang dahulunya begitu luas dan menyukarkan wakil-wakil rakyat untuk berlaku adil dalam mendekati dan membantu rakyat akan dapat diselaraskan dan menjadi lebih kecil. Menerusi persempadanan semula ini kawasan-kawasan pilihan raya yang kecil tetapi mempunyai bilangan pemilih yang ramai pula akan dapat dikurangkan sekali gus memastikan pentadbiran sesebuah kawasan itu dijalankan dengan lebih efisien.

Penambahan kerusi dapat meningkatkan penyaluran pembangunan selain membolehkan tumpuan diberi dengan lebih baik di semua kawasan. Ini akan memudahkan wakil rakyat yang terpilih menjalankan tugas mereka dengan saksama. Kekerapan wakil rakyat melawat ke kawasan baru juga dapat dipertingkatkan.

Persempadanan semula ini harus dilaksanakan sepertimana termaktub dalam Perlembagaan Persekutuan kerana ia akan menjadikan pentadbiran sesuatu kawasan itu lebih efisien serta memberi kebaikan kepada rakyat. Dengan bertambahnya bilangan DUN di Sabah, pembangunan yang menyeluruh akan dapat dilaksanakan kerana bertambahnya peruntukan untuk kawasan persempadanan di Parlimen yang terpilih.

Pembangunan yang menyeluruh hanya boleh dilaksanakan dengan adanya keupayaan kewangan dan sumber pelaksana. Dengan adanya tambahan kerusi DUN, kami di Sabah akan berasa gembira kerana setiap tambahan kerusi memastikan pembangunan yang mampan di tempat-tempat yang baru kerana setiap DUN ada peruntukannya sendiri. Dengan itu, saya menyokong usul persempadanan semula kerana P.175 Papar pun mendapat DUN yang baru. Terima kasih.

Dato' Seri Dr. Shahidan bin Kassim [Arau]: Arau.

Tuan Yang di-Pertua: Terima kasih, Yang Berhormat Papar. Seterusnya Yang Berhormat Libaran.

4.49 ptg.

Datuk Zakaria bin Mohd. Edris @ Tubau [Libaran]: Terima kasih, Tuan Yang di-Pertua. Salam sejahtera dan selamat petang. Melalui Perlembagaan Malaysia, SPR berhak untuk membenarkan proses persempadanan dibuat bagi tempoh setiap lapan tahun sekali atau sekiranya berlaku perwujudan wilayah baru atau penambahan atau pengurangan bilangan kerusi Dewan.

Tuan Yang di-Pertua, pada Ogos 2016 Dewan Undangan Negeri Sabah telah pun meluluskan pindaan perkara 14(2) Perlembagaan Negeri Sabah untuk menambah 13 kerusi Dewan Undangan Negeri maka SPR kemudian mengemukakan cadangan 13 kerusi negeri tambahan untuk Sabah. Akan tetapi pada ketika itu, pada masa itu juga namun tidak juga diusulkan di Parlimen.

■1650

Saya selaku wakil rakyat dari Sabah berpendapat, pembentangan usul persempadanan semula untuk tambahan 13 kerusi DUN ini iaitu di Sabah adalah tepat pada masanya memandangkan Parlimen telah meluluskan pindaan

Perlembagaan Persekutuan bagi menurunkan had umur yang layak mengundi daripada 21 tahun ke 18 tahun dan pengundi didaftarkan secara automatik. Persoalannya, apakah pendekatan yang akan diambil oleh SPR dalam mengatasi cabaran dan kesan persempadanan semula serta penambahan pengundi? Bagaimana SPR dapat memastikan bahawa pengundi-pengundi baru ini dapat menjalankan tanggungjawab sebagai seorang warganegara dan keluar mengundi pada pilihan raya nanti?

Tuan Yang di-Pertua, menyentuh tentang persempadanan semula dan perpaduan negara. Seperti yang telah ditetapkan dalam Perlembagaan Persekutuan pada Perkara 116 dan Perkara 117, yang menuntut kita supaya mengambil kira peralihan hubungan tempatan adalah melarang sama sekali persempadanan semula yang boleh mewujudkan *segregation intake*, bagi mengelakkan berlakunya wujud sikap perkauman dan memilih calon yang hendak bertanding dalam sesuatu kawasan itu.

Faktor etnik, desa dan bandar serta pemberatan adil adalah ditekankan bagi menggalakkan lagi kembali ke zaman lampau seperti pecah dan perintah. Justeru, persoalan saya, adakah pemberat yang adil serta langkah yang diambil oleh SPR dalam menganalisis kesan persempadanan semula dan penambahan jumlah pengundi mendadak terhadap ekonomi, pembangunan desa dan bandar serta perkauman?

Tuan Yang di-Pertua, keluasan keadaan geografi dan kepadatan penduduk negeri Sabah adalah juga antara faktor mengapa negeri itu wajar mendapat pertambahan kerusi dalam Kajian Persempadanan Semula Kawasan Pilihan Raya yang dilakukan oleh Suruhanjaya Pilihan Raya (SPR). Penambahan kerusi sama ada Parlimen ataupun Dewan Undangan Negeri (DUN) yang dilaksanakan juga membolehkan rakyat mempunyai lebih ramai wakil dalam memperjuangkan nasib mereka serta memudahkan lagi peruntukan disalurkan. Justeru, persempadanan semula dilakukan ekoran daripada pertambahan dan perubahan taburan penduduk dapat meningkat dan memfokuskan kepada pembangunan di luar bandar.

Di kawasan Libaran, pada masa ini mempunyai dua DUN iaitu DUN Sungai Sibuga dan DUN Gum-Gum. *Alhamdulillah*, dalam perubahan dan penambahan kawasan, Parlimen Libaran juga mendapat satu DUN yang baharu iaitu DUN Sungai Manila. Jadi kawasan-kawasan luar bandar seperti ini juga perlu diberi fokus dan lebih peruntukan terutama sekali dalam tujuan menaik taraf infrastruktur dan kemudahan asas serta ekonomi penduduk. Dengan penambahan kerusi bahagian-bahagian pilihan raya yang dahulunya begitu luas dan menyukarkan wakil-wakil rakyat untuk mendekati rakyat.

Tuan Yang di-Pertua, dengan ini, Libaran– Perintah Perlembagaan Persekutuan (Persempadanan Bahagian-bahagian Pilihan Raya) berserta Laporan Suruhanjaya Pilihan Raya (SPR) di Dewan Rakyat bagi menambah 13 kerusi DUN Sabah, saya menyokong. Terima kasih.

Tuan Yang di-Pertua: Terima kasih Yang Berhormat Libaran. Sekarang saya akan memanggil Yang Berhormat Kudat, selepas itu Yang Berhormat Rantau Panjang. Seterusnya Yang Berhormat Petaling Jaya, kemudian Yang Berhormat Arau dan akhir sekali Yang Berhormat Padang Rengas. Ya, silakan.

4.55 ptg.

Datuk Abd Rahim bin Bakri [Kudat]: Terima kasih Tuan Yang di-Pertua. Terlebih dahulu saya ingin mengucapkan tahniah kepada Yang Amat Berhormat Langkawi kerana telah membentangkan pindaan Perlembagaan yang membolehkan 13 kerusi Dewan Undangan Negeri di Sabah dapat diguna pakai

dalam pilihan raya akan datang dan menambah kerusi Dewan Undangan Negeri Sabah daripada 60 kepada 73.

Sesungguhnya pindaan ini adalah merupakan sesuatu yang ditunggu-tunggu dan tambahan ini sudah tentu akan memberikan keuntungan kepada rakyat Sabah khususnya. Pindaan ini juga telah memberikan peluang kepada satu kerusi di kawasan saya iaitu N.02 – Bengkoka untuk dimasukkan sebagai salah satu daripada kerusi yang boleh dipertandingkan dalam pilihan raya yang akan datang dan membolehkan kita mendapat seorang Ahli Dewan Undangan Negeri untuk membolehkan usaha-usaha untuk membangunkan kawasan ini dapat disegerakan.

Tuan Yang di-Pertua, seperti mana yang kita sedia maklum bahawa Sabah adalah sebuah negeri yang begitu besar, iaitu 54 peratus daripada keluasan negeri Sabah adalah bersamaan dengan Semenanjung Malaysia, iaitu lebih daripada separuh Sabah keluasan sama dengan Semenanjung Malaysia. Oleh sebab itu, terdapat keperluan untuk menambah Ahli-ahli Dewan Undangan Negeri. Malah sudah tentu sudah tiba masanya kerajaan menyemak semula kawasan pilihan raya Parlimen ataupun kawasan Parlimen kerana semakin yang telah dibuat pada tahun 2003 itu sudah terlalu lama. Sepatutnya terdapat kerjasama di antara kerajaan dan pembangkang untuk membolehkan penambahan kerusi Parlimen di kawasan-kawasan ini dan juga khususnya di Sabah.

Seperti mana yang kita sedia maklum bahawa seperti mana yang telah dijelaskan oleh ramai rakan-rakan tadi, bahawa Sabah sepatutnya menerima ataupun sekurang-kurangnya memiliki 35 peratus daripada kerusi Parlimen seperti mana yang telah dipersetujui di dalam perjanjian yang telah dibuat pada tahun 1963. Sebagai *successor* kepada penandatanganan iaitu Allahyarham Tun Mustapha yang merupakan Bapa Kemerdekaan Negeri Sabah, saya juga mahukan aspirasi tersebut dapat diteruskan iaitu meminta supaya 35 peratus daripada kerusi Parlimen di Dewan kita ini adalah terdiri daripada mereka yang datangnya dari Sabah dan Sarawak.

Bukan itu sahaja, di kawasan saya ini adalah merupakan satu kawasan yang begitu besar, 3,000 lebih *square kilometer* ataupun tiga kali kebesaran ataupun keluasan negeri Pulau Pinang. Sudah tentu ia menjadi satu cabaran bagi saya sebagai wakil rakyat dan sesiapa juga yang menjadi wakil rakyat bagi kawasan ini. Ini kerana untuk memberikan perkhidmatan kepada kawasan-kawasan luar bandar ini adalah merupakan sesuatu yang amat menyukarkan apatah lagi peruntukan yang tidak begitu mencukupi.

Perwujudan DUN Bengkoka ini, saya berharap akan juga disokong oleh Kerajaan Negeri Sabah dengan mewujudkan sebuah pejabat daerah baharu bagi Bengkoka kerana ini akan membolehkan urusan-urusan untuk memajukan kawasan ini dapat dilakukan dengan lebih tuntas khususnya memberikan dan menyediakan perancangan-perancangan dan pelaksanaan projek yang lebih teratur dan juga mewujudkan banyak projek infrastruktur yang sangat diperlukan di kawasan ini.

Jadi Tuan Yang di-Pertua, sebenarnya negeri Sabah memang mengharapkan pindaan ini dapat dilaksanakan lebih awal lagi kerana ianya adalah merupakan satu anjakan yang dapat menolong memajukan negeri Sabah. Kita harus mengekalkan *rural weightage* seperti mana yang telah dipersetujui semasa awal kemerdekaan dahulu kerana memberikan kelebihan kepada luar bandar akan membolehkan kita dapat mewujudkan negara yang memiliki pembangunan yang seimbang.

Ini kerana kita sedia maklum bahawa masih banyak lagi kawasan-kawasan luar bandar di negara kita ini yang memerlukan keseimbangan pembangunan dan ada gesaan-gesaan daripada pihak-pihak tertentu untuk mengubah suasana ini. Akan tetapi saya berharap supaya pihak kerajaan bertegas untuk memastikan *rural weightage* ini tidak diubah mengikut kehendak majoriti ataupun kehendak kita

semata-mata kerana untuk mewujudkan pembangunan yang lebih cepat di dalam negara ini. Terima kasih.

■1700

Tuan Yang di-Pertua: Terima kasih Yang Berhormat Kudat. Sekarang saya menjemput Yang Berhormat Rantau Panjang.

5.00 ptg.

Puan Hajah Siti Zailah binti Mohd Yusoff [Rantau Panjang]: Terima kasih Tuan Yang di-Pertua kerana memberi peluang kepada saya untuk sama-sama membahaskan usul cadangan persempadanan baru bagi negeri Sabah. Saya mewakili seluruh kepimpinan bersama dengan Ahli-ahli Parlimen daripada PAS mengucapkan tahniah dan kami sama-sama memberi sokongan terhadap cadangan persempadanan baru ini untuk penambahan kerusi daripada 60 kerusi kepada 73 kerusi.

Harapan dengan lulusnya persempadanan baru ini, akan bertambah lagi suara rakyat di DUN Sabah yang mewakili rakyat Sabah yang berada di DUN Bengkoka. Maaflah kalau saya salah sebut dalam sudut bahasa ya. Termasuk juga DUN Bandau, DUN Pintasan, DUN Pantai Dalit, DUN Darau, Tanjung Keramat, Limbahau, Tulid, Telupid, Sungai Manila, Lamag, Segama dan Kukusan. Jadi kita harap dengan penambahan tiga DUN baharu ini akan menyerlahkan lagi suara rakyat di Dewan Undangan Negeri Sabah yang dapat bersuara yang lebih berkesan lagi untuk membela kepentingan rakyat negeri Sabah.

Kita memahami bagaimana keperluan tambahan kerusi ini sangat perlu terutama di kawasan-kawasan yang pedalaman, yang mempunyai keluasan, jangkaan yang begitu luas. Sebagai wakil rakyat, sudah tentulah perkhidmatan yang diberi secara berkesan ini memerlukan kepada kemudahan, ruang dan keluasan yang sesuai. Akan tetapi kalau keluasan itu melampau, mungkin ini menjadi satu beban, bukan saja pada wakil rakyat, begitu juga dari sudut pengurusan pentadbiran dan sebagainya.

Jadi saya mengambil kesempatan ini juga mengucapkan tahniah di atas keputusan yang telah dibuat oleh SPR dan kita mengharapkan dan kelulusan yang telah diberi oleh DUN Sabah. Kita mengharapkan dengan pertambahan kerusi DUN ini, akan dapat memberi manfaat terutama bagi pengundi-pengundi yang berada di jauh pedalaman. Begitu juga dari sudut kemudahan untuk rakyat terutama dari sudut pengagihan peruntukan, dari sudut perkhidmatan, pentadbiran, termasuk juga dari sudut pembangunan, jalan raya dan sebagainya, yang sudah tentulah memberi kesan yang lebih baik. Apa yang kita harapkan ialah dengan pindaan ini juga, bukan setakat pindaan kepada kerusi DUN, malahan tambahan juga diberi perhatian kepada kerusi Parlimen.

Malah bukan saja di Sabah dan Sarawak perhatian yang perlu diberi oleh SPR, termasuk juga di kawasan Semenanjung yang negeri-negeri yang tidak ada tambahan kerusi. Contoh di Kelantan, di Terengganu termasuk beberapa negeri yang sekian lama tidak ada tambahan kerusi Parlimen. Jadi saya harap perkara ini diberi pertimbangan untuk memastikan kebajikan, keperluan, pentadbiran dapat diberi perkhidmatan dengan lebih berkesan.

Jadi begitu juga tentang peruntukan kepada kawasan-kawasan Parlimen dan DUN. Saya harapkan supaya dengan janji Pakatan Harapan untuk memberi keadilan kepada semua pihak, seharusnya semua Ahli Parlimen diberi hak yang sama rata. Begitu juga DUN supaya mereka juga dapat memberi perkhidmatan yang terbaik kepada rakyat. Akan tetapi kita lihat apa yang berlaku apabila peruntukan Ahli Parlimen daripada kami contohnya daripada pembangkang hanya diberi

RM100 ribu, sedangkan di pihak kerajaan diberi peruntukan RM3.8 juta. Ini adalah satu perkara yang jauh, apa lagi di kawasan pedalaman.

Dato' Seri Dr. Shahidan bin Kassim [Arau]: *[Bangun]*

Puan Hajah Siti Zailah binti Mohd Yusoff [Rantau Panjang]: Saya sangat simpati dengan Yang Berhormat-Yang Berhormat yang ada di pedalaman.

Dato' Seri Dr. Shahidan bin Kassim [Arau]: Yang Berhormat Rantau Panjang, penjelasan.

Puan Hajah Siti Zailah binti Mohd Yusoff [Rantau Panjang]: Ya, Yang Berhormat Arau.

Dato' Seri Dr. Shahidan bin Kassim [Arau]: Apakah benar bahawa peruntukan ini sebenarnya telah dipersetujui oleh Perdana Menteri tetapi Yang Berhormat Menteri Kewangan kata suruh tangguh? Apakah benar? *[Ketawa]*

Puan Hajah Siti Zailah binti Mohd Yusoff [Rantau Panjang]: Terserah kepada Menteri Kewangan yang ada di depan kita pada hari ini untuk menjawab. Masukkan soalan Yang Berhormat Arau ini dalam ucapan saya. Jadi, saya harapkan supaya Menteri Kewangan memberi keadilan yang sebenarnya.

Begitu juga peruntukan pada kerajaan negeri. Contohnya janji Pakatan Harapan untuk bagi royalti termasuk kepada negeri Kelantan. Saya ingat lagi di Dewan ini, di awal penggal saya tanya Perdana Menteri, Perdana Menteri jawab royalti akan dibayar mengikut janji iaitu 20 peratus asalnya dalam perjanjian. Kemudian diminta akan dibayar pada akhir 31 Disember 2018. Kemudian dalam jawapan seterusnya, dibayar apabila tarik balik isu saman terhadap Petronas. Terbaru yang dalam sesi ini saya terima jawapan, Kelantan tidak ada. Ditulis dalam jawapan yang saya terima, "*Tidak ada hak kerana di luar tiga batu nautika dan hanya diberi wang ihsan*". Apa ini janji?

Jadi, saya harap kerajaan mengotakan janji. Begitu juga kepada rakyat negeri Sabah. Mereka yang memerlukan bantuan, yang memerlukan peruntukan yang secukupnya harus diberi. Jangan peruntukan diberi kerana kepentingan politik. Akan tetapi peruntukan kepada rakyat harus diberi mengikut keperluan dan keperluan rakyat. Keperluan rakyat yang harus dijadikan keutamaan pada kerajaan yang memerintah. Ini akan tanggungjawab bukan setakat di dunia, akan bertanggungjawab di hadapan Allah SWT.

Itu saja Tuan Yang di-Pertua, kerana masa tidak mengizinkan, saya menyokong. Terima kasih.

Tuan Yang di-Pertua: Terima kasih. Yang Berhormat Petaling Jaya. Selepas ini Yang Berhormat Arau, sabar, sabar.

5.06 ptg.

Puan Maria Chin binti Abdullah [Petaling Jaya]: Terima kasih Tuan Yang di-Pertua. Dalam mana-mana usaha persempadanan semula kawasan pilihan raya, prinsip yang perlu ditegakkan ialah prinsip *One Person, One Vote*. Apa yang dimaksudkan melalui prinsip ini adalah nilai seorang pengundi tidak kira lokasi pengundian, perlulah adil dan saksama. Seksyen 2 bagi Jadual Ketiga Belas Perlembagaan menyatakan, "*the number of electors within each constituency and in a State ought to be approximately equal*". Secara prinsip, saya setuju dengan Yang Berhormat Semporna bahawa dengan persempadanan semula ini, kerajaan berniat baik untuk memudahkan proses pengundian dan meningkatkan kecekapan wakil rakyat di Sabah.

Namun, beberapa isu perlu dilihat. Dalam laporan ini, misalnya, masalah yang pertama ialah *One Person, One Vote*. Beberapa analisis telah mendapati bahawa terdapat dua kawasan iaitu Banggi, Telupid dan Sebatik yang jumlah pengundinya terlalu kecil berbanding purata pengundi negeri Sabah manakala lapan kawasan didapati mempunyai terlalu ramai pengundi. Akibatnya, nilai seorang pengundi di Tanjong Kapor adalah jauh lebih kurang berbanding dengan nilai seorang pengundi di Banggi atau di Telupid.

Akan tetapi ada beberapa Ahli Parlimen yang kata tentang kes Kinabatangan. Saya tidak setuju ada *malapportionment* atau *gerrymandering* kerana kalau kita mengikut Perlembagaan 13th Schedule seksyen 2(c) iaitu *rural weightage*, di mana kawasan desa yang besar boleh ada pengundi yang lebih kecil. Ini dibenarkan dalam Perlembagaan. Kalau kita pecahkan Kinabatangan seperti yang dicadangkan, kita akan mengadakan *under representation*. Akan tetapi saya setuju, masih ada tempat di mana *malapportionment* telah berlaku. Misalnya Lahad Datu, yang mana kawasan ini ada 8,200 kilometer dengan 52 ribu pengundi dibandingkan dengan misalnya Sandakan, 23 kilometer dengan hanya 30 ribu pengundi. Ini adalah tidak mengikut *One Person, One Vote*.

Selain itu, pengundi automatik dan penambahan pengundi antara umur 18 tahun sampai 21 tahun, yang rata-ratanya tertumpu di kawasan bandar, akan menyebabkan jurang nilai pengundi bandar dan luar bandar berkembang. Saya rasa penambahan kerusi di Sabah perlu memastikan hak perwakilan yang saksama bagi semua pengundi di Sabah.

Masalah yang kedua ialah pencabulan hubungan tempat untuk kawasan DUN. Seperti yang disebutkan, niat baik usaha persempadanan semula ini adalah untuk meningkatkan kecekapan pentadbiran oleh wakil rakyat dan jabatan-jabatan di peringkat negeri dan kerajaan tempatan. Akan tetapi apa yang kita dapat ialah sebanyak 16 DUN telah menjangkaui sempadan dua kawasan pentadbiran pihak berkuasa tempatan yang bakal merumitkan lagi proses pentadbiran.

■1710

Ada beberapa persoalan. Kita perlu mendapatkan penjelasan, mengapa pemetaan DUN Bandau adalah amat tidak teratur dan kita juga hendak mendapatkan penjelasan mengapa Daerah Mengundi Kota Peladok dimasukkan dalam DUN baru iaitu Pintasan walaupun terpisah oleh Sungai Wariu. Ini adalah soalan-soalan yang saya harap kerajaan dapat buat semakan.

Walaupun laporan persempadanan ini telah diluluskan dalam Dewan Undangan Negeri Sabah pada masa itu, kita masih mahu persempadanan yang adil untuk membenarkan parti politik bertanding tanpa kelemahan. Saya cadangkan bahawa kelemahan-kelemahan yang masih berada dalam Laporan Kajian Semula Persempadanan Sabah akan dipertimbangkan oleh kerajaan dan juga SPR pada masa depan.

Dengan ini, saya menyatakan sokongan saya dan harap bahawa kelemahan yang ada dalam laporan ini akan disemakkan. Terima kasih.

Tuan Yang di-Pertua: Terima kasih Yang Berhormat Petaling Jaya. Sekarang Yang Berhormat Arau. Saya menunaikan janji.

5.11 ptg.

Dato' Seri Dr. Shahidan bin Kassim [Arau]: Terima kasih Tuan Yang di-Pertua yang dikasihi. Pertama sekali, saya ingin menyatakan, Yang Berhormat Ketua Menteri Sabah, kami menyokong sebab benda ini telah pun dibawa lama, sebab selepas tempoh lapan tahun bukan saja Sabah, semua negeri layak untuk membuat perubahan. Cuma mungkin selepas ini Perlis lah. Akan tetapi walau

bagaimanapun, hari ini kita menyokong. Orang Sabah, kami menyokong supaya pindaan ini dibuat dan ditambah kerusi... *[Tepuk]*

Tuan Jonathan bin Yasin [Ranau]: Terima kasih Yang Berhormat Arau.

Dato' Seri Dr. Shahidan bin Kassim [Arau]: Kita juga meminta supaya Kerajaan Pusat menambah royalti kepada Kerajaan Negeri Sabah dan Sarawak.

Tuan Jonathan bin Yasin [Ranau]: Terima kasih.

Tuan Haji Ahmad bin Hassan [Papar]: Ini bagus.

Dato' Seri Dr. Shahidan bin Kassim [Arau]: Jadi dengan itu, kita akan dapat undi yang berleluasa dalam pilihan raya yang akan datang.

Pertama sekali, Yang Berhormat Menteri Kewangan, saya tahu Yang Berhormat Menteri Kewangan itu hendak kata susah dan sebagainya. Dulu kawan baik tapi sekarang nampaknya kurang baik sedikit dan tidak tunai janji. Tapi tidak apa. Dunia akan berputar juga. Tapi saya ingin beritahu bahawa tolong Yang Berhormat tengok tentang apa yang telah diperjuangkan oleh pembangkang masa itu, DAP terutamanya, supaya peruntukan Parlimen disamaratakan. Bukan untuk kami tapi untuk semua.

Kalau sekiranya Kerajaan PH ini hanya ditubuhkan untuk membalas dendam, saya ingat itu bukan bermakna Malaysia baharu tetapi itu Malaysia yang paling belakang dalam dunia. Malaysia baharu ialah Malaysia yang mesti ditegakkan di atas keadilan.

Tuan Yang di-Pertua: Bagaimana relevannya? *[Dewan ketawa]*

Dato' Seri Dr. Shahidan bin Kassim [Arau]: Tuan Yang di-Pertua, bila kita pinda sempadan, kita hendak pilih wakil rakyat. Ini saya cakap fasal wakil rakyat. Tuan Yang di-Pertua kena faham, ini cara kita hendak bawa perbahasan supaya kita maklum bahawa pemilihan wakil rakyat nanti mestilah didasarkan kepada asas tersebut.

Keduanya, saya minta supaya kerajaan melihat supaya parti-parti politik yang bertanding biarlah mereka yang bersih daripada apa-apa bentuk fahaman-fahaman yang tidak dibenarkan di negara ini seperti fahaman sosialis, komunis dan sebagainya. Mesti bersih.

Tuan Yang di-Pertua, ini bukan cakap melawak, Tuan Yang di-Pertua. Ini ialah perjanjian pada tahun 1989... *[Sambil menunjukkan senaskhah dokumen]* ...laitu di Hat Yai, Thailand di mana... *[Pembesar suara dimatikan]*

Tuan Yang di-Pertua: Yang Berhormat, khususnya perbahasan tentang persempadanan semula di Sabah.

Dato' Seri Dr. Shahidan bin Kassim [Arau]: Bila kita hendak buat sempadan, parti-parti politik yang hendak bertanding mestilah bersih daripada fahaman komunis. Salah kah? Sekarang saya hendak berlawan dengan Tuan Yang di-Pertua, saya rugi masa. Tuan Yang di-Pertua bayar balik masa saya.

Jadi, kita minta supaya rakyat Malaysia tahu bahawa kita mesti bersih daripada fahaman komunis. Saya minta maaf, saya minta DAP— DAP sekarang, orang dia tidak mahu terima *Datukship*. Macam Tuan Yang di-Pertua bukan daripada DAP, jadi terima *Datukship*. Mana ada Datuk dari DAP. Jadi, fahaman bahawa mereka tidak...

Tuan Cha Kee Chin [Rasah]: Siapa kata tidak ada? *Check* fakta betul-betul. Bercakap itu biar berfakta. Yang Berhormat Beruas itu Datuk. Tidak faham kah?

Dato' Seri Dr. Shahidan bin Kassim [Arau]: Ya, baru-baru. Dia tidak lagi sosialis, dia adalah kapitalis. Itu sebab dia— jadi, fahaman sosialis ini masih lagi di tahap...

Tuan Cha Kee Chin [Rasah]: Kita tidak mahu komunis, kita mahu kleptokrat.

Dato' Seri Dr. Shahidan bin Kassim [Arau]: ...Sama rata, sama rasa...

Tuan Cha Kee Chin [Rasah]: Saya ingat UMNO suka kleptokrat.

Dato' Seri Dr. Shahidan bin Kassim [Arau]: Bekas Perdana Menteri *Singapore* dalam radio menyebut bahawa saudara Lee Kuan Yew. Dia tidak sebut 'Yang Berhormat'. Tidak. Ini menunjukkan bahawa pemikiran sosialis itu supaya— *socialist is all right* tetapi bukan komunis. Jadi kita minta supaya parti-parti politik yang bertanding supaya bersih.

Keduanya, saya minta kerajaan ini memikirkan— sekarang ini kita buat pindaan persempadanan yang kiranya kami akan sokong. Yang keduanya, minta supaya jawatan Setiausaha Parlimen itu diwujudkan semula kerana sebahagian daripada Menteri dan Timbalan Menteri, prestasinya 50 *percent*. Bagilah jadi Setiausaha Parlimen dulu. Sebab apa, hendak pergi naik pangkat terus dalam keadaan yang mereka masih lagi di tahap yang tidak sewajarnya, maka kita wujudkanlah jawatan Setiausaha Parlimen balik.

Dengan itu, kita minta supaya pemikiran yang ada di Sabah dan Sarawak itu dibuat di Parlimen. Kita terima kasih Sarawak dengan Sabah. Saya tidak pasti Sabah macam mana tapi Kerajaan Negeri Sarawak bagi peruntukan sama negeri dengan Parlimen. Dia pula bagi peruntukan tambahan kepada Parlimen— Sarawak. Saya ingat Sabah pun buat macam itu.

Jadi, apa yang dibuat di Sabah dan Sarawak itu bagus untuk...

Tuan Cha Kee Chin [Rasah]: Yang Berhormat Arau, jangan mengelirukan Dewan. Sarawak tidak bagi pembangkang dekat situlah. Fakta pun biar betul.

Dato' Seri Dr. Shahidan bin Kassim [Arau]: Ya, itu sebab saya setuju dengan Yang Amat Berhormat Tun tadi...

Tuan Cha Kee Chin [Rasah]: Ini lepas pukul 4 ini, tidak makan ubat kah?

Dato' Seri Dr. Shahidan bin Kassim [Arau]: ...Bahawa sebahagian daripada mereka hendaklah dirujuk ke Tanjung Rambutan. Jadi, Yang Berhormat Rasah, Yang Berhormat Jelutong kena hantar Tanjung Rambutan... [*Pembesar suara dimatikan*] [*Dewan ketawa*]

Tuan Yang di-Pertua: Sudah merah. Sudah merah. Saya sekarang menjemput Yang Berhormat Padang Rengas.

Dato' Seri Dr. Shahidan bin Kassim [Arau]: Tuan Yang di-Pertua, kesimpulan. Saya menyimpulkan di sini bahawa saya menyokong usul yang dibawa.

Tuan Sanisvara Nethaji Rayer a/l Rajaji [Jelutong]: Tuan Yang di-Pertua, saya tidak kacau ganggu pun dia.

Dato' Seri Dr. Shahidan bin Kassim [Arau]: *Shut up!*

Tuan Yang di-Pertua: Dia sudah menyokong. Terima kasih Yang Berhormat Arau. Sekarang saya menjemput pembahas yang terakhir iaitu Yang Berhormat Padang Rengas. Silakan Yang Berhormat.

5.17 ptg.

Dato' Seri Mohamed Nazri bin Abdul Aziz [Padang Rengas]: Tuan Yang di-Pertua, saya, seperti juga Ahli-ahli Yang Berhormat sebelum saya yang membahaskan usul ini, merasakan iaitu bahawa kita telah tunggu lama untuk mendapat pertambahan bagi Dewan Undangan Negeri di Sabah. Akhirnya dengan adanya usul pada hari ini untuk mencadangkan supaya ditambah kerusi, maka saya juga turut menyokong. Kalau negeri Sabah dahulu ketinggalan dengan negeri Sarawak yang ada 72 kerusi, *alhamdulillah*, sekarang sudah sama walaupun lebih sedikit.

Cuma, saya hendak melihat daripada aspek memberikan nama kepada kawasan pilihan raya ini. Saya hendak ucapkan tahniah kepada SPR yang menjalankan kerja di Sabah kerana saya lihat di sini iaitu bahawa nama-nama tempat yang diberikan kepada kawasan pilihan raya ini mestilah nama tempatan yang asal. Saya lihat iaitu bahawa nama-nama yang telah diberikan ini semuanya nama-nama yang dianggap sebagai nama asal. Kalau kita tengok nama-nama yang ada ini seperti Bandau, Bengkoka, Pintasan, Darau, Limbahau, Tulid, Telupid, Lamag, Segama dan Kukusan, ini benar-benar menunjukkan nama tempat-tempat di Sabah. Jadi, sebab itu ia adalah bagus.

Cuma, saya tengok yang hebat sikit di Sabah ini ialah Sungai Manila. Kalau di Manila di Filipina, ia bandar raya tapi di Sabah, hebatlah, nama sungai saja. Akan tetapi, inilah nama...

Datuk Zakaria bin Mohd. Edris @ Tubau [Libaran]: Kawasan Libaran itu. Sungai Manila kawasan Libaran.

Dato' Seri Mohamed Nazri bin Abdul Aziz [Padang Rengas]: Ya, betul.

Datuk Zakaria bin Mohd. Edris @ Tubau [Libaran]: Parlimen Libaran itu.

Dato' Seri Mohamed Nazri bin Abdul Aziz [Padang Rengas]: Apa fasal?

Dato' Seri Dr. Shahidan bin Kassim [Arau]: Apa kamu menyibuk?
[Dewan ketawa]

Dato' Seri Mohamed Nazri bin Abdul Aziz [Padang Rengas]: Apa fasal?

Tuan Yang di-Pertua: Dia memberitahu kawasan itu di kawasan Libaran. Sungai Manila itu.

Dato' Seri Mohamed Nazri bin Abdul Aziz [Padang Rengas]: Betullah. Siapa kata tidak betul? Baguslah sebab nama-namanya nama Sabah. Jadi, ada dua aspek di sini iaitu nama mesti nama asli Sabah dan keduanya, saya lihat apabila ditukar Silam nama Parlimennya kepada Lahad Datu, ini adalah tepat sebab nama pekan yang besar mestilah diberikan kepada nama kawasan Parlimen.

■1720

Jadi di mana yang saya bangkitkan perkara ini ialah saya nak tanya, kalau di Sabah, SPR telah pun memberi nama yang tepat. Di Semenanjung ini saya merasa hairan iaitu kalau di Wilayah Persekutuan, nama seperti Titiwangsa, Wangsa Maju ataupun Setiawangsa. Ia langsung tidak menampakkan asal tempat-tempat ini. Ke mana hilangnya nama seperti Sungai Besi, Setapak? Jadi saya harap supaya SPR ini apabila mereka melakukan penambahan kerusi atau semakan kah, saya harap supaya perkara yang sama yang dilakukan di Sabah ini juga mestilah dibawa ke Semenanjung.

Rakan saya ini Yang Berhormat Paya Besar. Sebenarnya Paya Besar tidak ada nama langsung kampung di Paya Besar, bandar pun tidak ada. Mana datangnya Paya Besar? Jadi macam kalau di Titiwangsa di Wilayah Persekutuan,

saya lihat iaitu bahawa nama yang lebih tepat adalah Dato' Keramat sebab Kampung Dato' Keramat itu memang nama asal, nama lama. Kemudian kalau kita juga lihat di Pulau Pinang, Georgetown, Butterworth, Port Dickson okey, namanya okey Inggeris, dibolehkan. Teluk Kemang, dulu Teluk Kemang sekarang Port Dickson. Jadi saya rasa nama-nama tempat ini kita mesti memberikan keutamaan kepada nama yang sebenar, sekalipun nama-nama itu menunjukkan bahawa nama-nama ini dinamakan. Oh! Dah habis, ya? Saya minta maaf.

Jadi saya punya *point* cuma ini sahaja. Saya harap supaya SPR nanti kalau melakukan semakan di Semenanjung, maka saya minta supaya nama-nama asal itu digunakan dan janganlah digunakan nama-nama yang langsung tidak melambang dan menampakkan identiti kawasan itu. Saya mohon menyokong.

Tuan Yang di-Pertua: Terima kasih Yang Berhormat Padang Rengas. Dengan itu selesailah sesi perbahasan 21 orang pembahas telah berbahas. Sekarang saya ingin menjemput Yang Berhormat Menteri untuk menjawab.

5.22 ptg.

Menteri di Jabatan Perdana Menteri [Datuk Liew Vui Keong]: Terima kasih Tuan Yang di-Pertua. Saya bangun di Dewan yang mulia ini adalah untuk menggulung perbahasan mengenai usul-usul yang telah dibentangkan oleh Yang Amat Berhormat Perdana Menteri pada pagi ini berkaitan dengan Laporan Kajian Semula Persempadanan Mengenai Syor-syor yang dicadangkan bagi Bahagian-bahagian Pilihan Raya Persekutuan dan Negeri di dalam negeri Sabah kali keenam tahun 2017.

Pada kesempatan ini, suka saya bagi pihak kerajaan merakamkan ucapan penghargaan dan terima kasih kepada semua Ahli-ahli Yang Berhormat yang telah pun mengambil bahagian di dalam perbahasan pada hari ini. Lebih-lebih lagi kepada Ahli-ahli Yang Berhormat yang telah memberi sokongan penuh ke atas usul yang telah dibentangkan. Saya juga ingin mengesahkan bahawa urusan Kajian Semula Persempadanan Bahagian-bahagian Pilihan Raya bagi negeri Sabah adalah urusan dan syor Suruhanjaya Pilihan Raya (SPR) sepenuhnya.

Dalam hal ini, SPR telah menjalankan kajian berdasarkan kepada prinsip-prinsip yang telah diperuntukkan oleh Perlembagaan Persekutuan. Setiap keputusan yang dibuat oleh SPR, saya yakin telah mengutamakan kepentingan rakyat negeri Sabah secara keseluruhannya dan demi kelancaran proses demokrasi negara amnya. Seharusnya kita di Dewan yang mulia ini wajar berterima kasih kepada pihak SPR yang telah melaksanakan tanggungjawab dengan begitu telus dan rapi.

Tuan Yang di-Pertua, sebagaimana Ahli-ahli Yang Berhormat sedia maklum, Dewan Undangan Negeri Sabah telah meluluskan pindaan rang undang-undang ke atas fasal (2) Perkara 14 Perlembagaan Negeri Sabah berhubung komposisi keanggotaan Dewan Undangan Negeri daripada 60 kerusi kepada 73 kerusi yang telah berkuat kuasa pada 18 Ogos 2016 yang lalu. Sekiranya dikaji dengan teliti syor-syor yang telah dibuat oleh SPR, kita dapati bahawa syor bagi 73 bahagian pilihan raya yang disediakan oleh SPR telah memberi peluang seluas-luasnya kepada semua pihak dan rakyat negeri Sabah yang tergolong daripada pelbagai kaum untuk mengambil bahagian di dalam pilihan raya yang akan diadakan pada masa hadapan.

Untuk makluman Ahli Yang Berhormat, semasa pameran syor Kajian Semula Persempadanan Bahagian-bahagian Pilihan Raya bagi negeri Sabah yang telah diadakan pada 15 September hingga 14 Oktober 2016 dan pada 22 November hingga 21 Disember 2016, SPR telah menerima bantahan daripada kategori kumpulan 100 orang atau lebih pemilih pendaftar bagi kawasan bahagian pilihan

raya yang terbabit. Bukan setakat itu sahaja, pihak SPR juga telah turun padang hatta sehingga ke kawasan pedalaman untuk mendapatkan penjelasan daripada [Tidak jelas] Ini jelas membuktikan bahawa SPR telah membuka peluang seluas-luasnya kepada penduduk negeri Sabah untuk mengambil bahagian di dalam proses Kajian Semula Persempadanan Bahagian-bahagian Pilihan Raya bagi negeri Sabah dan bagi memastikan syor-syor yang dikemukakan turut mengambil kira keperluan penduduk negeri Sabah.

Tuan Yang di-Pertua, saya selanjutnya ingin memberi maklum balas ke atas penambahbaikan sistem dan proses pilihan raya sebagaimana dicadangkan oleh Ahli-ahli Yang Berhormat daripada Semporna, Kinabatangan, Keningau dan Kota Marudu supaya SPR menyediakan pusat mengundi yang lebih selesa kepada pengundi. Untuk makluman Ahli Yang Berhormat, SPR telah melaksanakan beberapa penambahbaikan dalam proses pilihan raya selepas PRU ke-14 mengenai keselesaan pengundi seperti berikut:

- (i) menyediakan dua saluran bagi pengundi warga emas dan OKU dengan jumlah maksimum 350 orang pengundi manakala saluran seterusnya ditetapkan dengan jumlah maksimum 600 orang. Ini bertujuan bagi mempercepatkan proses pengundian dan mengurangkan kesesakan di saluran;
- (ii) menyediakan kemudahan *buggy* dan *shuttle* kepada pengundi bagi pusat mengundi yang luas;
- (iii) memberi lebih masa kepada pengundi yang berada jauh dari pusat mengundi. SPR telah memanjangkan tempoh masa pengundian daripada tempoh mengundi semasa PRU ke-14 iaitu daripada jam 8.00 pagi hingga 5.30 petang bagi PRK-PRK selepas PRU ke-14. Manakala bagi PRK Sandakan, tempoh mengundi bermula lebih awal iaitu pada jam 7.30 pagi dan ditutup pada jam 5.00 petang;
- (iv) menyediakan *ramp* di saluran 1 dan 2 bagi kemudahan kepada OKU; dan
- (v) penyediaan tempat menunggu kepada pengundi-pengundi di sebelah tempat mengundi ataupun saluran dan juga penambahan pusat-pusat mengundi baharu khususnya bagi daerah mengundi yang mempunyai bilangan pemilih yang tinggi dan di kawasan pedalaman termasuk perancangan untuk membuka pusat mengundi khas di Kampung Sri Gandar.

Yang Berhormat turut mencadangkan supaya SPR mengkaji keperluan untuk tidak diadakan hari penamaan calon. Untuk makluman Ahli Yang Berhormat, cadangan menyemak semula keperluan untuk tidak mengadakan hari penamaan calon sedang diteliti dan dikaji oleh Jawatankuasa Khas Pembaikan Sistem dan Undang-undang Pilihan Raya (ERC). Satu kaedah penamaan calon yang baru, yang lebih teratur dan memudahkan semua pihak sedang dalam kajian.

■1730

Yang Berhormat Arau ingin tahu apakah SPR akan membenarkan parti yang berfahaman komunis bertanding dalam pilihan raya. Mana-mana parti politik yang telah berdaftar untuk makluman Yang Berhormat Arau, dengan Jabatan Pendaftaran Pertubuhan Malaysia di bawah Akta Pertubuhan 1966 [Akta 335] dan juga berdaftar simbol parti dengan SPR akan dibenarkan untuk bertanding dalam pilihan raya. SPR tidak mempunyai kuasa untuk menghalang mana-mana parti yang berdaftar secara sah untuk bertanding.

Yang Berhormat Kinabatangan, Yang Berhormat Pontian, Yang Berhormat Pendang, Yang Berhormat Kota Marudu dan juga Yang Berhormat Setiu mencadangkan supaya SPR menyediakan peruntukan pengangkutan kepada pengundi ke pusat pengundi yang jauh. Untuk makluman Ahli-ahli Yang Berhormat, perkara ini memerlukan kajian lanjut kerana ia akan melibatkan peruntukan kewangan yang besar. Antara alternatif dalam kajian SPR untuk menangani masalah tempat mengundi yang jauh adalah dengan menyediakan pusat mengundi yang lebih kondusif dan berdekatan dengan kawasan kediaman pengundi.

Tuan Yang di-Pertua, saya juga ingin menarik perhatian Ahli-ahli Yang Berhormat berhubung dengan cadangan bagi mengimbangkan kerusi di Dewan Rakyat ini kepada negeri Sabah dan Sarawak sebagaimana dibangkitkan Ahli-ahli Yang Berhormat Keningau, Pensiangan, Kota Marudu, Tenom, Kudat dan juga Beluran. Bagi tujuan tersebut, saya ingin memaklumkan bahawa penetapan komposisi bilangan kerusi dalam Parlimen adalah di bawah bidang kuasa Parlimen melalui pindaan kepada Perkara 45, Perlembagaan Persekutuan bagi komposisi Dewan Negara dan juga Perkara 46, Perlembagaan Persekutuan bagi komposisi Dewan Rakyat.

Tuan Yang di-Pertua, berhubung dengan perkara-perkara yang dibangkitkan Ahli-ahli Yang Berhormat dari Tuaran, Beluran, Tenom, Keningau, Sandakan, Ranau, Pendang dan juga Petaling Jaya berkaitan dengan ketidakseimbangan pemilih berdaftar antara bahagian-bahagian pemilih pilihan raya ataupun dikenali sebagai *malapportionment* dengan izin, yang dilihat bertentang dengan prinsip "*one man, one vote, one value*" serta isu *gerrymandering* dengan izin, dan persempadanan berasaskan kaum. Suka saya menjelaskan bahawa urusan kajian semula persempadanan dilaksanakan oleh SPR berlandaskan kepada tatacara dan juga prinsip-prinsip persempadanan yang ditetapkan di bawah Jadual Ketiga Belas Perlembagaan Persekutuan berdasarkan kepada peruntukan yang ditetapkan.

Keseimbangan pemilih antara bahagian-bahagian pilihan raya bukanlah satu-satunya faktor yang dipertimbangkan oleh SPR dalam melaksanakan urusan kajian semula persempadanan bahkan banyak lagi faktor yang turut dipertimbangkan iaitu;

- (i) kepada penduduk dan juga pertubuhan pemilih;
- (ii) keadaan geografi, muka bumi dan juga keluasan bahagian pilihan raya;
- (iii) ruang pembangunan dan juga kemudahan infrastruktur yang ada;
- (iv) bilangan perwakilan wakil rakyat yang ada;
- (v) akses kepada rakyat dalam mendapatkan perkhidmatan daripada wakil rakyat yang dilantik;
- (vi) kemudahan pentadbiran bagi tujuan pendaftaran dan juga perjalanan pilihan raya; dan
- (vii) pemeliharaan hubungan tempatan.

Tuan Yang di-Pertua, Perlembagaan Persekutuan turut memberi kelonggaran berhubung isu ketidakseimbangan dengan mengambil kira faktor geografi dan kemudahan infrastruktur yang terdapat di kawasan luar bandar dan pendalaman. Dalam hal ini, perwujudan bahagian-bahagian pilihan raya adalah tidak bergantung sepenuhnya kepada jumlah pemilih, tetapi masalah dan juga kesukaran pemilih di kawasan luar bandar juga dititik beratkan dan diberi perhatian.

Oleh yang demikian, pembahagian pemilih berdaftar yang hampir sama banyak bagi setiap bahagian pilihan raya persekutuan dan negeri di dalam negeri Sabah adalah sukar untuk dilaksanakan kerana terdapatnya kawasan-kawasan luar bandar yang keadaan topografi dan demografinya yang sangat berbeza antara satu sama lain.

Secara tidak langsung Tuan Yang di-Pertua, wujud kekangan-kekangan dari segi lokasi yang terpencil; jarak antara lokasi-lokasi di kawasan pendalaman yang amat jauh; serta jalan-jalan perhubungan, pengangkutan dan komunikasi yang terhad. Secara lazimnya, kawasan luar bandar mempunyai bilangan penduduk yang sedikit dan meliputi kawasan yang sangat luas. Manakala kawasan bandar mempunyai bilangan penduduk yang ramai dengan konsentrasi yang tinggi dan merangkumi kawasan yang kecil.

Sebagai contoh, kawasan P.187 Kinabatangan yang mencakupi 68 kilometer persegi adalah menyamai keluasan negeri Johor, namun hanya mempunyai pemilih seramai 25,348 orang. Sementara itu, bahagian-bahagian pilihan raya persekutuan yang mempunyai bilangan pemilih yang tinggi dalam negeri Sabah pula merupakan kawasan yang kecil dengan kepadatan penduduk yang tinggi. Umpamanya Parlimen P.172 Kota Kinabalu yang mempunyai pemilih seramai 53,451 orang misalnya, hanya berkeluasan 26 kilometer persegi. Manakala P.171 Sepanggar dengan 55,294 orang pemilih tetapi berkeluasan hanya 317 kilometer persegi.

Tuan Yang di-Pertua, bagi bahagian pilihan raya negeri pula, keadaan yang sama turut berlaku. Kesemua Dewan Undangan Negeri ataupun DUN yang mempunyai pemilih yang tinggi hanya mencakupi kawasan yang kecil iaitu di bawah 220 kilometer persegi. Bahkan, terdapat DUN yang hanya berkeluasan 10 kilometer persegi sahaja iaitu N.16 Luyang di dalam Parlimen P.172 Kota Kinabalu, tetapi mempunyai pemilih seramai 23,992 orang.

Manakala Dewan Undangan Negeri yang mempunyai kurang pemilih pula meliputi kawasan yang luas melebihi 1,000 kilometer persegi. Ini dapat diperhatikan daripada Dewan Undangan Negeri N.47 Kuamut terdapat 10,954 kilometer persegi yang merupakan Dewan Undangan Negeri terbesar di negeri Sabah, hanya mempunyai pemilih seramai 8,217 orang, sedangkan keluasan Dewan Undangan Negeri ini adalah melebihi kawasan negeri Kedah.

Tuan Yang di-Pertua, sungguhpun begitu, tidak dinafikan bahawa persempadanan baharu yang disyorkan oleh SPR telah menyebabkan bilangan pemilih bagi Dewan Undangan Negeri N.01 Banggi telah berkurang. Dalam hal ini, SPR merasakan adalah wajar penduduk-penduduk di kawasan Banggi yang merupakan pulau terbesar di negeri Sabah diberikan bahagian pilihan raya yang khusus dan tidak bercampur dengan pemilih-pemilih di kawasan tanah besar bagi meningkatkan kecekapan perkhidmatan wakil rakyat yang dilantik dan seterusnya memacu pembangunan di pulau tersebut.

Negara-negara maju seperti United Kingdom, Kanada dan Australia yang melihat mementingkan keseimbangan pemilih antara bahagian-bahagian pilihan raya turut memberi pengecualian khususnya kepada bahagian pilihan raya yang luas dan kawasan pulau yang mempunyai bilangan pemilih yang rendah. Ini membuktikan proses persempadanan semula tidak wajar dilihat dalam aspek keseimbangan pemilih sahaja, bahkan turut mempertimbangkan kesukaran yang dihadapi oleh pemilih melibatkan faktor keluasan dan juga geografi bagi memastikan mereka mudah mendapatkan perkhidmatan daripada wakil rakyat yang dilantik pada masa hadapan.

Tuan Yang di-Pertua, saya juga ingin memberi maklum balas ke atas saranan Ahli-ahli Yang Berhormat daripada Pendang dan Hulu Rajang supaya

dijalankan urusan kajian semula persempadanan yang baharu dalam tempoh yang terdekat.

■1740

Dalam hal ini Tuan Yang di-Pertua, seperti mana Ahli-ahli Yang Berhormat sedia maklum urusan kajian semula persempadanan bagi negeri-negeri Tanah Melayu telah selesai dijalankan pada tahun 2018. Manakala negeri Sarawak dan Sabah pula adalah pada tahun 2015 dan juga tahun 2017 masing-masing.

Perkara 113 Perlembagaan Persekutuan memperuntukkan bahawa kajian semula persempadanan hanya boleh dimulakan dalam dua cara iaitu pertama adalah apabila berlaku pindaan undang-undang ke atas komposisi bilangan keanggotaan Ahli Dewan Rakyat atau Ahli Dewan Undangan Negeri. Manakala kaedah yang kedua pula ada tamat lat tempoh sekurang-kurangnya lapan tahun daripada tarikh siap kajian semula persempadanan sebelumnya.

Dalam hal ini, lat tempoh lapan tahun bagi kajian semula persempadanan negeri Sarawak akan berakhir pada tahun 2023. Negeri Sabah pula akan berakhir pada tahun 2025 manakala negeri-negeri Tanah Melayu pula akan berakhir pada tahun 2026. Oleh yang demikian, sekiranya kajian semula persempadanan hendak dilaksanakan kerajaan perlu meminda peruntukan Perkara 133 Perlembagaan Persekutuan berkaitan dengan lat tempoh minimum suatu kajian semula persempadanan atau meminda Perkara 46 Perlembagaan Persekutuan berkaitan komposisi Ahli Dewan Rakyat.

Tuan Yang di-Pertua, suka saya ingin menjawab isu-isu yang dibangkitkan juga oleh Yang Berhormat Tuaran yang mempersoalkan kelewatan pembentangan laporan akhir kajian semula persempadanan ini di Dewan Rakyat. Hakikatnya SPR telah selesai menjalankan urusan kajian semula persempadanan bahagian-bahagian pilihan raya bagi negeri Sabah apabila laporan akhir diserahkan kepada mantan Yang Amat Berhormat Perdana Menteri pada 21 Februari 2017 yang lalu selaras dengan Perkara 113(10) Perlembagaan Persekutuan.

Selaras dengan seksyen 9 Jadual Ketiga Belas, Perlembagaan Persekutuan mantan Yang Amat Berhormat Perdana Menteri seharusnya dengan seberapa segera membentangkan laporan ini di Dewan Rakyat. Namun beliau tidak membuat demikian sehingga Parlimen Ketiga Belas berakhir. Seterusnya, SPR telah menyerahkan semula laporan tersebut kepada Yang Amat Berhormat Perdana Menteri pada 26 Jun 2018. Justeru, Yang Amat Berhormat Perdana Menteri telah bersetuju supaya laporan ini dibentangkan di Dewan yang mulia ini pada mesyuarat kali ini.

Tuan Yang di-Pertua, saya juga ingin menarik perhatian Ahli-ahli Yang Berhormat berhubung isu penurunan had umur pengundi daripada 21 tahun kepada 18 tahun oleh Ahli Yang Berhormat Kota Marudu. Dianggarkan dengan penurunan umur kelayakan sebagai pengundi daripada 21 tahun kepada 18 tahun akan memberi peluang kepada seramai 254,000 warganegara yang berumur 18 tahun hingga 20 tahun di negeri Sabah yang akan didaftarkan sebagai pemilih untuk tempoh lima tahun iaitu sehingga tahun 2023.

Di bawah pimpinan kerajaan yang baharu, kita telah bersama-sama mencipta sejarah yang mana yang seperti dikatakan oleh Yang Amat Berhormat Perdana Menteri *bipartisan* telah bersetuju untuk meluluskan Rang Undang-undang Perlembagaan (Pindaan) 2019 pada hari semalam. Adalah diharapkan permuafakatan ini dapat diteruskan pada hari ini dan juga pada masa akan datang demi kebaikan dan juga kesejahteraan rakyat termasuk dalam menyokong usul yang Yang Amat Berhormat Perdana Menteri pada hari ini.

Tuan Yang di-Pertua, suka saya ingin menjawab juga isu yang dibangkitkan oleh Ahli Yang Berhormat daripada Tawau yang membangkitkan mengenai isu

daftar pemilih yang perlu dibersihkan. SPR sentiasa menjalankan urusan pembersihan daftar pemilih berdasarkan peruntukan Peraturan 13 dan juga 25 Peraturan-peraturan Pilihan Raya (Pendaftaran Pemilih) Tahun 2002 termasuklah memotong nama pemilih yang telah meninggal dunia.

Dalam melaksanakan pemotongan nama pemilih yang telah meninggal dunia, SPR mendapatkan maklumat warganegara yang telah meninggal dunia daripada Jabatan Pendaftaran Negara. Secara keseluruhannya sebanyak 256,944 nama pemilih telah meninggal dunia telah dikeluarkan daripada daftar pemilih. Manakala bagi tempoh 1 Januari hingga 30 Jun 2019 tahun ini, sebanyak 68,661 pemilih meninggal dunia telah dikeluarkan namanya daripada daftar pemilih.

Dalam melaksanakan pemotongan nama pemilih yang telah meninggal dunia, SPR mendapatkan maklumat warganegara yang telah meninggal dunia daripada Jabatan Pendaftaran Negara. Secara keseluruhannya sebanyak seperti yang saya katakan tadi 256,944 nama pemilih telah meninggal dunia yang telah dikeluarkan dari daftar pemilih bagi tahun 2017 dan 2018.

Manakala bagi tempoh 1 Januari hingga 30 Jun tahun ini sebanyak 68,661 pemilih meninggal dunia telah dikeluarkan namanya daripada daftar pemilih. Bagi tujuan ini SPR telah menubuhkan Jawatankuasa Dasar Penambah Baik Daftar Pemilih yang dipengerusi oleh Pengerusi SPR yang melihat isu-isu daftar pemilih seperti isu pemilih 90 tahun, isu pemilih ramai di satu alamat, pemilih meninggal dunia dan lokaliti yang telah tiada dilapangkan.

Tuan Yang di-Pertua, setakat ini sahaja penjelasan-penjelasan saya yang saya dapat berikan mengenai isu-isu yang telah dibangkitkan sepanjang tempoh perbahasan. Sekali lagi saya ingin merakamkan ucapan jutaan terima kasih dan syabas kepada pihak SPR dan semua pihak yang terlibat dalam menjayakan urusan Kajian Semula Persempadanan Bahagian-bahagian Pilihan Raya Persekutuan dan Negeri bagi negeri Sabah yang dikenali sebagai *The Land Below The Wind*.

Tidak dilupakan juga ucapan terima kasih kepada Yang Amat Berhormat Perdana Menteri dan semua Ahli-ahli Yang Berhormat yang telah mengemukakan pertanyaan dan juga membangkitkan isu-isu yang berkaitan dengan urusan kajian persempadanan ini khususnya kepada Ahli-ahli Yang Berhormat yang menyokong usul ini. Sekian, terima kasih.

Tuan Yang di-Pertua: Terima kasih Yang Berhormat Menteri. Ahli-ahli Yang Berhormat, sekarang saya kemukakan masalah kepada Majlis bagi diputuskan. Usul ini dikehendaki dipersetujui dengan undi sebanyak tidak kurang daripada setengah daripada jumlah bilangan Ahli Majlis sebagaimana dinyatakan di dalam fasal 10, Bahagian II, Jadual Ketiga Belas, Perlembagaan Persekutuan. Mengikut peruntukan Peraturan Mesyuarat 46(5), saya dengan itu memerintahkan satu belah bahagi diadakan sekarang. Setiausaha, sila bunyikan loceng selama duit minit seperti biasa.

[Loceng dibunyikan]

[Dewan berbelah bahagi]

[Pengundian dijalankan]

Tuan Yang di-Pertua: Ahli-ahli Yang Berhormat, inilah keputusan belah bahagi.

Ahli yang bersetuju seramai 158 orang. *[Tepuk]*

Ahli yang tidak bersetuju, tidak ada. *[Tepuk]*

SENARAI AHLI YANG BERSETUJU:

1. YAB. Tun Dr. Mahathir bin Mohamad (Langkawi)
2. YAB. Dato' Seri Dr. Wan Azizah binti Wan Ismail (Pandan)
3. YB. Tan Sri Dato' Haji Muhyiddin bin Mohd Yassin (Pagoh)
4. YB. Tuan Lim Guan Eng (Bagan)
5. YB. Tuan Haji Mohamad bin Sabu (Kota Raja)
6. YB. Tuan Loke Siew Fook (Seremban)
7. YB. Tuan Gobind Singh Deo, (Puchong)
8. YB. Tuan M. Kulasegaran. (Ipoh Barat)
9. YB. Dato' Haji Salahuddin bin Ayub (Pulai)
10. YB. Datuk Seri Dr. Haji Dzulkefly bin Ahmad (Kuala Selangor)
11. YB. Datuk Ignatius Dorell Leiking (Penampang)
12. YB. Puan Teresa Kok Suh Sim (Seputeh)
13. YB. Puan Yeo Bee Yin (Bakri)
14. YB. Tuan Baru Bian (Selangau)
15. YB. Dato' Saifuddin Abdullah (Indera Mahkota)
16. YB. Datuk Dr. Shahrudin Bin Md. Salleh (Sri Gading)
17. YB. Datuk Wira Dr. Md. Farid bin Md. Rafik, (Tanjong Piai)
18. YB. Dato' Haji Amiruddin bin Haji Hamzah (Kubang Pasu)
19. YB. Dato' Haji Mohd Rashid bin Hasnon (Batu Pahat)
20. YB. Tuan Muhammad Bakhtiar bin Wan Chik (Balik Pulau).
21. YB. Tuan Chong Chieng Jen. (Stampin)
22. YB. Dato' Seri Mohamed Azmin bin Ali (Gombak)
23. YB. Puan Zuraida binti Kamaruddin (Ampang)
24. YB. Datuk Seri Rina binti Mohd Harun. (Titiwangsa)
25. YB. Tuan Syed Saddiq bin Syed Abdul Rahman. (Muar)
26. YB. Datuk Seri Mohd Redzuan bin Yusof. (Alor Gajah)
27. YB. Dr. Xavier Jayakumar a/l Arulanandam. (Kuala Langat)
28. YB. Datuk Seri Dr. Mujahid bin Yusof Rawa. (Parit Buntar)
29. YB. Tuan Khalid bin Abd. Samad. (Shah Alam)
30. YB. Datuk Liew Vui Keong. (Batu Sapi)
31. YB. Datuk Mohamaddin bin Ketapi. (Silam)
32. YB. Datuk Seri Shamsul Iskandar @Yusre bin Mohd Akin (Hang Tuah Jaya)
33. YB. Tuan Sim Tze Tzin (Bayan Baru).
34. YB. Tengku Zulpuri bin Raja Puji. (Raub)
35. YB. Puan Hannah Yeoh Tseow Suan. (Segambut)
36. YB. Puan Teo Nie Ching.(Kulai)
37. YB. Tuan Sim Chee Keong. (Bukit Mertajam)
38. YB. Datuk Mohd Azis bin Jamman. (Sepanggar)
39. YB. Dato' Haji Mahfuz bin Omar. (Pokok Sena)
40. YB. Tuan Haji Mohd Anuar Mohd Tahir. (Temerloh)
41. YB. Datuk Wira Dr. Mohd Hatta bin Md Ramli. (Lumut)
42. YB. Tuan Mohamed Hanipa bin Maidin. (Sepang)
43. YB. Dato' Kamarudin Jaafar. (Bandar Tun Razak)
44. YB. Puan Isnaraissah Munirah binti Majilis. (Kota Belud)
45. YB. Tuan Wong Kah Woh. (Ipoh Timur)
46. YB. Datuk Haji Hasanuddin bin Mohd Yunus (Hulu Langat)
47. YB. Datuk Dr. Hasan bin Bahrom (Tampin)
48. YB. Tuan Ma'mun bin Sulaiman (Kalabakan)
49. YB. Tuan Kesavan a/l Subramaniam (Sungai Siput)
50. YB. Tuan Chang Lih Kang (Tanjong Malim)
51. YB. Puan Nor Azrina binti Surip (Merbok)
52. YB. Puan June Leow Hsiad Hui (Hulu Selangor)
53. YB. Tuan Ali bin Biju (Saratok)
54. YB. Tuan Wong Tack (Bentong)
55. YB. Dato' Seri Dr. Santhara (Segamat)

56. YB. Dr. Kelvin Yii Lee Wuen (Bandar Kuching)
57. YB. Tuan Akmal Nasrullah bin Mohd Nasir (Johor Bahru)
58. YB. Tuan Chan Ming Kai (Alor Setar)
59. YB. Tuan Noor Amin bin Ahmad (Kangar)
60. YB. Puan Rusnah Binti Aluai (Tangga Batu)
61. YB. Puan Wong Shu Qi (Kluang)
62. YB. Tuan Teh Kok Lim (Taiping)
63. YB. Tuan Cha Kee Chin (Rasah)
64. YB. Tuan Sanisvara Nethaji Rayer a/l Rajaji (Jelutong)
65. YB. Puan Noorita Binti Sual (Tenom)
66. YB. Tuan Wong Hon Wai (Bukit Bendera)
67. YB. Tuan Ahmad Fahmi bin Mohamed Fadzil (Lembah Pantai)
68. YB. Tuan Steven Choong Shiau Yoon (Tebrau)
69. YB. Tuan Hassan bin Abdul Karim (Pasir Gudang)
70. YB. Tuan Awang Husaini bin Sahari. (Putatan)
71. YB. Tuan Jonathan bin Yasin (Ranau)
72. YB. Tuan Willie Anak Mongin (Puncak Borneo)
73. YB. Dato' Sri Mustapa bin Mohamed (Jeli)
74. YB. Tuan Pang Hok Liong (Labis)
75. YB. Datuk Rozman bin Isli (Labuan)
76. YB. Tuan Haji Ahmad bin Hassan (Papar)
77. YB. Prabakaran a/l M. Parameswaran (Batu)
78. YB. Dato' Dr. Haji Noor Azmi bin Ghazali (Bagan Serai)
79. YB. Datuk Wira Mas Ermieyati binti Samsudin (Masjid Tanah)
80. YB. Dato' Seri Hamzah bin Zainudin (Larut)
81. YB. Datuk Dr. Haji Abd. Latiff bin Ahmad (Mersing)
82. YB. Dato' Haji Mohd Fasih bin Haji Mohd Fakeh (Sabak Bernam)
83. YB. Dato' Rosol bin Wahid (Hulu Terengganu)
84. YB. Datuk Zakaria bin Mohd Edris @Tubau (Libaran)
85. YB. Dato' Hajah Azizah binti Datuk Seri Panglima Mohd Dun. (Beaufort)
86. YB. Datuk Abd. Rahim bin Bakri (Kudat)
87. YB. Datuk Seri Dr. Ronald Kiandee (Beluran)
88. YB. Tuan Lim Kit Siang (Iskandar Puteri)
89. YB. Datuk Seri Panglima Mohd Shafie bin Haji Apdal (Semporna)
90. YB. Dato' Abdullah Sani bin Abdul Hamid (Kapar)
91. YB. Dato' Johari bin Abdul (Sungai Petani)
92. YB. Tuan Tan Kok Wai (Cheras)
93. YB. Tuan William Leong Jee Keen (Selayang)
94. YB. Tuan Fong Kui Lun (Bukit Bintang)
95. YB. Dato' Ngeh Koo Ham (Beruas)
96. YB. Tuan Sivakumar a/l Varatharaju Naidu (Batu Gajah)
97. YB. Tuan Tony Pua Kiam Wee (Damansara)
98. YB. Puan Alice Lau Kiong Yieng (Lanang)
99. YB. Dr. Azman bin Ismail (Kuala Kedah)
100. YB. Dato' Mansor Othman (Nibong Tebal)
101. YB. Tuan Wong Chen (Subang)
102. YB. Tuan Su Keong Siong (Kampar)
103. YB. Tuan Lim Lip Eng (Kepong)
104. YB. Tuan Ramkarpal Singh a/l Karpal Singh (Bukit Gelugor)
105. YB. Tuan Charles Anthony a/l Santiago (Klang)
106. YB. Puan Kasthuriraani a/p Patto (Batu Kawan)
107. YB. Puan Maria Chin binti Abdullah (Petaling Jaya)
108. YB. Datuk Liew Chin Jing @ Christina Liew (Tawau)
109. YB. Tuan Nik Nazmi bin Nik Ahmad (Setiawangsa)
110. YB. Tuan Syed Ibrahim bin Syed Noh (Ledang)
111. YB. Tuan Muslimin bin Yahaya (Sungai Besar)

112. YB. Tuan Oscar Ling Chai Yew (Sibu)
113. YB. Tuan Wong Ling Biu (Sarikei)
114. YB. Dr. Micheal Teo Yu Keng (Miri)
115. YB. Puan Vivian Wong Shir Yee (Sandakan)
116. YB. Dato' Seri Dr. Shahidan bin Kassim (Arau)
117. YB. Tan Sri Noh bin Haji Omar (Tanjong Karang)
118. YB. Dato' Dr. Noraini Ahmad (Parit Sulong)
119. YB. Dato' Sri Dr. Haji Ismail bin Haji Mohamed Said (Kuala Krau)
120. YB. Datuk Seri Haji Ahmad bin Haji Maslan. (Pontian)
121. YB. Dato' Sri Bung Moktar bin Radin (Kinabatangan)
122. YB. Dato' Sri Abdul Azeez bin Abdul Rahim (Baling)
123. YB. Dato' Hasbullah Osman (Gerik)
124. YB. Dato' Haji Ahmad Nazlan bin Idris (Jerantut)
125. YB. Dato' Seri Mohamed Nazri bin Abdul Aziz (Padang Rengas)
126. YB. Tuan Mohd Shahar bin Abdullah (Paya Besar)
127. YB. Dato' Seri Mahdzir bin Khalid (Padang Terap)
128. YB. Datuk Ahmad Jazlan bin Yaakub (Machang)
129. YB. Datuk Seri Haji Ahmad bin Hamzah (Jasin)
130. YB. Datuk Halimah binti Mohamed Sadique (Kota Tinggi)
131. YB. Dato' Mohd Nizar bin Haji Zakaria (Parit)
132. YB. Datin Mastura binti Mohd Yazid (Kuala Kangsar)
133. YB. Dato' Tuan Ibrahim bin Tuan Man (Kubang Kerian)
134. YB. Dato' Dr. Mohd Khairuddin bin Aman Razali (Kuala Nerus)
135. YB. Puan Hajah Siti Zailah binti Mohd Yusoff (Rantau Panjang)
136. YB. Tuan Haji Wan Hassan bin Mohd Ramli (Dungun)
137. YB. Tuan Ahmad Marzuk bin Shaary (Pengkalan Chepa)
138. YB. Tuan Ahmad Fadhli bin Shaari (Pasir Mas)
139. YB. Dato' Haji Che Abdullah bin Mat Nawi. (Tumpat)
140. YB. Tuan Abdul Latiff bin Abdul Rahman (Kuala Krai)
141. YB. Tuan Haji Awang bin Hashim (Pendang)
142. YB. Tuan Sabri bin Azit (Jerai)
143. YB. Tuan Ahmad Tarmizi bin Sulaiman (Sik)
144. YB. Tuan Shaharizukirnain bin Abd Kadir (Setiu)
145. YB. Tuan Haji Ahmad Amzad bin Mohamed @ Hashim (Kuala Terengganu)
146. YB. Tuan Che Alias bin Hamid (Kemaman)
147. YB. Dato' Sri Haji Fadillah bin Yusof (Petrajaya)
148. YB. Datuk Seri Panglima Madius Tangau (Tuaran)
149. YB. Datuk Seri Panglima Dr. Maximus Johnity Ongkili (Kota Marudu)
150. YB. Dato' Henry Sum Agong (Lawas)
151. YB. Datuk Ago Dagang (Kanowit)
152. YB. Tuan Haji Hasbi bin Haji Habibollah (Limbang)
153. YB. Datuk Dr. Jeffrey Gapari Kitingan (Keningau)
154. YB. Datuk Wilson Ugak Anak Kumbong (Hulu Rajang)
155. YB. Tuan Haji Ahmad Johnie bin Zawawi (Igan)
156. YB. Tuan Lukanisman bin Awang Sauni (Sibuti)
157. YB. Tuan Arthur Joseph Kurup (Pensiangan)
158. YB. Tuan Yamani Hafez bin Musa (Sipitang)

SENARAI AHLI YANG TIDAK HADIR:

1. YB. Tuan Eddin Syazlee bin Shith (Kuala Pilah)
2. YB. Tuan Nga Kor Ming (Teluk Intan)
3. YB. Puan Fuziah binti Salleh. (Kuantan)
4. YB. Dr. Maszlee bin Malik. (Simpang Renggam)
5. YB. Datuk Seri Saifuddin Nasution bin Ismail (Kulim Bandar Baharu)
6. YB. Tuan R. Sivarasa (Sungai Buloh)
7. YB. Dr. Lee Boon Chye. (Gopeng)
8. YB. Tuan Ong Kian Ming. (Bangi)
9. YB. Tuan Karupaiya a/l Mutusami (Padang Serai)
10. YB. Puan Hajah Natrah Binti Ismail (Sekijang)
11. YB. Tuan Jugah Ak Muyang @ Tambat (Lubok Antu)
12. YB. Tuan Chan Foong Hin. (Kota Kinabalu)
13. YB. Tuan Larry Soon @ Larry Sng Wei Shien (Julau)
14. YB. Datuk Haji Shabudin bin Yahaya (Tasek Gelugor)
15. YB. Dato' Sri Ikmal Hisham bin Abdul Aziz (Tanah Merah)
16. YB. Dato' Seri Anwar bin Ibrahim (Port Dickson)
17. YB. Tuan Chow Kon Yeow (Tanjong)
18. YB. Dato' Seri Ahmad Faizal bin Dato' Azumu (Tambun)
19. YB. Dato' Seri Haji Mukhriz Tun Dr. Mahathir. (Jerlun)
20. YB. Puan Nurul Izzah binti Anwar (Permatang Pauh)
21. YB. Datin Paduka Dr. Tan Yee Kew (Wangsa Maju)
22. YB. Tuan Khoo Poay Tiong (Kota Melaka)
23. YB. Tuan Mordi Bimol (Mas Gading)
24. YB. Dato' Sri Ismail Sabri bin Yaakob (Bera)
25. YB. Dato' Sri Mohd Najib bin Tun Haji Abdul Razak (Pekan)
26. YB. Dato' Seri Dr. Ahmad Zahid bin Hamidi. (Bagan Datuk)
27. YB. Datuk Seri Ir. Dr. Wee Ka Siong (Ayer Hitam)
28. YB. Datuk Seri M. Saravanan (Taph)
29. YB. Dato' Sri Azalina Othman Said. (Pengerang)
30. YB. Dato' Seri Haji Idris bin Jusoh (Besut)
31. YB. Tuan Khairy Jamaluddin (Rembau)
32. YB. Dato' Dr. Shamsul Anuar bin Haji Nasarah (Lenggong)
33. YB. Dato' Sri Haji Abdul Rahman bin Mohamad (Lipis)
34. YB. Dato' Haji Jalaluddin bin Alias (Jejebu)
35. YB. Datuk Seri Dr. Adham bin Baba (Tenggara)
36. YB. Tuan Ramli Bin Dato' Mohd Nor. (Cameron Highlands)
37. YB. Tan Sri Datuk Seri Panglima Haji Annuar bin Haji Musa. (Ketereh)
38. YB. Dato' Seri Hishammuddin bin Tun Hussein. (Sembrong)
39. YB. Tengku Razaleigh Hamzah (Gua Musang)
40. YB. Dato' Sri Reezal Merican bin Naina Merican (Kepala Batas)
41. YB. Dato' Sri Haji Tajuddin bin Abdul Rahman (Pasir Salak)
42. YB. Datuk Seri Tengku Adnan bin Tengku Mansor. (Putrajaya)
43. YB. Dato' Sri Hasan bin Arifin (Rompin)
44. YB. Dato' Sri Dr. Haji Ismail bin Haji Abd Muttalib (Maran)
45. YB. Datuk Zahidi bin Zainul Abidin (Padang Besar)
46. YB. Dato' Haji Mohd Salim bin Haji Sharif @ Mohd Sharif (Jempol)
47. YB. Dato' Seri Haji Abdul Hadi Awang (Marang)
48. YB. Dato' Takiyuddin bin Hassan (Kota Bharu)
49. YB. Tuan Nik Mohamad Abduh bin Nik Abdul Aziz (Bachok)
50. YB. Dr. Nik Muhammad Zawawi bin Haji Salleh (Pasir Puteh)
51. YB. Dato' Sri Dr. Wan Junaidi bin Tunku Jaafar (Santubong)
52. YB. Dato' Sri Dr. Richard Riot Jaem (Serian)
53. YB. Dato' Seri Tiong King Sing (Bintulu)

54. YB. Dato' Hajah Hanifah Hajar Taib (Mukah)
55. YB. Puan Rubiah binti Wang (Kota Samarahan)
56. YB. Dato' Sri Hajah Nancy Shukri (Batang Sadong)
57. YB. Dato' Sri Hajah Rohani binti Abdul Karim (Batang Lupar)
58. YB. Datuk Alexander Nanta Linggi (Kapit)
59. YB. Tuan Anyi Ngau (Baram)
60. YB. Dato' Masir Kujat (Sri Aman)
61. YB. Datuk Robert Lawson Chuat (Betong)
62. YB. Tuan Yusuf bin Abd Wahab (Tanjong Manis)
63. YB. Dato' Sri Anifah bin Aman (Kimanis)
64. YB. Dato' Syed Abu Hussin bin Hafiz Syed Abdul Fasal (Bukit Gantang)

Tuan Yang di-Pertua: Jadi, Ahli-ahli yang terhormat, oleh sebab tidak kurang setengah daripada jumlah bilangan ahli Majlis undi bersetuju dengan usul Perdana Menteri di No. 1 dalam Aturan Urusan Mesyuarat, maka usul ini disetujukan. *[Tepuk]*

[Usul disetujukan]

Tuan Yang di-Pertua: Tahniah diucapkan kepada semua Ahli-ahli Yang Berhormat. Dengan itu Ahli-ahli Yang Berhormat, Mesyuarat Dewan hari ini ditangguhkan sehingga jam 10.00 pagi, hari Khamis, 18 Julai 2019.

[Dewan ditangguhkan pada pukul 6.02 petang]